

УДБ
WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Г. Миливоју Симићу
директору Гимназије
Кнеза Милоша Великог
у Крагујевцу

СВЕСКА 6

ЈУНИ 1899

ГОДИНА XX

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

УРЕДНИК

Ј. МИОДРАГОВИЋ

БЕОГРАД

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

1899.

«Просветни Гласник» излази у месечним свескама од 7 и више табака, на четвртини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писца, враћају.

САДРЖАЈ

СВЕСКЕ 6. ЗА ЈУНИ 1899.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

СТРАНА

1. Укази Његовог Величанства Краља: *Средње школе* (разређење); *Стручне школе* (постављење); *Духовни судови* (постављење, разређење) 295
2. Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова . . . . . 295—296

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

3. Записници редовних састанака: Записник 732. састанка; Записник 733. састанка; Записник 734. састанка; Записник 735. састанка . . . . . 297—298

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

3. Извештаји надзорника основних школа: г. *Јос. В. Стојановића*, надзорника за срезове белички, левачки и темњишки округа моравскога . . . . . 299—303

НАУКА И НАСТАВА

4. Грешке у настави, од *Ст. Ловчевића* . . . . . 304—311
5. Храна наше сељачке деце у основној школи, од др. *М. Јовановића-Багута* (сврш.) 311—318
6. Основне Школе у Србији прве половине овог века, од *М. Вукићевића* (наставак) 318—321
7. Географија у Вишим Девојачким Школама, од *Ј. Митровићеве* (свршетак) . . . 321—322
8. Латинска класична проза у српским преводима, од † *М. Р. Димитријевића* . . 322—326

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

9. Басне народне и уметничке, реферат од —*ића* . . . . . 326—328
10. Мали пустињик, реферат од —*ића* . . . . . 328—229

КОВЧЕЖИЋ

11. Берлинске средње школе, од др. *Луја В. Адамовића* . . . . . 329—332
12. Чешки св. Прокоп и сазавско-емауско јеванђеље, од *Д. Јовановића* . . . . . 332—334
13. Српска Књижевна Задруга у 1898. години, од —*и*— . . . . . 335—336
14. Гласови о школама . . . . . 336—341
15. Просветни записи . . . . . 341—346
16. Белешке из науке 346
17. Нове књиге и листови:
    Књиге . . . . . 346—348
    Листови . . . . . 348—350
18. † *Стеван Јакшић* 351
19. † *Јеврем А. Илијћ* 352

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 6

ЈУНИ 1899.

XX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

РАЗРЕШЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и цркв. послова, разрешен је, на основу §. 76 :

Милић Сретенковић, професор у Гимназији Господара Јеврема Обреновића, 24. маја ове године.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је :
у **Богословији** : за професора : свештеник *Стеван Димитријевић*, дојакошњи предавач те школе, 24. маја ове године.

ДУХОВНИ СУДОВИ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је :
у **Духовноме Суду нишке епархије** : за писара треће класе : *Светислав Жујовић*, учитељ бовански, 24. маја ове године.

РАЗРЕШЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, разрешен је :
Душан Поповић, писар Духовнога суда епархије нишке, по молби, 10. маја ове године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима директорима средњих школа

(О члану 42. закона о средњим школама)

Да би се, при вршењу члана 42. закона о средњим школама, избегле могуће злоупотребе, налазим за потребно да наредим ово што иде :

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

Ученици државних средњих школа који би на основу члана 42. закона о средњим школама били за неко време одвојени од редовног учења у државној средњој школи, морају на крају школске године, ако желе школовање продужити у државној средњој школи, полагати све предмете свога разреда као приватни ученици, онако како то наређује помесити члан закона, и у том случају ако би после одлуке на основу члана 42. своје школовање продужили у којој приватној средњој школи на ту дотични разред и свршили.

Овај испит могу ученици полагати или у оној државној школи у којој су учили до отпуштања, или у овој у којој желе школовање наставити.

ПБр. 4330.

12. маја 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић, с. р.

Свима директорима средњих школа

(Годишњи извештаји да се дају бесилатно ученицима)

У вези наредбе министарства просвете и црквених послова од 27. маја 1897. год. ПБр. 6558., препоручујем Вам, да годишње извештаје о раду и стању поверене Вам школе штампате у будуће у довољном броју примерака, како бисте могли по један примерак дати сваком ученику те школе, односно његовим родитељима или старатељима. Ове ћете извештаје и ове године, као и увек у будуће, давати бесплатно, пошто ће се школарином подмиривати трошкови око штампања годишњих извештаја.

ПБр. 4031.

13. маја 1899. године
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа*(О поштовању „Службенога Листа“)*

Министарству просвете и црквених послова потребно је да има поуздане службене податке о свима службеницима своје струке. Да би се задовољила ова потреба, прописан је нарочити образац под насловом *Службени Лист*, од којег Вам се шаље један примерак на увиђај, с препоруком, да по њему учините следеће:

1.) Наредићете свима наставницима поверене Вам школе, да Вам читко, јасно и *лепо* испишу све податке, који се појединим рубрикама траже. У томе послу тражићете највећу тачност и савесност, већ и с тога, што је на првој страни обрасца, при дну, стављена рубрика, да ће старешина завода, упоредивши исказе с документима, *оверавати њихову тачност и исправност*.

2.) Службени Лист треба да буде написан у два примерка, од којих ће се један послати министарству, а други ћете задржати за архиву поверенога Вам завода;

3.) Ако би који наставник био премештен из те у коју другу школу, Ви ћете тачан препис Службеног Листа тога наставника са његовим разрешним писмом упутити оној школи, у коју је тај наставник премештен, где ће се наставити потребно завођење нових података. Тога ради морате увек имати у приправности извештај број ових образаца.

4.) Службене Листове треба попунити до краја текуће школске године, а Ви ћете их *најдаље до краја месеца јуна* ове године послати министарству на даљу употребу;

5.) О свима променама које би се код појединих наставника догађале, а министарству не би самим службеним путем биле познате, Ви ћете благовремено извештавати и министарство просвете ради знања, а те промене уносићете и у онај примерак Службенога Листа, који код Вас остаје;

6.) Потребан број ових образаца набавићете из канцеларијских трошкова, а један примерак стаје 20 пара динарских.

Препоручујем Вам, да по предњем наређењу у свему поступите.

ПБр. 4522.

21. маја 1899. г.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић, с. р.

Надзорницима народних школа, управитељима виших женских школа и директорима средњих школа*(Ученици из приватних школа и завода при ступању у државне школе морају претходно положити испит у редовној државној школи)*

Чланом 24. закона о народним школама наређено је: „да деца која приватно уче, морају учити по програму за редовне основне школе и *полагати испит у јавним основним школама*“. Као приватне школе сматрају се разне конфесионалне и сви други заводи, које отварају и издржавају приватна лица. Деца, која уче у овим приватним школама и заводима, морају пре него што ступе у коју од јавних државних школа (гимназију, грађанску, девојачку или Вишу Жен. Школу итд.) поднети сведоцбу, да су претходно положили испит у редовној школи, па ће тек онда моћи бити примљен у коју од јавних, државних школа.

Препоручујем Вам, да се по овоме у свему тачно управљате.

ПБр. 4031.

13. маја 1899. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

Свима надзорницима основних школа*(Објашњење чл. 20. закона о народним школама)*

У чл. 20. закона о народним школама, а у његову последњем ставу, казано је: „у случају да се новчана казна не може наплатити од кажњеног ђачког родитеља, замениће се затвором, рачунећи 2 динара за један дан затвора...“

Ну како су наступила разнолика тумачења овога члана од стране појединих општинских судова: којег ђачког родитеља треба сматрати за сиромашног и казну, изречену на основу горњег члана, према њему заменити затвором, нашао сам за потребно да наредим следеће: да се само према оним неуредним ђачким родитељима, који плаћају годишње испод 10 динара непосредне порезе, новчана казна може заменити затвором.

О том се извештавате ради знања, с тим, да је под данашњим, преко окружног начелништва, наређено свима школским одборима и општинским судовима, да се по овој мојој наредби у свему тачно управљају.

ПБр. 4323

17. маја 1899. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 732-ги

24. марта 1899. године

Били су: *Председник*: Д-р Војислав Бакић, *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић; *од ванредних чланова*: Димитрије Путниковић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Г. Председник саопштава Савету писмо г. Миленка Марковића, председника комисије за израду Наставног Програма из Немачког језика за средње и Вишу Женску Школу, којим јавља, да је комисија израдила програм за средње школе, на моли, да се за израду програма за Више Женске Школе продужи рок, а и да се у комисију одреди још једно лице, које би било ближе упознато са досадашњим планом и програмом предавања тога предмета у Вишој Женској Школи.

Савет је одлучио: да се одобри тражено продужење рока, а за члана комисије одређује се још и г-ђица Анка Јосимовићева, учитељица Немачког језика у Вишој Женској Школи у Београду.

II

На предлог и захтев г. М. Влајића, председника комисије за израду Наставног Програма за Девојачке Школе, да се због програма из Женског Ручног Рада одреди у комисију и једна учитељица тога предмета, Савет је одлучио: да се тој комисији придода за члана и г-ђица Евгенија Војиновићева, учитељица Женског Ручног Рада у В. Ж. Школи у Београду.

III

За тим се прешло на читање Наставног Програма за основне школе, по преради уже комисије, која је на прошлome састанку одређена.

Савет је на овоме састанку примио: Програм из Науке Хришћанске.

По том је отпочет претрес програма из Српског језика.

Тиме је овај састанак закључен.

САСТАНАК 733-ћи

31. марта 1899. године

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Др. Светолик Радовановић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић и Милоје Влајић; *од ванредних чланова*: Димитрије Ј. Путниковић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 731. састанка.

II

На место г. д-ра Љубомира Недића који се није могао примити реферовања по делу „Пропорција у Историји“ од Божа Кнежевића, Савет је одлучио: да се за преглед и оцену овога списка умоли д-р Бранислав Петронијевић, доцент Велике Школе.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 30. марта ове године, ПБр. 3185, којим се спроводи Савету на оцену молба г. Косте Миленовића, професора, да се његова књига „Српска Синтакса“ препоручи за набавку школских књижица.

Пошто је о овој књизи Главни Просветни Савет на своме 621. састанку, држаном 23. фебруара 1895. год. донео једну одлуку, то Савет поводом ове нове понуде одлучује: да му није могућно улазити поново у оцену ове књиге, већ остаје при ранијој својој одлуци.

IV

Саслушан је усмени реферат г. Светолика Радовановића, о молби г. Андре Стошића, учитеља цртања, који је молно за звање вишег учитеља.

Савет је по саслушању реферата, а разгледавши и молночеве документе, а и приложене уз молбу цртеже, одлучио: да молилац према поднесеним документима и својим цртачким радовима које је уз своју молбу приложио, не може бити препоручен за вишег учитеља у средњим школама.

V

Настављен је претрес о Наставном Програму из Српског језика и Српске Историје.

Примљено све по предлогу ужега одбора.

Тиме је овај састанак закључен.

САСТАНАК 734-ти

9. априла 1899. године

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Сретен Ј. Стојковић, Михаило Марковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић и Милоје Влајић; *ванредни чланови*: Димитрије Путниковић и Јован Максимовић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 5. априла ове године, ПБр. 3394, којим се позива Савет, да јоцени књижицу: *Девочица у куќевном раду*, коју су израдили г.г. Милован Ђ. Глишић и Урош Благојевић, и који су молили за одобрење: да се ова књижица може поклањати ученицима основних школа о испитима, да се може употребљавати као Читанка уз предавање Поука за домаћице, а и да се може набављати за децје књижице.

Како је ова књижица већ позната већини чланова, то је Савет, на истом састанку одлучио: да се ова књижица може препоручити за поклањање ученицима основних школа приликом годишњих испита, и да се може набављати за децје књижице.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 1. априла ове године, ПБр. 3285, којим се спроводи на оцену: *Латинска Читанка, I део*, коју њен писац г. Мита Живковић нуди за уџбеник латинског језика и то у првој години учења тога предмета у нашим средњим школама.

Савет је одлучио: да ово дело прегледају и о њему свој суд поднесу г. г. Фрања Елезовић, проф. Гимн. Вука Стеф. Караџића, и д-р Василије Берић, доцент на Вел. Школи.

III

За тим се прешло на читање и претресање Наставнога Програма из Земљописа осн. школе, и на овоме састанку примљени су Програми из овога предмета за I и II разред.

Тиме је овај састанак закључен.

САСТАНАК 735-ти

14. априла 1899. године

Били су: *Председник*: Др. Војислав Бакић, *потпредседник*: Стеван Ловчевић, *редовни чланови*: Др. Светолик Радовановић, Богдан Ј. Поповић, Сретен Ј. Стојковић, Михаило Марковић, Јован Миодраговић, Јован Докић и Милоје Влајић; *ванредни чланови*: Димитрије Путниковић и Јован Максимовић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 13. априла ове године ПБр. 3664, којим се спроводи молба г. Петра Убавкића, учитеља цртања у Вишој Женској Школи, да Савет по тој молби да своје мишљење у смислу члана 141. закона о средњим школама.

Савет је одлучио: да ову молбу, заједно са приложеним документима, у споразуму са г. Мих. Валтровићем, проф. Велике школе, прегледа члан г. д-р Светолик Радовановић, па да по том поднесе Савету мишљење о томе: може ли г. Убавкић бити предложен за вишег учитеља вештина.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 12. априла ове године ПБр. 3627, којим се спроводи „Српска Читанка за III разред средњих школа“, коју је саставио г. Милан Шевић, проф. Гимназије Вука Стеф. Караџића, да Савет оцени, може ли се ова читанка примити за школску књигу.

Савет је одлучио: да се умоле, да ово дело прегледају и оцене г. г. Пера П. Борђевић, академик, и Лука Лазаревић, професор и члан Просветног Савета.

III

Затим се приступило даљем читању и претресању Наставнога Програма за основне школе, и на овоме састанку примљени су програми: из Земљописа (за III и IV разред), из Природних Наука и Рачуна.

Тиме је овај састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА

Извештај г. Јос. В. Стојановића,
школског надзорника за срезове белчики, левачки и
темњишки, окр. моравскога.

Господину министру просвете и цркв. послова

Част ми је поднети Вам, Господине Министре, први тромесечни извештај о стању школа у повереном ми просветном округу.

Надзорничку дужност примио сам 23. септембра ове године. Не имајући у почетку нарочитих упутстава у новом послу, ја сам своју нову дужност овако разумео и извршио до сада. Може бити да је овај извештај непотпун и да ја нисам у свему правилно схватио своју дужност, за то ћу радо усвојити примедбе и од сада радити у свему по стручном упутству које будем добио од стручне и највеће просветне власти у Србији.

1. *О расписима и наредбама Господина Министра просвете и црквених послова.* Све расписе и наредбе, које сте ми Ви, Господине Министре, изволели до сада упутити ради саопштења управитељима, наставницима и школским одборима, одмах сам извршио онако, како сте ми Ви изволели наредити.

2. *О расписима и наредбама школског надзорника.* Другог октобра о. г. бр. 7. издао сам распис управитељима, наставницима и школским одборима. У њему сам их известио о примању нове дужности. Управитељима и наставницима сам наредио, да добро проуче нови школски закон и да га у седници школског одбора прочитају и разјасне одборницима: да се постарају да се школе снабдевају свима потребама, да се школске зграде одмах оправе, окрече и тако уреде, да их приликом мог првог прегледа затекнем у исправном стању. У исто време наредио сам управитељима да ми пошљу опширне извештаје о школама са нарочитим извештајем о стању школске касе.

Седамнаестог октобра, бр. 50. упутио сам други распис управитељима, основних школа. У њему сам наредио: да се изврши избор чланова школског одбора по новом закону; да одбор састави школски буџет за 1899. годину; да се одмах школска каса одвоји од општинске у местима где то није било раније извршено. И овом сам приликом свима наставницима и члановима школског одбора препоручио, да марљиво проуче закон о народним школама и да своје дужности у свему примерно врше.

3. *Број школа и наставника.* У повереном ми просветном округу има 36 јавних школа и једна приватна. Од 35 основних школа дванаест су неподељене, а остале су подељене. У Јагодини постоји једна грађанска школа и једна приватна радничка школа подружине женског друштва у Јагодини. У свима тим школама има седамдесет и четири наставника од којих су тридесет и три учитељи, а остало — учитељице.

4. *Број ђака.* У школама овога просветног округа има у првом разреду 1210 ђака, у другом разреду 839 ђака, у трећем разреду 804 ђака, у четвртном разреду 607. Свега ђака у свима разредима има 3460.

5. *Преглед школа.* До сада сам по један пут прегледао све школе, а неке сам прегледао и по други пут. Кад сам школе походно, овако сам вршио преглед: размотрио сам школску зграду, дворште, врт, рад у учионици, књижицу, школску касу — у опште целу школску администрацију и све школске ствари. По сршеном прегледу школскога рада у учионици увек сам при поласку изговорио и неколико поучних речи ђацима. Кад је било потребно, на само сам саопштавао своје примедбе наставницима у облику упутства. Своје примедбе за спољашње уређење школе записивао сам у записнике рада школског одбора у облику наредбе или препоруке. Сада сам почео те примедбе да бележим у главну књигу, уписницу ђака, јер се на том месту не може уништити за више година.

6. *Школске зграде.* Школске зграде затекао сам већином неоправљене и неокречене. После многих усмених и писмених наредба постигао сам, да се школске зграде окрече, оправе и доведу у ред. За сада су школ. зграде у овом просветном округу у опште приличне. Најбоље су школ. зграде у Јагодини, Пољни, Секуричу (срез левачки) и Доњем Крчину (ср. темњишки), а најгоре су у Варварину, Падежу (ср. темн.), Риљу (ср. левачки), Багрдану, Праћини, Ланишту, и Рибару (ср. белчики). У Багрдану је већ у неколико спремљена и грађа за подизање школске зграде; у Варварину се већ шест година скупља прирез за подизање школске зграде, на ипак данас у општини нема пара за тај циљ. Председник вели, да је тај прирез нешто остао

непокупљен, а нешто и упропашћен раније. Тога ради издао сам писмену наредбу школском одбору, да се сви рачуни прегледају и да се види, ко је упропастио покупљени школски прирез. Одбор ми и до данас није поднео извештај. У осталим местима сви се жале на оскудицу и бар за сада не може се ништа предузети за подизање школских зграда у поменутим местима. Кад би се у нашем округу образовао фонд за подизање школских зграда, тада би се појединим школским општинама могао чинити зајам за подизање зграда, па да поступно исплаћују дуг окр. школ. фонду за подизање школских зграда. Намерао сам, да Вам о овоме поднесем нарочити предлог.

7. *Школске касе.* У многим школама школска је каса и данас у жалосном стању. У многим местима нашао сам, да школском касом рукује председник општине, па су с тога и рачуни замршени. Школама није предан сав прирез по буџету, већ само мали део. Неке су школе презадужене, запуштене и осиротеле. Прегледајући школе увек сам прегледао и дневник шк. касе, где сам то добио од благајника. Заједно с управитељем прегледао сам не само признанице већ и купљене ствари за школу. Кад сам нашао какву неисправност, забележио сам је у дневник касе, те да зна и контрола, да се на делу не ради онако како нише, већ се намерно праве рачуни, признанице, да се само изједначи расход са приходом. Па и пореска одељења не врше своју дужност према школи онако уредно, како сте Ви, Господине Министре, изводели наредити им 8. августа о. г. ПБр. 7969. Потпуно и опширан извештај о стању школских каса поднећу Вам доцније, кад окр. школ. одбор изврши преглед свих школ. рачуна до краја ове године.

8. *Набављање школских потреба.* Врло је велики број управитеља, који су ми се у првим својим извештајима много жалили, да школе оскудевају у многим потребама. После многих усмених и писмених наредаба и претња успео сам, да се у школама набаве бар најнужније потребе без којих се не би могло радити. Сада ми се управитељи ређе жале, али ја знам да многи и данас трпе велику оскудицу. Међу неуредним школским општинама спомињем овде: јовачку, рибарску, доћичку, праћинску и беличку (ср. белички). Кудећи рђаве, ваља ми похвалити и добре, као што су јагодинска, пољанска и рековачка.

9. *Седнице школског одбора и школска администрација.* Седнице школског одбора за сада се држе доста уредно. Истина у почетку било је жалаба и за то. Кад сам председницима наредио да по чл. 90 зак. о нар. школама кажњавају чланове за

неоправдане изостанке, а њима пак припретио применом чл. 94 истог закона, тада је пошло на боље и у том погледу.

И Вама је, Господине Министре, познато, да мало имамо управитеља и наставника, који су спремни за вршење школске администрације. Многи ту важну дужност нерадо врше, као од беде. Многи се за то правдају тим, што тај предмет нису учили у школи. Па ипак држим да ће и у том погледу поћи на боље.

10. *Ђаци.* У овом просветном округу постоји само једна основна женска школа у Јагодини. У мушким школама има врло мало ученица, јер наш сеоски свет нерадо шаље у школу и мушку децу, а женску још мање.

Здравље је ученика у опште повољно. Само је у школи д. крчинској констатовано, да има у селу шарлаха, па сам према мишљењу среског лекара обуставио предавања од 11. ов. м. до краја ове године. Деца се у опште чисто држе, па и због тога у овом крају мало има краставих ђака, шугавих нема ни у једној школи. Приликом прегледа у свакој школи говорио сам и ђацима и наставницима, да је чистоћа половина здравља, јер се болештине развијају у прљавштини.

Наставници су у опште задовољни ђачким владањем. Нисам чуо да је у којој школи било већих иступа од стране ђака. Све је мирно. Наставници сада озбиљније пазе и на васпитни задатак школци.

Ђаци су у почетку школске године више изостајали једно с тога, што и сами наставници у почетку нису уредно радили, очекујући овогодишњи распоред премештаја, а друго и за то, што одбори нису уредно кажњавали неуредне ђачке родитеље. Кад сам и у том погледу почео да утичем на наставнике, ђачке, одборнике и родитеље, управитељи се већ мање жале. Чим су родитељи искусили казну и осетили, да је нови школски закон у том погледу много строжи од старог и да се одлуке школског одбора морају извршивати, почели су уредније слати децу у школу. Па и наставници су почели тачно вршити своје дужности и тако дају леп пример ђацима, да и они буду уреднији у сваком погледу.

Има већ неколико година, како се пампожава број ђака који никако не походе школу, било због престарелости, било због крајње сиротиње, инокоштине или пак због болести. Ја сам по чл. 86 тач. ж зак. о нар. школама такве ђачке у договору са школским одбором исписао. До сада сам у овом просветном округу исписао 40 ђака.

11. *Наставници.* Вршећи преглед школа, старао сам се да и оно мало времена, које сам имао

у дотичном месту, проведем у разговору с учитељима. Старао сам се да их познам какви су и као наставници и као људи у друштву. Истина је да су у нас врло ретки онаки учитељи, како сте Ви, Господине Министре, изволели обележити у свом говору приликом свечаног отварања овдашње учитељске школе. Данас имамо свакојакних учитеља, спремих и неспремих, вредних и лених, добрих и рђавих. Али не могу, Господине Министре, да Вам овде не изјавим и то, да сам ја срећан, што сте ме Ви изволели својим поверењем одликовати да будем школски надзорник у Левчу, Белици и Темнићу, где у опште има наставника више спремих, а мање неспремих, више добрих, а мање рђавих. Уверавам Вас, Господине Министре, да су наставници у повереном ми просветном округу својски прегли на прави свој посао. Они потпуно са знају и искрено признају све своје досадашње грешке у школском и нешколском раду и изјављују добру вољу, да буду у ствари учитељи и просветитељи српске омладине и верни поданици Његовог Величанства Краља Александра Првог. Ја ћу бити пун среће, ако они и испуне све што обећавају, да се што више приближе оном идеалу учитеља-ца, како Ви тринаестог ов. мес. рекосте питомцима овдашње учитељске школе. Ја се надам да ће многи наставници испунити своје обећање, па ће на крају школске године показати стварне успехе у учионици, радионици ручног рада и школском врту.

До сада сам примио од наставника дванаест молаба за осуство на краће време. Наставници су највише молили за осуство у почетку школске године, док очекиваху распоред учитељских премештаја. Сада се врло ретко јављају за осуство, јер су принуђени на посао. Свега су два наставника осуствовали од дужности на дуже време. Учитељица школе рековачке Катарина Срезојевићка осуствовала је од 15. октобра до 18. новембра о. год. због порођаја. Још нисам извештен, да ли јој је одобрено да може толико дана осуствовати. Учитељ школе опарићке (ср. левачки) Богосав Вукићевић опасно је боловао у почетку школске године. Сада је оздравио и ради у својој радионици.

У почетку школске године било је омањих сукоба међу наставницима. Видећи да неки хоће да се споречкају за ситнице, решио сам се, да одмах у почетку нагласим свима, како да се понашају један према другом. Истакао сам важност и потребу, да сви живе у љубави и слози и да одржавају добре односе са свештенством и грађанством. У исто време напомињао сам им и то, да ћу строго кажњавати сплеткарше. Примењујући нови школ-

ски закон, старам се да не будем ни претерано строг нити сувише благ. Главна ми је намера, да и наставнике и ђаке одушевим и покренем на користан рад и где год то могу да постигнем на леп начин нећу употребити казне.

До сада сам имао неколико случајева да су се наставници завадили са општином за то, што им се неуредно издаје станарина. Чим је тај узрок уклоњен, односи су исправљени. И Вама је, Господине Министре, познато да су сви наставници основних школа јагодинских водили читаву парницу против општине такође због станарине. Видећи да су односи заоштрени, ја сам сматрао као дужност, да се умешам и постигао сам то, што сам завађене стране измирио петнаестог октобра. Наставницима је истог дана исплаћена станарина. Други спор сада испитујем у школи волујачкој (ср. левачки). Тамо се са управитељем и целим школским одбором завадила доста пргава и нервозна учитељица Љубица Миловукова. Кад тај спор решим известићу Вас нарочитим актом.

До сада су три управитеља изrekli казне над наставницима и то: у школи падешкој (ср. темнићски) управитељ је казнио учитељицу Вукосаву Величковићку нетодневном платом. Ту сам казну поништио и о томе Вас известио. У школи поточкој (ср. темнић.) управитељ је казнио укором учитеља Тому Јаковљевића. Ту сам казну свео на опомену. Жалбе није било. Ових дана у школи волујачкој (ср. левачки) управитељ је казнио опоменом и укором учитељицу Љубицу Миловукову. Тај спор још нисам решио.

Својим решењем од 23. новембра, бр. 275, казнио сам опоменом учитеља врановачког Јована Крагуљевића због неуредности. Он не само што се није жалио, већ признавајући кривицу, дао ми је своју часну реч, да ће бити бољи. Тај је учитељ млад човек и ја се надам да неће бити последњи међу својим друговима.

12. *Настава.* У погледу школскога рада старам се да сви наставници уредно предају по наставном плану, програму и утврђеном распореду часова тако, да нико не сме без одобрења напуштати дужност.

И наставницима и ђацима казао сам, да подједнако ценим и научне предмете и вештине, јер није довољно само знати, већ ваља и умети. Свима сам наставницима добро нагласио потребу да ђаци не само правилно запамте оно што им се предаје, већ да та знања постану права њихова својина тако, да се њом могу увек у животу користити. Сваком сам наставнику споменуо да у школском раду увек пази на крајњи циљ васпитања, да у

својих питомаца развију моралну вољу и морални карактер. Казао сам и то, да се више не спремају ђаци само за испит, већ поглавито за живот. Тога се ради не могу више трпети „мајски учитељи“, јер је потребно да сваки наставник ради тако, како би био спреман, да покаже и довољну количину рада и правилну наставу и дисциплину у свако доба кад надзорник походи школу.

Наставници су радосно примили измене у наставном плану, које сте Ви извели саопштити својим расписом од 30. октобра ов. г. ПБр. 19837. Према је сваки почетак тежак, ипак се надам да ће многи наставници постићи ваљан успех из ручног рада и у овој школској години. Сада нам је најтеже што немамо спремљеног материјала за плетарство. У исто време споменуо сам наставницима и то, да се ручни рад у мушкој школи не састоји само у картонажи, столарству и плетарству, већ ваља као ручни рад марљиво неговати и рад у школском врту, свиларство и пчеларство.

Двадесет трећег ов. мес. био је у Јагодини скуп наставника из среза беличког. На том је скупу учитељ ручног рада Јов. Ђ. Јовановић прочитао свој чланак о ручном раду у мушкој школи, па је за тим показао све алате и материјал за плетарство. На том скупу говорник је заједно са слушаоцима исплео једну малу котарицу као примерак за почетнике.

Поред ове радионице у Јагодини отвара се радионица у Варварину за темнишки срез. Четрнаестог децембра, бр. 383, молио сам Вас, Господине Министре, да изволите послати као помоћ алате и материјал за плетарство школи рековачкој, у којој ће бити радионица за наставнике среза левачког. Надам се да ће ове школске године бити отворена радионица за плетарство у Белушићу, Пољни и Јовцу. — Ето, тако се старамо и за техничко васпитање у школи.

Сви наставници признају, да су у последње време готово све вештине у школи занемарене. Нарочиту сам пажњу скренуо не само наставницима већ и ђацима, да марљиво негују све вештине. А да бих и ђацима што више одушевио за тај посао, почео сам прикупљати збирку лепих прописа, задатака и слика, па им то приликом прегледа у школи показујем ради утакмице.

Наставници, очекујући измене у наставном плану и програму, нису у почетку толико наваливали да родитељи и општине набаве све уџбенике. Сада су у свима школама набављени потребни уџбеници. Најтеже иде у селима с набавком материјала за писање и цртање. Па ипак запазио сам, да

се наставници на разне начине довијају, да ђаци и у томе што мање оскудевају.

13. *Дисциплина.* Говорим наставницима и о томе, како ће у својих ученика развијати естетичка и морална осећања, неговати дужност и љубав к своме Краљу и Његовом Дому, љубав к српском народу и његовим умотворинама. А да би могли успешно сузбијати рђаве навике, а место тога васпитати сва корисна осећања, развити моралну вољу и морални карактер у својих питомаца, препоручујем наставницима да се старају, да они сами буду оно што желе да њихови питомци постану; да се они и као наставници и као грађани одликују примерном радљивошћу, да увек себе усавшавају, да питомци виде, да њихов наставник није само беседник већ и радник; да им је увек очигледно да њихов учитељ и зна и уме и хоће да ради само оно што је добро, племенито, узвишено. У погледу дисциплиновања кажем наставницима да мање заповедају а више делом казују како ваља радити; да се са децом што више друже; да у школском раду оставе све бриге домаће, па да се старају да им је рад правилан, да радећи са децом и сами буду примерна деца која воле поредак у сваком погледу. Једном речи да сами буду одлични учитељи и примерни грађани ако донста желе да правилно васпитају српску омладину.

Препоручујем наставницима и то, да им је у васпитању љубав прво, главно и једино средство, а казне да буду споредно, последње и врло ретко.

Вршећи преглед у школама запазио сам да су ђаци у опште пажљиви. Увек сам питао наставнике: јесу ли задовољни понашањем деџим; јесу ли деца послушна и вредна; имају ли у школи лажљиваца и крадљиваца, па ми сви на ова питања одговорите, да су у том погледу задовољни.

14. *Школски вртови.* Има много школа које немају пространих вртова. У местима где је школски врт по закону недовољан, одмах сам предузео потребне мере, да се врт по закону прошири куповањем околних имања од приватних лица. Сви наставници увиђају потребу да поуке из пољопривреде ваља предавати и очигледно у школском врту. Уздам се, да ће бити успеха и у том погледу.

15. *Школске и ђачке књижице.* Уверавам Вас, Господине Министре, да ће ми бити једна од главних брига и то, да што боље уредим и обогатим донста занемарене и са свим свромашне школске и ђачке књижице. Да би се и у том погледу могао постићи успех, не мислим да је довољно, да школски надзорник само препоручи одбору, да се набави препоручена књига или лист, већ ваља да

сам набави препоручене књиге и листове за сваку школу, па за тим тражити да школски благајник исплати по рачуну, а у границама буџета за ту годину. Истина је да би ово био један потежи посао за прве школске надзорнике, али се не смемо плашити рада, кад се старамо о благу домовине. До сада су школски одбори само решавали, да се набави све што је од стране Министарства препоручено, па је свако њихово решење остало мртво слово на хартији. Многи управитељи и данас пишу у својем извештају: „До сада препоручене књиге нису набављене. Школа није претплаћена на Просветни Гласник“, „Учитељ“, „Учитељски Весник“, Издања Књижевне Задруге и т. д.“ Смишљам да Вам, Господине Министре, поднесем нарочити извештај и о уређењу школских и ђачких књижница.

16. *Школски фонд за сиромашне ђаке.* Само у неким школама образован је фонд за сиромашне ђаке. Знајући да је овака добротворна установа корисна, намеран сам да учиним све што могу, да се у свакој школи образује такав фонд. Ових дана упутићу писмо свима школама у којима не постоји такав фонд, да се на дан Св. Саве оснује фонд из добровољних прилога и чланског улога (1 дин. годишње.) О успеху на овом пољу јавићу Вам, Господине Министре у другом извештају.

17. *Продужене школе.* До сада сам добио извештаје из неких места, да су наставници са школским одборима решили да се отвори продужна школа. Курсе продужних школа ове школ. године биће свршен у марту, јер тада у селу почињу пољски радови, када ће ученици престати да походе предавања. Наставницима сам препоручио, да се за сада ограниче само на читање, писање, рачунање, моралне и пољопривредне поуке. Нарочито сам им споменуо да скрену пажњу на то, да им предавања буду популарна, те да на тај начин што више заинтересују своје ђаке. Рад у продужним школама почеће у јануару. Опширнији извештај поднећу, кад те школе први пут прегледам.

18. *Грађанска школа у Јагодини.* Ова је школа отворена 9. новембра у присуству школског надзорника, среског начелника, директора гимназије и председника општине. По свршеном водоосвећењу управитељ и учитељ ове школе Петар Никетић изговорио је неколико речи о важности ове нове

школе. За тим је и школски надзорник изговорио неколико поучних речи ученицима.

У овој школи има 25 ученика. Учитељ је до сада доста кубурио, јер ова нова школа нема свих потреба и учила. После Вашег расписа од 22. новембра ПБр. 20195. за ову је школу најгоре што г. Никетић не може предавати цртање и ручни рад. О томе сам Вам, Господине Министре, упутио акт 19. новембра Бр. 237 и сада очекујем Ваше наређење.

19. *Радничка школа подружине Женског Друштва.* Овом школом управља одбор јагодинских госпођа. У овој школи ради учитељица женског рада Зорка Миленковићева. — У три разреда има 36 ученица. Школа се издржава помоћу чланских улога, ђачке зараде и општинског прилога. И ову сам школу прегледао и нашао сам је у исправном стању. Приликом прегледа изговорио сам неколико поучних речи ученицима.

20. *Учитељска и управитељска већа.* До сада сам по чл. 86. зак. о нар. школама држао два већа и то, једно у Варварину 30. новембра за срез темнишки, а друго 3. ов. м. у Јагодини за срез белички. На том првом скупу у главном сам изложио, како ваља да врше своју дужност наставници, управитељи и школски одбори.

21. *Рад окружног школског одбора.* Школски одбор за округ моравски имао је први састанак 3. и 4. децембра ове год. у згради начелства округа моравског под председништвом окружног начелника. На том састанку одбор је прегледао и одобрио буџете свих школа у округу за 1899. годину. У исто време састављен је буџет за плату свих наставника и буџет за издржавање канцеларија школских надзорника у 1899. години. Опширан извештај о овоме подноси председник окружног школског одбора.

22. *Канцеларија школског надзорника.* Поред велике администрације и путовања имао сам доста тешкоћа и у томе, што до скоро нисам имао засебну канцеларију, служитеља и канцеларијске потребе. Па ипак старао сам се колико сам год могао, да поверену ми дужност извршим савесно и у време. Од 23. септембра па до краја ове године имам у деловодној књизи 470 нумера.

Школски надзорник,
Јосиф В. Стојановић

НАУКА И НАСТАВА

ГРЕШКЕ У НАСТАВИ

1. ГРЕШКЕ У ЦИЉУ

Мане наших васпитних система и грешке у васпитним методама нашим долазе отуда што су нам погрешни и нејасни појмови о правом циљу васпитавања. Од тога какви су нам идеали које желимо постићи, зависе и наши планови и начини да их извршимо. И ако су нам циљеви, идеали нејасни и погрешни, неће се бог зна што добро постићи, па нека би нам путови за извођење баш били и правилни. И не само то, него нека је најсавршенији начин за извођење каквог циља, ако је само циљ погрешан, може бити злих место добрих последица.

Обичне грешке које се тичу самог васпитног циља ово су:

1. Греша ко мисли да је знање главније него дете. — Ово је једна од главних заблуда. Учитељску је памет кроз читаве векове бунило ова позната изрека: „знање је сила“. Али то је само донекле истина. И слено усвајање ове делимичне истине сметало је те се није појмила она друга, већа истина која је иза те: знање само собом није никаква сила; једно обично људско створење вреди несравњено много више него сва знања која му се могу дати или која оно само може прибавити. Знање нема у себи моћ развијања, а човек га има. Човек је највећа земаљска сила коју је Бог створио и која треба непрестано да се развија. Две су, дакле, силе с којима учитељ располаже: дете и знање. Васпитачи обраћају главну пажњу на знање, а то не треба да буде. Ако бисмо хришћанску догму о првобитном греху и последици тога, о човечјем паду, узели као симболичку представу првобитне слабости људскога рода, како у погледу физичком тако и у погледу моралном, онда би дужност васпитачева управо била да онај првобитни грех поправи и да ради на томе да се људски род снажи и уздигне физички, умно и морално. А ово се даје постићи, јер се и добро и зло преноси и наслеђем гомила, код појединца као и код читавог рода људског. И ако бисмо зло оставили без сузбијања, оно би расло и тако ојачано ишло с покољења на покољење; сузбијамо ли га пак, њега би већ у четвртим коленима нестало. На другој страни то исто бива с добрим. И његов се утицај може повећати кад се само с одређеним планом на томе ради.

Али као год што се, према учењу наше вере, човек није могао сам спасти од последица првобитног греха, него му је ради спаса била потребна туђа, божанска помоћ, исто тако и у овој прилици, ни човек посебице ни род људски у целини не могу напредовати ако на ово свесно не прегну. А помоћи васпитанику да ово свесно прегнуће учини и јесте задатак васпитачев.

Ако бисмо се на оној библиској слици још задржали, онда бисмо рекли да је узвишени посао наставников: да човеку помогне да се уздигне и приближи Богу, савршеном по знању, чистоти и сили. И онда када сваки човек буде свесно тежио да се у свему овоме Богу приближи, човечанство ће доћи до највеће мере своје среће и свога напредовања. Ујемчити овај напредак и јесте задатак настави. Али се то не може постићи ако се знање буде прецењивало а човек потцењивао.

Није потребно расправљати питање: колико се може развијати људски род. Оно о чему треба разбирати ово је: може ли се људски род физички, умно и морално усавршавати, и може ли се његова тежња за напретком појачати и боље упутити? И онај васпитни систем, чија би филозофска основа била таква да на горње питање не би дао позитиван и повољан одговор, такав систем не би могао задовољити нити пружити наде и одушевљења правом наставнику. Кад будемо имали јасан појам о томе шта вреди дете а шта знање, онда ћемо наћи и поуздан начин да у теоријама о васпитању одвојимо жито од кукоља и да уочимо ону хармонију, које у истини има у здравим мислима педагошких писаца, па ма како различна гледишта они имали на васпитање.

До каквих настраности може да доведе ограничено и неправилно схватање правога васпитног задатка, имамо најлепши пример у томе да највећи део учитеља сасвим погрешно схвата основно начело Песталоцијева и Фребелова система. И Песталоције и Фребел имају у својим васпитним системима разне ствари као наставна средства. Али се ствари не дају деци да она што науче о самим тим стварима; главни је циљ да се тим начином из децијих умних способности, из њихових склоности да што смисле и ураде, створи у њих снажна рецептивна и продуктивна моћ. Учитељи пак чије је погледе на ово помутило оно мишљење да је главни циљ васпитања повећање знања, схва-

тили су употребу тих ствари као средство да деца што лакше и што боље науче о природи и особинама самих ствари. Оно, истина, добiveno је много већ и самим тим што је се на тај начин поправио наш метод у давању знања, јер су се јасно опазиле све користи од очигледности у настави. Али је то тек само један и мали део оне истине коју су пронашли Песталоције и Фребел. Њихов је главни циљ био да развију, да ојачају човечје моћи створене на опште добро човечанства, а увећање знања и по обиму и по јасности био је споредни и случајни део њиховога посла. Ми смо пак, погрешно радећи, тај ред обрнули и знање истакли као главни циљ васпитања а развитак човеков, ако о њему у опште још и водимо рачуна, свели на случајну корист од учења. Добро уочити ову разлику, од огромних је последица. Не схватајући како треба сам циљ васпитавања ми смо од хваљеног система очигледне наставе начинили, у његовим битним деловима, најсмешнији начин наставе који је ваљда икада био у школи.

Никакав наставник неће бити способан да свој посао отпочне како треба, ако буде мислио да је његова главна дужност да своје васпитанике само знапствено уздигне на виши ступањ од онога на коме су они били, када су његовој бризи поверени.

2. Греши ко мисли да је давање знања главни циљ наставе и у погледу интелектуалног образовања децјег. — Нема сумње да је наставникова дужност да ум својих ученика богати знањем. И што им буде давао више знања у толико боље, али само уз претпоставку да им не осакати њихове моћи да и они сами, самостално, могу стицати знања. Била би то велика грешка гонити дете да оно само собом, својим властитим искуством и испитивањем прикупи знање што су га нагомилали толики векови. Али би била још већа грешка од стране наставника ако би он покушавао да своје ученике свему томе знању научи. Оно познатих истина што се може научити за време школовања, сразмерно је мало. И ма колико да знање вреди, више вреди она моћ човекова да знање може сам стећи. И што учитељ буде више ценито знање, све ће брижљивије васпитавати своје ученике тако да га они умеју тећи и онда кад више не буду у школи. Колика ће то бити добит за њих кад се узмогну сами учити из књига, од људи, у самој природи! Циљ правог умног образовања не сме бити само увећавање човечјег знања, него развијање његове умне моћи да већ пронађене истине тражи а непознате и сам проналази.

3. Греши ко мисли да се васпитање у школи завршује. — По свршетку школовања ми се обично мало бавимо систематским радом на томе да по утврђеном плану дисциплинујемо наш разум, да проширимо наш умни видик. С тога нам обично напразно прођу најбоље године за наш самосталан рад. А за какав васпитни систем не може бити теже осуде него ако покољења ученичка, која су се под њим васпитавала, излазе из школе без воље и способности да се сама даље образују. У ученика је природна жудња за знањем. Па као и свака друга жудња, и ова за знањем може да се развије, да се шири и јача. И ако је наставников васпитни метод правилан, онда и ова жудња мора временом бити све већа. Ову природну тежњу за знањем наставник мора развијати тако да она код његових васпитаника постане свесном навиком на рад, да постане њихова дужност. Од „волим да радим“ треба да постане: „ваља да радим“. Оно што је неко рекао за наставу историје: „треба ученицима показати да у њој има блага и упутити их да га траже“, то наставник треба да уради код својих васпитаника за све гране знања. Наши ученици не добију довољно извежбаности да у књигама умеју да нађу знања и да га отуда извуку што брже и поузданије. И један од најплоднијих васпитних покрета нашега времена лежи у ономе старању да се човек упутује да на свом образовању, што ширем и јачем, систематски ради и после свог школовања.

4. Греши ко мисли да је довољно развијати у ученика само способности да примају знања (рецептивне способности). — Добро је то бити у стању нешто лепо схватити, али је још боље умети што и створити. Ма колико да је то велика моћ што неко може брзо и добро нешто да научи, још је већа у томе, да се то што се зна може корисно и употребити. Знање, па ма како велико да је, мало би што вредило, ако с њиме не би упоредо ишли и воља и способности да се оно и употреби, несебично и корисно по човечанство. Колико је и колико људи веома учених и веома способних да што лако схвате и науче, па ипак нису никад имали никаквог непосредног утицаја на друштвени и морални напредак човечанства. Стварачка моћ нашега духа јесте управо оно што нас чини способним да што урадимо. А та се моћ може развијати, и наставникова је дужност да њен развитак и помогне. Знањем се можемо служити у два правца: оно нам може бити подлога за наша размишљања а може нам и помагати да поправљамо положај и наш и осталих људи. И наставник се мора потру-

дети да у својих ученика развије и вољу и снагу да своју знање употребе у оба ова правца, јер треба да има на уму да нам знање ваља одмах и применити чим га стечемо, и да нам истина никад није тако јасна као онда кад се сами њом послужимо. Истина треба да некако постане један део нас самих, и да се утка у наш живот и наш рад. Некадашње „задавање“ замењено је „предавањем“; после се опазило да је предавање недовољно и пошло се напред, те је учитељима у настави постало водилом правило: „учи, посматрајући“; за тим су бољи наставници и ово напустили и заменили још бољим начелом: „учи радећи“. Па и ово се може поправити те да главно начело наставе буде: „развијај радећи“. Јер после свега што смо читали, што смо чули и видели, ми смо управо оно што смо сами урадили.

За умно образовање својих ученика наставник је своју дужност савесно испунио тек онда ако им је разум обогатио знањем и ако их је упутио да знање и сами стичу, ако им је развио њихову природну жудњу за знањем и ако им је развио вољу и снагу да своје знање и употребе, онолико колико су они за то лично способни.

5. Греша ко занемарује физички развитак својих ученика. — У гомили дечјих сила, њихова физичка природа је знаменит, веома знаменит део. Дечје телесне силе треба тако исто систематски развијати као и духовне. Васколики напредак људскога рода у првом реду зависи од човечјег физичког развитка. Људи ће бити и умно већи и морално бољи ако буду телом здрави. Истина да дете један део свога физичког развијања треба да добије ван школе, али то не ослобођава учитеља од дужности да се и он побрине за физички развитак својих ученика. Јер исто је тако истина да се и умно образовање добива и ван школе (и то више него у школи), па то ипак не разрешава школу од дужности да се и она побрине за умно васпитање својих питомаца.

Данас се већ свуда призиваје да је врло важно да се деца школују под повољним физичким приликама. Води се, а и треба да се води, брига о томе да су учионице лепо осветљене, да је грејање, клупе, проветравање и све друго као што треба. Али све то још није довољно. Ученици имају право на правилно физичко развијање, на брижљиво пробрана физичка вежбања¹⁾ из ових разлога:

¹⁾ Под гимнастичким вежбањима треба увек разумети таква телесна вежбања која телу не дају само снагу, него гинкост, сразмерност и лепоту тела, не дакле акробатску гимнастику него т. зв. калистенску.

1. што је одмор преко потребан после умора који долази од дугог учења и седења на једном месту;

2. што је потребно да крвоток буде слободан и да струји кроза све делове детиња тела, те да се спреми нагомилавање крви у мозгу, што бива увек после учења;

3. што треба проширити грудни кош те тако појачати плућа и оснажити срце;

4. што телесно здравље треба одржавати увек кренко;

5. што треба ојачати физичку снагу у наших ученика, и

6. што треба повећати њихову физичку издржљивост.

7. Телу треба дати леп, прав стас и лепо држање. Човек својим ходом и кретањем јако утиче на друге људе. А наше се тело даје вежбањем веома дотерати. Правог ћете војника одмах познати и кад није униформи; треба му само видети ход и држање. Телесно вежбање у младим годинама много јаче утиче на леп стас и мушко држање, него вежбања у познијим годинама. Ученици имају права на васпитање које ће им тело лепо развити и помоћи им да њиме владају. У паметних је матера некакав здрав нагон да своју децу шаљу у школе за играње, где она за своје мишиће нађу угодне и хармоничне покрете. А за школе то није најбоља препорука што су родитељи принуђени, да ради телесног развитка своје деце, траже нарочите учитеље за то. У школи треба деца да добију подесно физичко васпитање јер се ту не излажу никаквим штетним утицајима. Играње истина даје лепоту и драж покрету али уједно доноси и неку лакост и неодређеност у самом карактеру. Гимнастичким вежбањима се пак развија чврстина, сталност, одређеност и достојанство човекова држања и карактера.

8. Телесним вежбањима се појачава моћ нашег изражавања. Згодни телесни покрети дају увек више снаге и јасноће ономе што мислимо и што исказујемо. Онај који говори само својим језиком врши само један део своје моћи над онима, које поучава или на које хоће да утиче. На многе се пак утиче лепим покретима, гестовима, толико колико читавим сплетом свега онога што чини говорничку вештину: променом тона, нагласком, модулацијом гласа. Вежбања која изводи какав вешт гимнастичар увек су привлачна и допадљива. Гимнастички покрети и лена вежбања, када их врши какав повећи број деце, могу развеселити и одушевити гледаоце као каква лена музика. Учитељ треба да све своје мисли уложи у бригу да телесни

развитак његових ученика иде уредно и хармонички с њиховим умним напредовањем. За време гимнастичких вежбања, различни делови детињег тела морају да се покорављају његовој вољи. Учитељева воља, исказана у гимнастичкој команди, изазива и детињу вољу и претвара је у радњу, у покрет, али самим тим покретима детињег тела влада његов властити дух. Лепо и усправно држање тела, које деца стеку подесним гимнастичким вежбањима када се она у школи редовно врше, постане доцније њихова стална навика и тело одговара хармонички унутрашњим осећањима и мислима човечјим.

9. Телесна вежбања су најбоље средство да се у деце развија снажна и одређена стварачка делатност. Наша стварачка моћ, тај најважнији део наше интелектуалне природе, зависи од тога да ли наша воља прелази у делање. Ако одлучна и јасна воља постане човековом природом, његовом навиком, онда је у њега појачана моћ да ради на добро људско више него икоја друга коју је наставник могао у њему развити. Гимнастичка вежбања, када се врше како треба, помажу да се ова навика воље јавља у два правца: воља се претвара у одлучну и снажну радљивост, изазивајући снажне и одређене телесне покрете, и на другој страни, смишљена физичка радња утиче на вољу те и њу од своје стране чини јасном и одређеном. С тога учитељ, који допушта да му ученици врше гимнастичка вежбања без реда и плана, и ствара код њих растројеност и неодређеност.

10. Телесна вежбања чине велике услуге учитељу у одржавању реда. Неред долази од енергије рђаво упућене. Енергије треба да буде, и учитељева је дужност да јој нађе правилне одушке а не да је сузбија. Али ни ова одушка не треба да оставе бескорисна по децу; отуда треба извући за њих какву добит. Сваки потрошак енергије може да се употреби на повећање снаге човечје, а онај сувишак децје енергије не може се ни на што боље употребити него на телесна вежбања. Трошећи је на ово ми ћемо спречити да се она не утроши на што неуспутно, а у исто доба унапређујемо здравље, издржљивост и лепоту децјега тела.

11. Телесна вежбања јачају моралну природу децу. Дете које иде погурено, оборене главе, које се креће као сапето, биће боље и морално и интелектуално ако се навикне да стоји право, чврсто и лепо, да колена исправи, да главу подигне, да се испри и да гледа право у очи свом учитељу. Опште је признато да се с човековом моралном природом мења и физички изглед његовог лица. У нешто мањој мери ово вреди и за његово читаво тело.

Али може да буде и обрнуто: као што морална природа човечја утиче на тело тако и тело до неке мере утиче на моралну природу човекову. Оно велико, експанзивно ширење руку, као израз нашега осећања слободе, чини да нам је и само то осећање дубље и јаче. Наша би духовна природа добивала све више маха што би се више ослобађала своје телесне стеге; и с тога што год нам је тело развијеније и дисциплинованије све су бољи услови и за развијање наше духовне снаге.

Сеоски учитељи обично занемарују гимнастичка вежбања, и то правдају тиме што, велу, сеоска деца имају и без тога довољно физичког кретања. Али они заборављају да снажење тела није једина добит и једини циљ телесних вежбања. Погледајте само на добро извежбану децу, када, постројена у редове, стоје у школском дворишту, спремна да уђу у школу. Ту је стотина децака, све мушка погледа, чврста става а гипка покрета. А видећете рецимо, једнога, међу њима, како се погрбио, како му је цело држање тремо и млитаво. Он је истина крепак и јак али је то снага што ју је добио радећи мотиком и вилама. Почнете ли учитељу замерати што му се ученик тако држи, он ће вам одговорити: „Немојте се подсмевати Томи, он је јачи него ма који његов другар у оним редовима“. То може бити, али ту учитељ нема никаквих заслуга за његову снагу, а међутим заслужује оштар прекор што је пустио да му ученик расте крива тела и ружна хода. Баш код сеоске деце, више него код друге, треба пазити на правилна гимнастичка вежбања која собом доносе користи физичке, умне и моралне.

Неки се опет учитељи туже да немају времена за гимнастику. Ови треба да се сете овога двога:

- а. чешћим гимнастичким вежбањима добива се у времену, јер се поправља дисциплина и слаби се раздражљивост ученика и учитеља;

- б. ни једном ученику не треба ни допустити да ради свих шездесет минута у сату. Јер неће му бити могућно да, радећи тако, издржи пет шест сати дневно, а било би по њега веома штетно баш кад би и могао издржати. Ако ученици 50 минута употребе на умни рад а десет на телесна вежбања стећи ће и више знања и биће телесно развијенија, боље расположени, и имаће више умне снаге него ако их будемо гонили да посао раде по читав сат.

6. Греши ко занемарује ручни рад у првим разредима. — Руку треба вежбати из три разлога:

1. то је главни начин којим се људски род одржава;

2. то је пут којим остварујемо највећи део наших замисли;

3. израдом материјалних предмета дечје интелектуалне моћи уздижу се до пуне радљивости.

Мало је родитеља који су посматрали своју децу а да нису код њих запазили двојаке природне склоности: да хоће да кваре и да праве. Оба су им ова нагона дата у доброј намери, први: да расклапањем, истраживањем могу што научити, и други, да знање што су га овако стекли могу и применити, градећи и преправљајући разне ствари. У оба ова случаја дете треба да вежба своје руке да би могло остварити своје мисли. А његове руке треба да води само његова памет. И да би ово и било, дете треба да прође цео круг извођења своје замисли: треба да посматра, да смисли, да се одлучи и да изврши. Неки педагози препоручују да се у деце развија једна по једна од ових способности, које се заједничким именом називају дувеним моћима нашим, па утврђују и време када коју треба развијати, т.ј. када треба децу учити да посматрају, када да упоређују а кад да смишљају. Али цео круг они и не довршују; оно смишљено васпитавање воље, тога најглавнијег дела умнога васпитавања, они остављају сасвим случају. Међутим дете не расте с овако подељеним умним способностима, оно у свакој могућој прилици пређе цео тај круг умнога развијања. Нема сумње да од од детињег узраста и развијености зависи и начин како оно прелази поједине делове тога процеса, али се ипак оно задовољава тек онда, када своју мисао развије у читав план и изврши је. И чешће понављање овога, овако потпуног процеса, развија и снажи све детиње умне моћи. И дух се, као и тело, снажи непрестаним вежбањима. Али то не бива увек и само анстракцијама, него употребом реалних предмета, самих ствари, и ово треба продужити још за дуго пошто дете пође у школу. Ово је и била главна мисао Фребелова у заснивању дечјих забавишта, чије почетке ручнога пословања треба у основној школи продужити као наставу ручнога рада.

Наставу ручнога рада нарочито треба неговати у неподељеним школама. Јер једна од највећих тешкоћа у овим школама јесте имати добар распоред, који треба да је такав да док учитељ ради с једним ученицима да му други не седе на својим местима беспослени. Често ћете чути каквог малишана, да вам на питање: „шта си радио данас у школи, те ниси раније изишао?“ одговори: „па ништа, седео сам мирно у школи док се нисмо сви пустили“. За оне хиљаде беспослене дечице по школама, мушкараца и девојчица, која се ова-

ким перадам просто навикавају на леност да се то после никаквим подстицањима не да поправити, био би прави благослов допустити им да један део свога времена употребе на који од ових послова:

- а. да што раде у дечјим забавиштима;
- б. да што шију, плету, крпе и т. д.;
- в. да што режу, буше, или раде ма какав посао који не гради ларму;
- г. да плету сламне ствари;
- д. да плету рогожине, шешире итд. од траве, рогоза итд.;

ђ. да што моделишу од влажне иловаче итд.

Учитељ треба да се постара да градиво не буде скупо и да израђене ствари буду или за какву употребу или за украс. При изради ствари деци треба оставити пуну слободу у смишљању новина, како у погледу оригиналних творевина тако и у примени саме грађе. У првим разредима требало би да мушкарци и девојчице раде исте послове.

Овако радећи постићи ће се много добро: спречиће се беспосличење а с овим и многи неред у школи, удариће се најбоља основа за занатску способност дечју, вежбајући им руку, и деца ће се научити да за свакидашње потребе употребљавају грађу која се обично пушта да пропада. Али најбоље васпитне последице од овога посла биће јачи развитак моћи и продуктивне радљивости човекове.

Тамо пак где ручнога рада има по школама, чине се обично ове грешке:

а. настава ручнога рада даје се обично само женској деци; шивење и плетење је једини посао, који је сада нешто јаче раширен по школама. И овоме се поучавају само девојчице, али не с тога што се рад сматра као средство за умно и морално развијање њихово, не с тога што је то потребно ради вежбања њихових руку, него с тога да науче један посао који ће им доћије у животу, као женама, требати. И овде је учињена грешка у томе што су васпитачи скренули своју пажњу на знање а не на само дете. Дечацама је настава ручнога рада толико исто потребна колико и девојчицама, било да се гледа на корист од тога посла било на његов утицај на умни развитак дечји. Још девојчице добивају наставу ручнога рада и у кући, и много више него дечаца, па школа ипак занемарује мушкарце у овом погледу. Обично се каже: „прети су у дечака све сами палци“. А и његови прети треба да буду овако гинки и за посао спремни као што су девојачки, а и били би кад би се само вежбали.

б. Покушавало се да се у школу унесу занати. И ово је грешка, јер и девојчице имају права на

поуку у ручном раду као и мушкарци, а тога већ не би било код наставе занатске. Сем тога учити децу каквом занату значи упућивати их да се томе послу после и одаду. А школа већ нема права на то. Специјалне занатске школе су изврени начини за васпитање оних који мисле да се одају занатским пословима, али оне не улазе у систем општих народних школа.

в. Ручни се рад не почиње довољно рано у школама. А њега треба да буде још у основним школама из ових разлога: прво, шта су то једине школе у којима сва деца могу добити ту наставу, јер врло би мали проценат био деце, која би походила какве нарочите школе за ручни рад, баш кад би се оне и засновале; друго, што су прсти за ручни рад најгипкији у раним детињим годинама, и треће, што се за време основног школовања вежбањем руку на пословима материјалним умне моћи развијају најбрже и најскладније.

7. Греша ко напушта морално васпитање у школи. — И морална се природа наша може дисциплиновати; и духовни се погледи наши могу изопштити, оснажити, ојачати. Наша моћ да владамо својим склоностима све је јача што год чешће успевамо да себе савладамо. Велика је то погрешка развијати у човека физичну и умну снагу а не побринути се да је он на добро и употреби. Грех је увеличавати човекову одговорност а не појачавати у исто доба и његову моралну снагу. Ако се деца умно и физички правилно развијају, онда су ту одиета већ и услови за њихов морални развитак; али ипак морално уздизање наше не мора бити неизбежна последица нашег физичког и умног снажења. Самим тим што људи постају наметливи, нити се злочинства сузбијају, нити се општи морал уздиже. Само онда кад људи не буду радили оно што знају да није право, и морал ће се уздићи и зло ће се смањити. Али с тога ваља и васпитавати моралну природу човечју и то почети врло рано. А отуда и лежи велика одговорност на школи, јер она може много да учини за развијање и уздизање моралне снаге човекове, која је најпоузданије средство да се човеку помогне у његовој узвишеној тежњи да се Богу приближи. Дете је већ прилично морално или и неморално упућено, пре него што је дошло до доба када се у школу полази. И учитељ сад треба да отпочне да руши оно што код детета не ваља, а да појачава оно мало добра што га код њега нађе. Каквим формалним поукама о моралу учитељ ће учинити мало добра, а може врло много штете. Наше речи и савети могу нешто и вредити код деце; наш рад, наш пример ће имати на њих

много јачег утицаја; али оно што она сама буду радила, вредније за стварање њихова моралног карактера хиљаду пута више него све оно што смо им ми говорили или што смо ми радили. Јер оно што ми говоримо или радимо утиче у самој ствари на њих само онолико у колико она то приме као побуде за своју властиту радњу. У моралном васпитању деце највећа је дужност учитељева да пази да све што његови ученици раде, раде увек онако како то треба да буде. Он мора пазити на најмање и најобичније ситнице њихова посла и да ли их они врше по његову плану, онако исто као што мотри врше ли друге дужности, одређене им посебнице или по разредима. Никакав посао, па ма како био незнатан, дете неће урадити док се најпре не одлучи на то да га учини. А оно се у сваком случају мора одлучити или да га уради онако како треба, према томе како га оно схвата, или како не треба. И колико се год пута дете одлучи да посао уради како треба, његова воља и његова савест одржале су победу; а кад год се пак одлучи да ради оно и онако, како и само мисли да не треба да ради а уради, тада су и његова воља и његова савест претрпеле поразу. А свака победа јача вољу и савест а свака их пораза слаби. Неколико пораза, па ма то било и у ситницама, могу вољу и савест детињу толко ослабити да оно изгуби над собом своју моћ владања. И кад су у кога детета моћ и савест ослабиле до ове мере, онда у њему нема већ више грађе из које се може начинити човек.

У школи мора бити један општи закон који ће гласити: „Сваки мора радити само онако како треба да се ради“. Према том закону учитељ има две дужности: треба да да ученицима јасан и одређен појам о томе шта су и какве су њихове различне школске дужности, и друго, да мотри да их они тачно и до ситница врше. Школски ће се закон вршити ако се врши воља учитељева, јер је то моћ која треба да управља вољом ученичком. А воља детиња се брзо и радо покорава каквој вишој и јачој вољи. Али ипак треба, што је могуће раније, дете упућивати да се само, свесно и самостално, одлучује да из својих властитих побуда ради онако како треба. А ове се одлуке морају тицати само оних дужности које деца треба одмах и да врше. И ово је врло важно. Веома је опасно покренути чиста осећања и лепе мисли деце за дужности које њима нису јасне или које ће они вршити тек доцније; а ово се често чини по школама. Природни ток нашег моралног карактера има ова четири ступња: осећање, мисао, одлука и дело. Без четвртог не вреде ни прва три

Кад год какво дете пређе прва два ступња на не оде даље, оно само појачава навик у да не врши дужност; а ако пређе прва три ступња а застане пред четвртим, оно постаје слабостињом која нема моралне снаге да што и изврши.

Када васпитаник по свршетку школовања уђе у живот да узме на се своје грађанске дужности, његов морални карактер треба да буде јасно обележен бар у овим главним особинама:

1. Његова савест и његова воља морају бити развијени тако јасно и тако јако да га увек опредељују да се драговољно покорава законима, и да то не буде само у теорији, него да их врши као нешто што се не може избећи. Невршење школских правила развија се доцније у непослушност друштвеним законима. Онај који свесно пркоси људским законима, неће се повинovati ни божанским. Готовост покоравати се законима јесте прва дужност човека и према држави и према самом себи.

2. Поштовање закона треба код њега да буде развијено тако да мрзи насиље и да воли слободу. Право појмање светиње личне слободе јесте основица свакој правој личној величини. Закон је потпуна слобода за грађанина који жели да ради само оно што треба да ради.

3. Са свешћу о личној слободи треба да иде упоредо и јасна вера у личну моћ. Сваки човек треба да је прожет мишљу да људски род као целина не може никад напредовати оном снагом којом би напредовао кад би сваки човек посебнице вршио своју дужност онако како најбоље може. Неки људи имају обичај рећи, када их позовете да пораде што у корист каквог великог начела: „Па, неће се ствар променити тиме хоћу ли ја што радити или не. Истина ће сама собом победити“. Истина не може сама собом победити. Истина тражи својих заточника и она не може никад победити онако потпуно као што треба, докле год сваки лично не врши свој део чувања и брњења истине. Сваки човек треба да осећа да целина слаби ако он своју дужност мушки не врши.

4. Лична слобода и моћ води личној одговорности. Мудар ће учитељ на свакога свога ученика распоредити један део одговорности за ред и углед своје школе као целине, те ће на тај начин свако дете расти прожето свешћу о хармонији која долази од вршења својих дужности и о рђавим последицама кад се оне не врше. Тачно испуњавање својих школских дужности јесте најпоузданији пут који води доцнијем познавању и вршењу грађанских дужности.

5. Нешто најбоље што један учитељ може дати свом ученику јесте самопоздање. Читава половина

снаге човечанске, намењена добру, лежи неупотребљена само с тога што људи немају довољно вере у своју моћ, немају поуздања које би их оспособило да се поступно приберу и увиде да и они нешто могу да ураде. Тврдо уверење о личној слободи, личној моћи и личној одговорности, под руковођењем правог учитеља створиће у васпитаника јако поуздање у самога себе. Али права вера у своју властиту моћ није оно ташто уображење што човека доводи у положај да буде задовољан самим собом, и да тако утуче његову жељу за сталним напредовањем; то је сујета. Право самопоздање нити допушта човеку да просто продражава својим претходницима, нити да буде слепа присталица каквих заинтересованих демагога. Човек који има поуздања у се, тај ће, развијајући своје природне способности, успешно усавршавати свој посао или своју струку коју је у животу изабрао, и утицаће на општи напредак друштвени. Као год што самопоздање води томе да се човека извршна моћ испољи у најпунијој мери тако и систематско вежбање детиње интелектуалне и моралне снаге развија у њему поуздање у себе сама. Највеће поуздање у себе сама долази од потпуног поуздања у Бога, као главног, животворног извора свега знања, одушевљења и енергије. И честит ће човек одмах осетити своју слабост чим га одвојите од тога општег извора његове моћи. И што ко више цени вредност те божанске клице у себи, све ће јасније увиђати потребу и могућност да ту везу с неограниченим Божанством и очува.

Школа треба да буде главни посленик на великом послу да се људски род приближи Богу, и да на томе ради не каквом формалном теолошком наставом него систематским васпитавањем човекове моралне природе. Овај морални задатак школи неће ни мало ослабити њену моћ као расадника физичкога снажења и као извора интелектуалног развијања човечанског рода. Морално васпитање ће само појачати њен рад и на овим другим двама пољима. Јер међу човековом физичком, умном и моралном природом има блиске, међусобне везе и зависности, и не може се једна од њих потпуно развијати а да се и оне друге две хармонијски не јачају и не снаже.

Према овоме прави задатак васпитавања јесте:

а. у погледу физичком: да се у васпитаника развије тело, те да буде снажно, здраво, издржљиво, лепо, да одговара његовој вољи и да буде у стању и да је врши;

б. у погледу умном: да се васпитаников ум испуни знањем, да му се развије љубав ка знању и

да се оспособи да сам стиче знања и да га уме сам и употребити;

в. у погледу моралном: да се васпитаникова савест и воља ојачају тако како ће он у сваки свој посао уносити само чисте побуде и добре намере и да се код њега створи готовост да се покурава земаљским законима као изразу права, да му се усади љубав ка слободи, да се у њему разбуди свест о личној моћи и одговорности и да се у њему развије самопоуздање као последица његове вере и поуздања у Бога.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ХРАНА НАШЕ СЕЉАЧКЕ ДЕЦЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

од

д-ра Милана Јовановића-Ватута
професора Велике Школе

— „Ко ти је највећи непријатељ?“ —
— „Празна торбица.“ —

Народна италијанска.

„Dem Verbrecher hat der Staat seinen
Anwalt bestellt; sollte ein hungriges
Schulkind nicht auch seinen Anwalt
finden?“¹⁾

Sonderregger.

(СВРШЕТАК)

И још има један узрок, чега ради такав састав хране не може да одговори свима потребама детињег организма.

Зна се, да у природи има две главне врсте људске хране: *биљне*, махом богате угљенхидратима, и *животињске*, у којој обично преовлађује беланчевина. Жито и кромпир (кртола) имају н. пр. много скробовине и узимају се као представници угљенхидрата, а месо, јаја и сир су опет богати беланчевином, те представљају ту групу.

Према томе излази, да управо ни једна врста хране — *сама за себе* — не може подмирити све потребе нашега тела, и у њему одржати физиолошку равнотежу. Једино млеко одговара физиолошким задаћама прве године живота и подмирује их потпуно, а свакој другој врсти хране недостаје кад више, кад мање било овог, било оног потребног састојка. Ко би н. пр. морао искључиво о кромпиру (кртоли) живети, и из те врсте хране ону меру беланчевине подмиривати, која му је за дневни физиолошки потрошак потребна, тај би морао у тело унети и тамо за то време прера-

¹⁾ „Злочинцу је држава одредила браниоца; зар да га гладно ђаче не може наћи?“

Sonderregger.

просветни гласник 1899. г.

дити преко 6 кгр. — а то је немогућно. Ко би се опет хтео искључиво месом хранити, тај би ону количину угљенхидрата, која је телу потребна, могао из њега само тако извадити, ако би га дневно по 7 кгр. трошио — а толико меса обични људи никако не подносе.

Ако то пренесемо у област нашега питања, онда нам излази овај рачун. Као што напред видесмо, већина (89%) наше школске деце животног и студеничког среза хранила су се искључиво биљном храном. Више од половине (63%) њих проводило је читав дан о сухом хлебу, а хлеб — и ако је одлична биљна храна — није такога састава, да детету може подмирити оне количине беланчевине и масти, које оно према своме узрасту мора имати. Да подмири ону меру беланчевине, која би му физиолошки требала, морао би појести и асимиловати за 24 сахата ђак:

у I. разр. за оних	55 гр. бел.	1134 гр. хлеба
„ II. „ „ „	60 „ „	1237 „ „
„ III. „ „ „	62 „ „	1278 „ „
„ IV. „ „ „	65 „ „	1340 „ „
Просечно	60 „ „	1254 „ „

Да опет подмири ону меру масти, која би му физиолошки неопходно потребна била, морао би за 24 сах. појести и асимиловати ђак:

I. разр. за оних	40 гр. масти	1739 гр. хлеба
II. „ „ „	44 „ „	1913 „ „
III. „ „ „	44.5 „ „	1934 „ „
IV. „ „ „	45 „ „	1956 „ „
Просечно	43.4 „ „	1885 „ „

Према томе види се, да је у овој храни наше деце сразмерно физиолошкој потреби *најмање масти*, и да би дете између 7. и 12. године морало дневно јести по 1885 гр. кукурузна хлеба.

По себи се разуме, да ђаче између 7. и 12. године толику количину кукурузна хлеба не може ни појести, а камо ли свладати и физиолошки прерадити. Оно ће, дакле, и при најиздашњијим оброцима физиолошки гладовати, — т. ј. и најиздашњији оброци сухога хлеба неће му дати онолико масти, колико његовом телу треба.

Али све и кад би било могућно, да ђаче основне школе — навиком — дотера већ дотле, да поднесе па да баш и физиолошки савлада толику масу кукурузног хлеба, те да њом потпуно подмири ону меру масти, која му је за то време потребна, опет се и поред тога истиче друга једна невоља. У 1885 грама кукурузног

хлеба има (поред оне количине масти) још и 81·42 гр. беланчевине и 852·29 гр. угљен-хидрата, а то су мере, које далеко премашају физиолошку потребу детињег организма у томе добу. Као што смо видели, дете из основне школе треба око 60 грама беланчевине, а око 170 гр. угљен-хидрата дневно, па према томе би морало асимилovati преко своје физиолошке потребе:

беланчевине 21 гр. или за 33%
 угљен-хидрата 680 „ „ „ 400%

— дакле беланчевине за $\frac{1}{3}$, а угљен-хидрата 5 пута више него што би их тело физиолошки требало. Да тако огроман вишак — нарочито угљен-хидрата — не би телу и његовим физиолошким радњама ни помагао ни годно, него да би им, на против, још шкодио, сасвим је ласно разумети. И ако је, дакле, хлеб једна од најбољих врста хране биљнога порекла; и ако је он баш тога ради основа исхране људскога рода: ипак није такога састава, да сам за себе може правилно подмиривати све потребе детињег организма. Бар деца треба поред хлеба и друге биљне хране пружати и хране животињског порекла.

Најпосле, да споменем још и ово. Искључиво биљна храна није баш ни за одрасле, а камо ли за децу. Деца требају сразмерно много беланчевине, а биљна је беланчевина махом такога састава и у биљци тако смештена, да се теже вари и асимилује, него беланчевина животињског порекла. Сем тога има још у биљкама читав низ беланчевини сродних азотних једињења — управо подврста беланчевине — које се баш никако у телу не могу употребити. Ако би, дакле, у којој биљној храни по анализи и било довољно беланчевине, ипак она не би могла толико залећи, да подмири све потребе, јер по своме саставу не одговара беланчевини и азотним једињењима животињског порекла. С тога су сви физиолози у томе сагласни, да за исхрану човека најбоље одговара храна, у којој је бар $\frac{1}{3}$ оне количине беланчевине, која му је физиолошки потребна, животињског порекла. А кад се то иште за исхрану одрасла чељадета, онда је сасвим праведно, да још више вреди у случајевима, где је реч о исхрани деце.

IV. ЗАКЉУЧЦИ

Ако сте пажљиво пратили сва моја излагања, могли сте и сами доћи до закључка, да је храна наше деце у основној школи жичког

и студеничког среза, како нам се у овим подацима приказује, и оскудна и лоша, те да према томе никако не одговара задаћама и потребама детињег тела у томе добу. Главни недостаци и највеће мане су јој ове:

1. Што је и сувише једнолика, — т. ј. и пореклом и начином прераде увек тако подједнака, да даје веома мало промене, — да, дакле, веома мало дражи живце на јачи и енергичнији рад. Управо се може рећи, да та деца готово искључиво живе о сухом хлебу са врло мало зачина (махом лука) као вештачке дражи.

2. Што је тај хлеб и по пореклу и по начину мешње и пецива махом лошије врсте.

3. Што и оно мало додатака уз таки хлеб није т. з. готовица — т. ј. јело, које се свежје готовило (кухало, пекло и т. д.), те топло јело, него сиров производ.

4. Што је кабаста, т. ј. што деца од ње уносе у тело (по запремини и тежини) тако велике масе, да њима терете органе за варење.

5. Што по количини најглавнијих својих саставних делова — беланчевине, масти и угљен-хидрата — не одговара физиолошким задаћама и потребама децега тела. Беланчевине и масти је мало, а мањак беланчевине не може се сувишком угљен-хидрата надокнадити. Тај мањак беланчевине је тим озбиљнији, што је готово сва беланчевина те хране биљнога порекла.

Прве четири од ових мана оценио сам — бар у главнијим потезима — већ у II. одељку ове расправе, упућујући донекле вашу пажњу и на њихове последице. Остаје ми, дакле, још да у том истом правцу проценим и последњу, — т. ј. питање: како на детињи организам дејствује храна, која је оскудна беланчевином и машћу, а богата угљен-хидратима, и како би се наша храна у томе правцу могла поправити?

Рекао сам већ, да човек за време свога телесног развитка треба размерно више свих главних саставних делова хране — а нарочито беланчевине. У томе се особито одликује прво доба детињства, где је тај развитак најживљи, али и каснији одељци младости — нарочито време школовања — показују тај исти тип. Баца, дакле, морају имати у храни више беланчевине и масти него одрасла чељад, а ми смо видели, да је храна наших ученика баш у томе оскудна.

Беланчевином оскудна храна није храна за децу, и гдегод се на то не пазе, ужасно се греша. „Ништа се тако не свѣти развитуку и

здрављу човечјег тела као недостатак беланчевине у храни за време детињства“ вели чувени физиолог Брике (Brücke), а та његова изрека налази обилате потврде. Нека дневна физиолошка потреба беланчевине премаши само за 1 гр. оне количине, што их тело из хране у себе прими, већ може бити озбиљних неприлика. Већ тај незнатан дефицит у билансу тела мења физиолошки ред, а те промене се махом временом и осете. Тело се, истина, од тога на разне начине брани; оно гдекада у томе баш и успе, те н. пр. тај дефицит подмири уштедом на којој другој страни или заменом другог ког дела: — али то увек бива на рачун нормалног, физиолошког развитака, или на штету нормалном функционисању нашега тела. При такој храни дете почиње заостајати иза нормалних мера у развитуку, а кад то потраје дуже времена, онда баш и закржљави у правом смислу те речи.

Али да баш и не дође до тога, да дете закржљави у правом смислу те речи, него да на против масом свога тела — т.ј. тежином и висином — стигне и престигне нормалу у развитуку, ипак ће организам таквог детета — пре или после — осетити озбиљне последице те неправилности у исхрани. Зато деца, која мало добивају беланчевине у храни, могу бити сразмерно велика, крупна, па баш и тешка, али им је онда сâм састав ткива и сокова ненормалан и лошији. Њихова крв и њихово месо нису оно, што је крв и месо друге деце, а то се онда огледа у целој појави. У њиховој крви је мање крвних зрнаца, а у тим зрнцима је опет мање њихових главних саставних делова; у мишићима и другом ткиву је мање беланчевине, а више других делова — нарочито воде: — па према томе је онда и изглед и функционисање. За то су таква деца махом тамне боје или баш бледа; подбухла, пабушава и мека; млохава, глинцава, трома и мртва; и за то су на сва обољења више склона а и према свима болестима слабија. На против деца, која не трпе оскудицу у беланчевини, махом су у лицу свеже и светле боје или баш и румена; у телу једра и чврста; у покретима и раду бадра, жива и одлучна; а према свима опасностима против здравља много чвршћа и отпорнија.

Да је то доиста тако, и да оскудица беланчевине у храни може тако одлучно да утиче на развитака самога тела и његових снага, показују толики примери. Брике је први скре-

нуо пажњу физиолога на ону обичну, готово свакидашњу појаву, да се н. пр. касани и кобасичари једнога места (а и сви њихови домаћи) телом, снагом и одлучношћу — у опште: целим својим бићем — знатно разликују од других становника свога доба и положаја, и то највише с тога, што се месом хране: што, дакле, не трпе оскудицу у беланчевини, него ту важну потребу тим начином намирују потпунице и у најбољем облику. Један талијански физиолог испитивао је начин исхране талијанског народа неких крајева Италије и нашао је, да је њихова „полента“ (качамак) један од главних узрока, зашто је талијански народ сразмерно кржљав, нераден и неодлучан. У поленти је према физиолошким захтевима мало беланчевине, а трајна оскудица тако важног саставног дела мора се показати — било на маси или на енергији самога тела. Не знам, би ли се то исто могло рећи и за један део нашега народа, који се готово исто тако храни, али ми се све чини, да је једном врло обичном и — тако рећи — редовном појаву код нас узрок баш тај мањак беланчевине у храни за време детињства и младињског доба. Као што је већ познато, наше војне лекаре изненађује при рекрутацији она необична несразмера у развитуку појединих прибора у телу наше младежи. Наши двадесетогодишњаки показују махом крупне кости и снажан, збијен костур, али је готово редовна појава, да на том крпком и добро развијеном костуру нема довољно развијених и чврстих мишића. У детињству и за време раније младости није се та младеж рационално хранила: имала је у својим оброцима других делова и сувише, али јој је недостајало беланчевине, из које би се мишићно ткиво могло правилно развити. За то је оно заостало, закржљало, увехло, учмало, па и олабавило — и ако је радило; и ако се вежбало. Да и радња таквих мишића не може бити сјајна, ласно је увидети.

И *маст* има важну задаћу у телу, и ако не баш такву, као беланчевина. Богата угљеником, који се врло ласно оксидише, она лако и брзо сагорева, и даје сразмерно много више калорија, него други делови хране. С тога се баш та њена особина јака истиче. Одређује јој веома угледно место међу главним деловима наше хране — нарочито у приликама, кад је питање о економији телесне топлоте.

Као што смо видели, економија са телесном топлотом важан је фактор у животу чо-

вечјем — нарочито за време детињства, па с тога баш детињство не сме и не може бити без извесних количина масти. Телесне топлоте сразмерно дете више производи, па је више и губи; оно треба њу и за подржавање живље радње у телу: па ако му тога ради не пружи масти у оној количини, која би могла дати онај број топлотних јединица, онда, наравно, може доћи до прилика, да се физиолошки ред у томе правцу поремети. Истина је, да маст у свима тим улогама могу заменити и угљен-хидрати (па и беланчевина), али ефекат те замене далеко заостаје иза дејства саме масти у томе правцу, и односи се као 4:1 : 9:3. Другим речима: да у телу изведемо исту меру виталне енергије — топлоте и снаге — треба да заменимо сваких 4:1 гр. масти са 9:3 гр. угљен-хидрата (или беланчевине). За прво време детињства је то већ с тога немогућно, што је детињи апарат за варење и исхрану за такву замену сасвим неподесан, а и у каснијем добу детињства има много прилика, где се та замена без муке не може извести. Тако н. пр. при јакој зими не би ни одрасло чељаде, а камо ли дете, могло ласно надокнадити онолики губитак телесне топлоте (калорија), ако с храном не би у тело уносило масти, него би тај губитак хтело искључиво да подмири угљен-хидратима (или чак беланчевином). За то северни народи троше у храни много више масти (рибља уља, лоја, масла, сланине и т. д.) него јужни, и за то људи масна јела траже више и подносе боље зими него лети. Исто тако лакше је при тешком, напорном раду, дакле при великој потрошњи механичке снаге, ту потрошњу подмирити храном, у којој има довољно масти, него угљен-хидратима или беланчевином. За то радници боље издрже и најтеже послове о хлебу без меса — само ако уз то имају довољно сланине.

И *угљен-хидрати* имају значаја у правилној исхрани деце, али сувишак њихов за то доба не вреди много. Истина је, да и угљен-хидрати имају велику улогу у извођењу виталне енергије, а нарочито механичке снаге, и да су за (одрасло) тело готово оно исто што је камени угаљ при раду парних машина; истина је, да они донекле могу сачувати од распадања и потрошње баш и беланчевину и маст самога тела, да, дакле, у неколико одржавају и сам састав телесног ткива: али ипак за то нису у стању, да у свему замене беланчевину. Замењују маст, кад дође до не-

воље, па и онда у врло неповољним размерама — у односу као 4:1 : 9:3. Ма колико их, дакле, дете у себе примало и асимпловало, њима неће никад потпунце и правилно подмирити све своје потребе, него ће му увек оставити неког дефицита. Поред тога ће својом великом масом и огромном запремином теретити органе за варење и исхрану. За то н. пр. и јесу деца, која се искључиво хране храном, богатом угљен-хидратима, а оскудном у беланчевини или масти (н. пр. кромпиром) донекле пуна и округла, крупна и тешка и т. д., али су поред свега тога ретко кад румена, једра, чврста, жива и енергична. Махом су бледа, подбухла, трома, пушава, прегојена, малокрвна и према болестима јако осетљива, па баш по гдекада и болесна, крастава, мицињава, шкрофулава и т. д.

Према свему овом *постоји озбиљна опасност по даљи развитак наше школске деце у жичком и студеничком срезу, ако се доиста докаже, да је састав њихове хране такав, како га представљају ови подаци. Још веће је опасности с те стране, ако се нађу исте такве прилике и по другим крајевима наше отаџбине!* У том случају морали бисмо се у брзо решити на овај или онај корак, да тој опасности што пре на пут станемо.

Питање, *шта би код нас ваљало против те опасности предузимати*, могло би се решити на више начина. Начелно треба се постарати, да наша школска деца, која се не хране код куће, него у школи, добивају храну, која нема онаквих недостатака и мана, као што их нађосмо по податцима из жичког и студеничког среза. Пре свега и најодсудније се морамо постарати, како ће школска деца, која се хране у школи, доћи до такве хране, у којој је више беланчевине и масти, а мање угљен-хидрата него у овој, о којој смо по скупуњеним податцима реферисали. У кратко: да дођу до хране, која по своме саставу потпуно одговара потребама дечјег тела. То раде сви културни народи, гдегод је прилике и потребе, да се деци у начину исхране бар колико-толико помогне. Тако н. пр. у великим светским градовима постоји уређење, да деца сиромашних, већином фабричких, радника добијају заједнички храну у самој школи,

¹ На сличне прилике наишао сам јесенас у манастиру Манасији. Приликом доласка Ђ. В. Пр. г. Митрополита Инокентија у тај манастир било је тамо и учитеља околних школа с ђацима. Деца су у својим торбицама носила своје оброке за нео дач, и ја сам их прегледао. Са врло малим изузетком ништа друго висам нашао него мамаљуге и проје — кад више, кад мање, али махом лоше врсте.

па се онда та храна у редовним размацима и оброцима деци даје — било за мали новац, било сасвим бесплатно.² По себи се разуме, да су ти оброци тако састављени, зготовљени и одмерени, како ће по својој количини и хранљивој вредности потпуно одговарати правим физиолошким потребама детињег тела, па ипак зато бити јевтини. На тај начин и деца најсиромашнијих радника не морају ни гладовати, ни од глади у своме развоју заостајати.

Како се просвећени свет стара нарочито за децу, да буду не само сита, него и дојста нахрањена, покажућу вам на неколико примера.

У минхенском „Дому за сирочад и напуштену децу“ правило је, да дневни оброци хране укупно морају имати:

70 гр. беланч. 37 гр. масти и 270 гр.
угљен-хидрата

а то су мере, које далеко надмашују оне, што смо их ми налазили у нашим податцима — нарочито оних, који се тичу беланчевине и масти. У том заводу држе се деца од 7. до 11. године — дакле таман као наши ђаци основних школа — и те су мере за тај узраст прорачунате. Па ипак има физиолога, који и таком оброку замерају, те мисле, да је у њему мало масти, а много угљен-хидрата. Шта би ти људи рекли о храни, која у дневном оброку пружа детету тих година само 2.5 гр. масти, или у којој је 452 гр. угљен-хидрата као што је то случај код нас. — Други слични заводи показују овај састав питомачке хране за оброке од 24 сахата:

	грама	
	беланч. масти	угљ. хидр.
Сирот. у Нирнбергу даје	55.65	20 242—280
„ „ Бечу	55.77	50 238
„ „ Брислу	55.77	50 328

Свугде је, дакле, и апсолутно и релативно боља храна, него што је нађосмо међу ученицима жичког и суденичког среза. Може бити да се и наши сиротни и напуштени малишани у „Дому за сиротну децу“ исто тако хране као и они у свету, али за то опет не треба „напустити“ ни ону децу, која нису ни сиротна ни напуштена, него их само немар и незнање пуштају, да дојста гладују....

По моме мишљењу то не би морало бити, и онај физиолошки размер најглавнијих састав-

них делова дао би се и у дневним оброцима наших ђака ласно и без већих издатака постићи. Довољно је, да уз хлеб као главну храну и као представника угљен-хидрата, пружимо нашој деци још и такве врсте хране, које у малој количини и у малом обиму садрже сразмерно веће количине беланчевине и масти, него сам хлеб. Таквих врста имамо већ и сад у кући, а имали би смо их јачајно још много више, само кад би смо се учврстили у томе уверењу, да је таква храна баш прека потреба, а не само раскош и посласница, и да је много веће и замашније штете, ако сатремо тело и снагу његову, него ако мало више потрошимо на бољу, брижљивије одабрану и зготовљену храну. Питање је, дакле, *шта бисмо требали хлебу као храни да додајемо, и како бисмо могли то најлакше учинити?*

Да поред хлеба подмиримо деци потребну количину беланчевине, морамо им давати храну, која је богата беланчевином, а то је махом храна из животињског царства — дакле месо, млеко, јаја, сир, риба и т. д. Месо се, истина, код наших сељака сматра као веома велики раскош на трпези, али то није оправдано, и не одговара нашим приликама. У земљи, где се сама јагњећа или јарећа кожа може скупо продати, него по гдекада читаво јагње или јаре, не би ни најгори сиромашак морао бити без меса и трпези оскудицу у беланчевини — а камо ли сва узданица народа: његов подмладак. Поред тога је код нас толико свиња и говеда и толико се од тога мала које и троши, да би бар нешто могло доспети и деци — само кад би то старији знали разумно сачувати и распоредити: само кад би хтели мало уштедети од сватова, слава, подушница и т. д. Живина се слабо пати; *лов и дивљак* се слабо кући доноси; *о риби, рацима и иужевима* нико и не мисли као о некој врсти хране, него више као о неком раскошу — и ако нам ту врсту меса ни пост не брањује. Сем тога богати су беланчевином *јаја* и *цео бели смук*, а подесни су за исхрану деце у школи ма у коме облику. Нарочито се у томе одликује *посни* или *мршави сир*, *урда*, *сплављено млеко*, *на најпосле* и *млаћеница* и *сурутка*, а баш је та врста хране играла некада врло велику улогу у исхрани нашега народа — нарочито пак деце. За што је то сада друкчије, и за што ми у неколико стотина дечјих оброка налазимо само тек неколико њих, у којима ћемо наћи нешто мало сира или млека, не бих за сада умео поуздано рећи.

² У Берлину је 10 таквих кухиња уза школу. Године 1896/7. храниле су те школске кухиње 104 дана, просечно по 2175 деце бесплатно, а од 419 њих узимале су дневно по 5 пфенига (око 7 сантима).

Истина је, да има довољно узрока, зашто је те врсте хране у Србији сада мање, него што је беше од пре, али ипак нема основана разлога, за што је не би било бар толико, да се макар само деца њоме прехрањују, одржавају и дижу.

Где никако нема ни једне врсте хране из животињског царства, или где народ строго пости, те и деца ту врсту хране — сем рибе, рака и т. д. — забрањује, могле би нам беланчевину намиривати неке врсте биљне хране, које су њом богате. Тако н. пр. сва варива (легуминоза) редом — дакле пасуљ (грах), грашак, сочиво (лећа), боб и т. д. — имају поред угљен-хидрата сразмерно толико беланчевине (легумина), да се сматрају „као хлеб и месо уједно“. За невољу би, дакле, и варива — нарочито у облику папула и тучаника — могла послужити као (истина тежа) храна за децу, која би им подмиривала физиолошку потребу у беланчевини. Па најпосле и печурке су једна врста биљне хране, у којој је сразмерно много (ма и лошије) беланчевине, па би се и оне могле за тај посао употребити. Зашто се код нас тако мало варива производи, те као храна употребљује, не бих умео разлога наћи, али морам рећи, да је то велика штета. Печурке се, истина, с варивом не могу мерити већ и с тога, што имају сличности с отровним (лудим) гљивама, суродицом својом, па су с те стране опасне, али разумно одбиране опет су добра храна.

У име накнаде за потребну количину *масти* служи нам у многим приликама већ и само месо. Нарочито се у томе одликује свињско, али је у нашем народу исто тако на гласу и дебело месо овнујско. Сем меса даје врло много масти само лој и сланина, па онда прераде од њих. И рибље и рачје месо може да буде масно и претило, па да нам поред беланчевине намири и маст. Од белог смока даје много масти младо и топљено масло, кајмак и скоруп, а баш те врсте хране најбоље годе дечјем добу. Из биљнога царства имамо као представнике масти маслине и уље (зејтин) од њих, па онда неке плодове, као што су ораси, лешњици, бадеми и т. д. Маслине и зејтин од њих су страни производи и за нашег сељака махом скупи, али оних других плодова могла би готово свака кућа имати, да бар децу њима намирује.

И за *угљен-хидрате* могли бисмо се код деце боље постарати — не толико по коли-

чини, колико по врсти и квалитету. Као представника угљен-хидрата не би школска деца морала искључиво јести само хлеб — и то још проју или мамаљугу (качамак), — него бисмо им уз умерене количине хлеба могли — ма и по мало — придодавати других, бољих врста хране из те групе. Зна се н. пр. по физиолошким опитима, да се од свих угљен-хидрата шећер најбрже у желуцу вари, а у телу најбоље асимилише. Раствара се ласно већ и у обичној води, а камо ли неће у пљувачци и у желудачном соку: не мора се, дакле, као оно скроб, тек дејством пљувачке у декстрин и шећер претворити, па то му је веома добра страна — нарочито при исхрани деце. Зато и јесте шећер једини представник угљен-хидрата у човечјој храни првога доба — у млеку — и за то му је и кус такав, да њиме децу мами. С тога бисмо му и ми могли обраћати више пажње, те га спремати нашој деци у оброке. Истина је, да деца у томе хоће да претерују; истина је, да би купован шећер и шећерцијска роба била скупа и штетна храна, али нико на ту врсту хране и не мисли, него на сасвим друге изворе шећеру, којих и код нас има. Сваки ће признати, да је у Србији мало крајева, где не би ни пчеле могле напредовати, ни воћке успевати, па ето онда богатих врста природног шећеру, а тај је баш за исхрану много бољи него вештачки и прерађени. Ако бисмо, дакле, за оброке наше школске деце спремили, сачували и расподелили неку извесну количину меда, свежег или сухог воћа, калотина, туршије и т. д. нарочито од шљива, јабука, крушака, трешања, вишања и т. д.; ако бисмо од појединих плодова — особито од наших прекрасних шљива, па онда од кајсија, бресака, грожђа и т. д. — знали за оставу спремити пекмеца, мацуна, моста, бестиља и других присмочица, које су још богатије шећером него и сами плодови: — онда би наша школска деца много боље пролазила. Не би потребну количину угљен-хидрата морала водити искључиво из проје и мамаљуге или које друге врсте лошијега хлеба; не би мучила своје слабе и нежне органе за варење оноликим масама хране: него би велики део те потребе могла подмирити најлакше и на начин, који најбоље одговара дечјем укусу и правим физиолошким потребама.

Све ово што мало час изложих, могло би се извести већ и сада, док се још сељачка деца у школи прехрањују на начин, како смо

га из ових података видели, — т. ј. док свако ђаче своје оброке у торбици носи, па их онда у школи само за себе потроши. Кућа би им јамачно могла јачу и једрију храну у торбицу спремити, само да је међу нашим светом — нарочито међу женским — мало више увиђавности и устаоштва. Већ самим тим би смо много добили: наша узданица, наш подмладак не би се више хранио лошије и нерационалније, него што се хране апсеници.

Али том начину — све ако би се овако и поправио — имало би се још много шта-шта приговорити. У главноме понајпре ово:

1. Деца, која из своје торбице једу, не одржавају ни по времену ни по количини онакве оброке, какви би најбоље одговарали њиховим потребама.

2. Храна из торбе је махом опет храна, која није непосредно пред оброк на ватри готовљена, него је хладна и (тако рећи) сирова, а то је — као што сте напред чули — у неким извесним приликама (на пр. зими или кад владају заразе и т. д.) и неугодно и опасно.

Према томе сасвим је јасно, да се и храна наше школске деце неће темељно поправити све докле, док у томе питању не пођемо трагом других, напредних народа; док при самим школама не створимо могућности, да се за сву децу заједнички из задружних средстава спремају и деле оброци у одређено време и одређеног састава. Само тако „опште жиће“ даје добре резултате: уз најмању цену јамчи консументу за најбољу храну.

Како би се то код нас могло удесити, и колико би имала дужности и удела сама ђачка кућа, а колико опет држава, школска област, школски одбор, учитељи (учитељке) и учитељице — то је опет питање за себе, и мора се нарочито проучавати и расправљати. Почетак у томе правцу било је већ и код нас, али ја не бих могао рећи, у колико су они одговарали нашим приликама и потребама. Може бити да би се на том истом темељу дало и даље градити, а могућно је и то, да би се ово питање могло довести у везу и склад са неким новијим питањима у нашој основној школи — нарочито с питањем о ручном раду и раду у школским вртovima, па онда с пројектом о *психо-ривредној теоријској и практичној настави*. О свему томе морало би се — као што рекох — још озбиљно размишљати.

V. ПИТАЊА ШКОЛСКИМ НАДЗОРНИЦИМА И УЧИТЕЉИМА

Као што сам већ с почетка рекао, ја сам ове податке о храни школске деце жичког и студеничког среза разрадио и публикувао у нарочитој намери. Не да из њих изводим дефинитивне закључке, који би били одсудни, него да на томе раду покажем и примером објасним, шта је у томе питању најважније, на што треба нарочиту пажњу обраћати и шта треба сабирати и проучавати, да се то питање може правилно и коначно решити. По овој обради моћи ће школски надзорници, учитељи и друге чињенице у народној просвети видети, у чему је онај материјал, који је до сада покупљен, непотпун или иначе за научну обраду тога питања неподесан.

Да би се скупљачи у томе још боље могли оријентисати, изнећу им неколико главнијих тачака мојих захтева, и молити их пријатељски, да се њих држе, кад буду посматрали, испитивали и бележили, па да онда те прибелешке мени шаљу. Што више таквих посматрања и прибележака; што дуже ко буде посматрао свој материјал; што шира област, у којој се посматрања чине: то потпунији, тачнији и поузданији резултати и закључци. По себи се разуме, да вредност могу имати само она посматрања и оне белешке, које су савесно вршене и тачно вођене, а да опет нетачан и површан рад у томе правцу више шкоди, него што помаже. С тога међем на срце свакоме, да се слободно и не прима тога посла, ако га мисли површно и нетачно вршити. Мене би само навео, а цело питање би упропастио.

Ја — у главноме — требама ове податке и одговор на ова питања:

1. Место, срез и округ посматране школе.
2. Дан и година, кад су посматрања чињена.
3. Име и презиме ученика; године узраста; разред (Сређено или несређено).
4. Тачно народно име свакој појединој врсти намирница (са синонимиком). Ако није обична и опште позната, треба је укратко и описати. Ако је каква смеса, ваља јој тачно све делове набројати, и размеру њихову — бар приближно — означити.
5. Код готовљене хране треба и начин готовљења описати — сем ако је тај начин већ познат.
6. Ако намирница није свеже готовљена, или ако је сирова, означити јој стање (давна-

пшња, бајатна, плеснива, ускисла, провиштала, смрадна, тухла и т. д.).

7. Код хлеба тачно одредити врсту жита; је ли мешан; је ли зрно добро самлевено, а тесто добро умешено; је ли кисео или сладак (пресан); је ли гнецав, бухав, тврд и т. д.

8. Тачна количина сваке поједине врсте — било по мери на вази, било по броју комада. Ако се употребљава само неки део једне врсте, онда ваља тачно означити, који је то део (код лука н. пр. главица или пераје).

9. За које је време та количина утрошена?

10. Иду ли деца кући на ноћиште, или у школи и ноћивају?

11. Ако иду кући на ноћиште, добивају ли тамо какве оброке? Кад, шта, и колико (бар од прилике)?

12. Колико оброка имају у школи? Кад су ти оброци? Јесу ли заједнички, или свако дете једе за себе?

13. Који је оброк најглавнији? Који део целог дневног obroка чине поједини оброци?

14. Хоће ли ђак ђаку да позајми од својих намирница? У чему чине највише таквих позајмица?

15. Готови ли се што у школи? Шта и како? Ко обично готови?

16. Ако се не готови, траже ли сама деца начина, да свој оброк колико-толико поправе и дотерају? Шта раде тога ради? (Греју ли, прже ли, квасе ли и т. д. своје намирнице)?

17. Троше ли какве зачине? Какве и колико?

18. Шта пију уз јело? Кад то чине?

19. Како и у чему деца доносе своје намирнице? Где их привремено чувају? Има ли за то нарочитих остава?

20. У чему и чиме једу? Ко пере и чисти суде?

21. Има ли кога уз децу, да их при оброцима надзирава и упућује?

22. Је ли за време посматрања и бележења био који заповедни пост, и колико је трајао? Да ли су деца и ван тих постова (по навици, заветовању, обичају и предању) постила?

23. Опажа ли се кад на деци да су необично гладна; да нестрпљиво ишчекују час, кад ће се заложити; да једу брзо и халапљиво и т. д.? Остаје ли им што од намењене количине?

24. Има ли међу децом почешњих нелагода од органа за варење и исхрану (муке, подревања, ригања, штучања, пролива и т. д.)?

25. Јесу ли деца бледа, подбухла, млистава, и т. д., или су румена, живахна и окретна?

Могао бих још много више таквих питања стављати, али се бојим, да сам и овим претоварио оне, којима се обраћам. За сада ћу се, дакле, задовољити и с овим, и бићу сваком лично обвезан и захвалан, који ми год на њих буде *тачно и савесно* одговорио. Сем моје најискреније захвалности имаће сваки скупљач тога материјала још и то пријатно убеђење, да је својим личним заузимањем и својом сарадњом припомогао решењу једнога питања, које доиста веома дубоко засеца у живот нашега народа. Не знам како други о томе мисли, али ја сам потпуно убеђен, да је *питање о исхрани једнога народа не само питање његовог телесног напретка, него у исти мах и кључ, који решава и друге веома озбиљне и замашне проблеме у односима народнога бића.*

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У СРБИЈИ

прве половине овог века

— НАСТАВАК —

Какав је успех био по основним школама у Србији и Аустрији, најбоље се види из онога што Вук говори о овим букварима у Даници за 1827. годину у предговору „*Огледу српскога буквара*“. Оставимо на страну оно, што Вук вели о вредности писма у опште, већ да наведемо оно, што каже о писму код Срба:

„Срби су овај дар Божији примили тек са законом ришћанским, прије иљаду година; и премда „се у нашим народним пјесмама врло често књиге „пишу и уче, опет су у народу нашем врло ријетки „људи, који знају *читати и писати*! Што Срби још „слабо почињу *књигу* учити, и што је још српска „књига у читању часловца и псалтира, томе је криво „много којешта; али што многи учи по двије и по „три године *читати*, на опет не може да научи, „него остане *сврхислово*, томе су само криви буквари и учитељи. Сваки прави и паметни родољубац мора желети, да се и у нас буквари начине и школе уреде према данашњем вијеку...“ (стр. 1. и 2.)

Дакле, овако је тешко ишло учење српске књиге још крајем прве четврти овога века, а како је то тешко било у време првог устанка, да се лако замислити. Да се уведе лак начин читања учења писмена, покушао је такође Вук Караџић, одмах после пада првог устанка, прво у Бесарабији, па

онда у Србији, као што сам вели на поменутом месту (стр. 4.)

Кад је пропао први устанак, пропало је за време и све оно, што се урадио за оних десетак година око проевите а на оснивању основних школа. Скоро за две године настаје опет мрак у погледу ширења писмености у основним школама.

II.

Основне школе после другог устанка

Кнез Милош у време свога рада, на тековини српских права као вазал султанов, коме ни најосновнија права још не беху потпуно призната од стране Порте, није могао отворено радити на подизању јавних школа. Тај посао Милош није могао радити све до 1830. г. Тек те године султан је признао и одобрио Србима да могу у ослобођеној Србији подизати и отварати јавне школе. То право дато је Милошу и Србији хатишарифом од 7. ребул-јељеља 1246. године (од 8.—10. октобра 1830. год.). Тамо се између осталог одобрава: „Слобода бо-„гослуженија; внутрење правленије, присаједине-„није отронуту предјела; пресјецање данка... сло-„бода заводити печатње књига, болнице и школе итд.

И ако не беше одобрено од стране Порте, опет је основних школа било и пре 1830. године. Било их је одмах по ослобођењу 1815. год. Данас већ има података да је постојала основна школа у Јагодини и Остружници, и то већ у месецу октобру 1815. године. У јагодинској основној школи био је учитељ *Стојадин Димитријевић*, родом из Неготина. У то време није му било више од 17 година. Он је био манастирски ђак у Горњаку, и тамо је за време првога устанка научно читати и писати. У Јагодини је остао пуних 14 година, па је после дошао у Паланку. О њему има и кондуит-листа из 1835. године. *Никола Николајевић*, остружнички учитељ, био је врло кратко време тамо, јер већ почечком 1816. отиде за кнежевог писара.¹⁾ Београдска основна школа, подигнута за време првога устанка, остала је и за време тешких дана 1814. године. Други устанак затекао је у њој само једног учитеља. То је био Лесковчанин *Јован Павловић*. Не знам из кога узрока, тек он 1818. године беше остао без службе и мољаше 4. августа исте године кнеза да се врати у службу. У тој молби својој сам пише: „Ја сам старином из Љесковца, а женом сам из Ужицја па имам и

¹⁾ Овај Никола отац је *Косте Николајевића*, писца „Српских Комина“ у Гласницима Срп. Друштва књ. XII и XIII и „Критичког покушења у периоду од првих седам векова српске историје“ у Летопису Матице књ. 103. и 112. Он је био учитељ и за првог устанка у Остружници.

„троје мале дјечице, а не знам други занат само „књигу от малена есам учио, и тако све учитељ „есам био више от 30 година, мало учитељ био „сам и во ужицу и у Јагодину и на много места“. Јован је после ове молбе, по паредби кнеза, опет враћен за учитеља.

Како је Београд био најзнатнији град у целој тадашњој Србији, то се види да он почиње брже корачати од других градова у погледу подизања разноврених школа па и основних. Од 1819. године поред горе поменуте школе, у којој је радио Јован Павловић, отворена је још једна школа. У њу је дошао за учитеља *Мијаило Николић-Ресничанин*. Овај Мијаило свршио је науку у Аустрији. Београд је у погледу отварања и напредовања основних школа и даље напредовао. 1824. год. број ученика у школи Мијаила Ресничанина тако се умножио, да се школа морала поделити на два одељења: на млађу и старију класу. У млађој класи остао је и даље Мијаило Ресничанин, а за старију дошао је Мијаило Борисављевић, учитељ, који је до тада радио у Рипњу, па оставио рипањску школу с тога, што му Београђани дадоше већу плату. Крајем 1825. год. у другу школу, по свој прилици трећу за Београд, дошао је *Петар Радосављевић*. У Чарапићевој буну учествовали су оба горепоменута учитеља Мијаило и Петар, који су после априла 1826. год. замењени другим учитељима, и то *Томом Соларом* и *Константином Заком*. Доцније је дошао и трећи учитељ *Јовановић*.

У осталим крајевим ондашње Србије такође је било основних школа и учитеља. Тако у Смедереву био је учитељ *Михаило Старчевић*, који је пре тога био писар, а године 1823. актом кнежевим премештен из Смедерева у пожаревачку школу за учитеља.¹⁾ Око половине 1827. год. били су у Јагодини *Стојадин Димитријевић* и *Јован Радисављевић*; у Чачку *Ђорђе*¹⁾; у Карановцу *Пантелија*, а у Смедереву место Мијаила Старчевића налазимо већ ове године тројицу и то *Ђорђа Поповића*, као учитеља „старије класе“, *Живка Вељковића*, као учитеља „млађе класе“, и *Констанина Поповића*, „грчког учитеља“.²⁾ Још раније, између 1821. и 1823. учитељевао је у Гуприји неки *Ђорђе*. Осим тога основне школе после 1827. године постојале су у Крагујевцу, Ваљеву, Рипњу, Сибници, Великој Дренови, Чумићу, Шапцу, Глоговцу на Дрини итд.

¹⁾ *Вук Петровић* и *Н. Петровић* „Грађа за историју Краљевине Србије II књ. стр. 412—413.

²⁾ Највећи део грађе за школе Милошевог времена црпео сам из књиге *Мите Петровића*: „Финансије и установе обновљене Србије“ књ. I.

Кад се разгледа све ово што доведе рекох, види се, да су основне школе за првих петнаест година после таквоског устанка слабо отворане. Сразмерно слабије но у првом устанку. Али и то има свога узрока. Сва пажња кнеза Милоша била је обраћена на тековину народних права и на своје утврђење. Осим тога он сам јавно није смео да ради на подизању школа, јер зато није имао одобрења од Порте. С тога 1830. година чини прелом у животу наших основних школа. До тога времена оне истинито постоје, али не као државне, већ као општинске или црквене, или их издржавају поједини дечји родитељи. Видели смо раније да је још у првом устанку једног учитеља у Београду плаћала црква, што је држао певницу те певао у цркви, на тако је било и сада како у Београду тако и у неким другим местима по Србији. Кнезу Милошу није било право да плаћа учитељу за сву децу, како ону сиротних тако и ону богатих родитеља. За то нареди таторима цркве: „да он не наплази за пристојно да црквена каса и за ону децу учитељу плаћа, који су у састојанију сами за своју децу плаћати. Зато наложено им је, да у будуће каса црквена само за убогу децу учитељу плаћа, а прочи имући родитељи за своју децу сами да плаћају“¹⁾.

Осим тога, што су школе одржаване поменутим средствима дешавало се по некад да се ванредни нахијски приходи даду школи. За то имамо наређење кнежево од 23. марта 1823. године, којим је заповеђено кнезу смедеревске нахије Петру Вулићевићу да прода неко сирово прошће, на приход да употреби на одело или књиге каквога сирочета ћака из школе смедеревске²⁾. Исто тако има трага о једном другом наређењу кнеза Милоша упућено Јеврему Обреновићу да пеку казну од 200 гроша, на коју беше осуђен један трговац, уступи ваљевској школи.

О подизању школских зграда за ово време старале су се саме општине и сваки из општине давао је шта је могао и миловао. Али и за тај посао требало је одобрење врховнога кнеза. Чешће се догађало да кнез заповеди којој општини да подигне школску зграду. Тако је наређено темнићском кнезу Милети Радојковићу и левачком Живку Шокорцу да они заповеде Јагодинцима „да се старају што скорије школу у вароши начинити у призренију грађења школе богати да плате новцем а сиромашни да допесу јанију, и то без разлике има ли којег од њи дјете у школи или не“. (Грађа за истор. Краљ. Србије књ. II. стр. 411.) — Исто

¹⁾ Грађа за историју Краљ. Срб. II. стр. 413—414.

²⁾ Грађа. стр. 414.

тако имамо података и о подизању основе школе у Пожаревцу. При њеном грађењу кнез Милош је наредио своме брату Јовану, који је тада био кнез у пожаревачкој нахији „да се јанија за школу довуче из вилајета беолучког, а варошани сви да плате мајсторима који ће школу правити, но школа да буде пространа“.

По другим местима узимане су зграде, које су се затекле, а имале толико простора да се у њима могла сместити школа. На појединим местима то су биле старе кућерине или зграде приватних људи, које су давали за школу само за то „да им деца код очију не остану слепа“.

Положај учитеља у ово време од 1815.—1830. нимало није био завидан. О њихним платама истинито нема ништа забележено колике су и какве су биле, али из оних података, који нам стоје на расположењу, види се да су им и плате и положај били бедни. Знамо напр. да је град Пожаревац погодио свога учитеља за 100 гроша на пола године. Општини се и то чинило много, те кад прође прво подгође општина му плати само 50 гроша. Учитељ се на ту неправду потужи кнезу Милошу и овај нареди да се учитељу исплати и оних 50 гроша, јер не наплази да је много ни 200 гроша платити учитељу на пола године (Грађа... II. стр. 413.) Учитељскога посла примали су се обично сиромашни људи, који су били писмени. Ови су сиротовали и живели само од своје плате. Како им је била танка плата тако им је био и живот танак. С тога, као људи који немају никаквога имања, ослобођавани су свих терета и порезе. Али и за тај посао требало је „височајше“ одобрење. За то имамо као пример један кнежев акт од 17. фебруара 1822. којим се учитељ великодреновачки пошто „нема куће ни баштине своје“ ослободи од плаћања порезе (Грађа... II. стр. 413.). У селу Чумићу, округа и среза крагујевачкога био је у ово време учитељ неки *Бекић*, који је учио у истом селу још у време првог устанка. То беше врло сиротан човек од сиротне породице, те такође беше ослобођен од свих терета општинских и порезе.

Кад се све ово разгледа, што рекох о основним школама за првих 15 годинаа новоослобођене Србије, види се да оне не стајаху добро. Цело стање у земљи било је провизорно и неодређено. Исто тако било је и у основним школама. Учитељи су живели од данас до сутра не знајући да ли ће на крају своје службе добити оно злеуде плате, које су им имале да плате поједине општине или поједине личности. Саме школе већим делом зависиле су од милости појединих људи. Али није у залуд речено, да је сваки почетак тежак. И поче-

так основне школе у обновљеној српској држави био је врло тежак, јер је спао на милост појединих људи. Све што је требало да се створи у новооснованој држави није се могло учинити без Милоша, а кнез Милош и што би могао учинити није смео јавно радити, јер то још не беше одобрено од стране Порте. На опет види се да је први кнез нове српске државе водио бригу о свакој школи и сваком учитељу у Србији. Он је гонно поједине општине да подижу школе, да издржавају учитеље, ослобођава их порезе и терета и колико је год могао ишао на отварању школа. Да не би терет око подизања школа пао само на поједине општине, те се тиме оптеретиле у самом зачетку државнога живота, он је заповедио да читава нахија притекне у помоћ појединим општинама, као што је било са школом у Јагодини.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ГЕОГРАФИЈА У ВИШИМ ДЕВОЈАЧКИМ ШКОЛАМА

По Кругу (Geographische Zeitschrift 1898)

(Свршетак)

Са посматрањем треба почети у најнижим разредима, у средњим излагати појаве а у вишим излагати и узроке њихове. Постепено корачајући од видљивог ка невидљивом и наслањајући се често на посматрање простих опита математичка географија не само да ће заинтересовати ученице, већ ће им саопштити знања, која ће им користити у доцнијем животу.

У колико *политичка географија* третира антропогеографска питања улази у главном у специјалну географију; остало је унето у географију ради практичних циљева. По Кругу политичка је географија наука која обухвата сва знања потребна образованој жени на крају 19. века, с тога јој треба поклањати више пажње. Од кад су Kirchhoff и Ratzel унели више светлости у ову тему географску, све је мање оних, који јој одричу вредност и потребу за опште образовање.

Доста се не може порећи да је заморно памћење извесних ствари из политичке географије као н. пр. бројева, имена, али географија се без имена не може учити као ни језик без речи — вели Круг, а Kirchhoff: да нам никакво знање из климатологије или геологије не може казати да ли Париз лежи у Француској или Шпанији. Круг препоручује извесне олакшице у памћењу имена и бројева: наставник не сме ученицама само објашњавати већ са њима и учити, јер главни део учења школи при-

пада. Пред крај часа треба са њима поновити бројеве, имена и др. да ученице т. р. седећи науче. Поред тога Круг препоручује, да се, у колико је могуће, имена ритмички удесе. Сва имена треба приликом предавања да се нађу и покажу на карти и у атласима. Овим начином не само да се теже заборави оно што је већ једном научено, већ се и лако памти, јер се ученице такмиче која ће пре и правилније да изговори страна имена. Ово вреди за ниже и средње разреде, јер деца у тим разредима најлакше памте, и таква им вежбања чине уживања. Но осим тога немогуће би било дубље схватање ствари у вишим разредима, кад ученице не би имале ова претходна знања.

Бројеви се лако памте употребом упоредних прегледа, јер у колико их је мање деца лакше памте и већ упамћене не заборављају лако. При памћењу *просторних односа* треба узети један познати размер, т. ј. величину земаља памтити према томе колико су пута веће или мање од неке познате земље.

Сличним начином постизава се памћење *географских положаја*, што је потребно и за опште образовање и ради практичних циљева. Олакшица се постизава: поређењем с познатим тачкама са отаџбином. С тога се треба вежбати у памћењу географских положаја кроз све разреде; није излишно знати положај главнијих места на полутару и повратницама.

Особито вреди, с практичне стране опет, *вежбања у оцењивању даљина*: колико би требало н. пр. да се из једног места стигне у друго пешице, колима, железницом и т. д.; којим би се начином најпре стигло. Последица тога је упознавање саобраћајних средстава. Круг препоручује да се ученицама ради вежбања даје да раде план некога пута, јер су таква вежбања корисна као и вежбања у оцењивању географских положаја.

При настави у вишим девојачким школама треба пре свега имати на уму практичне користи; јер као што се види — напредак времена све више приморава женскиње на самосталан рад, да осигура себи положај у друштву, да „својим очима гледа и својим ногама иде“, као што вели Круг.

И *најновија историја* треба да уђе у обим политичке географије, особите савремено стање, јавни живот и јавно уређење.

Од велике је користи уношење *културне географије* у више девојачке школе.

Познавање садашњих културних прилика једно је од најпотребнијих питања, које женскиње треба да третира а према коме је за сада готово индиферентно. Познавањем културних и социјалних прилика девојка добива здравије и реалније погледе

о животу и свету, на супрот идеалним појмовима које већина младих девојака има; слободније се упушта у борбу живота што је свакако очекује. Образована женска не треба да се само одушевљава песницима и мислицима, не само јунацима из песама и приповедака. Она треба да зна ценити вредност рада народног, да зна ко је то што чини народ? И овде се не смемо ограничити само на бројеве, и овде се мора унети више живота. На који се начин то постижава говори нам Harms: не општим описима већ конкретним појединоцима, саморадњом ученица у упоређивању познатих културних елемената, не апсолутним бројевима већ упоређивањем са суседним народима, који ће ученицама навестити надметање између појединаца и читавих народа и положај свога народа. Тиме не само да ће се појачати интересовање већ, ће се утицати на карактер и мишљење девојака. Када би само половина ученица знала шта то значи кад се каже: хиљадама руку раде, када сазнају да човек у прљавој блузи исто толико на свој начин доприноси слави отаџбине као и официр на бојном пољу, када не питају за какав нов производ да ли је постао у Лондону или у Паризу, тада географија може с поносом рећи, да је она више него и која друга наука позвана да „помогне младим девојкама у разумевању света и живота“ као што се то захтева од географије.

Естетичка страна географије слабо је заступљена и мајским уредбама, — с чиме се Круг не слаже. Природна склоност девојака у посматрању лепога изискује да географија задовољи и ову страну и да се наставник користи овом наклоношћу за своју науку. Средства су за то посматрање слика које нису строго географске већ слике карактеристичних предела. При том треба тражити од ученица да нађу у чему се састоји лепота сваке од њих, што их карактерише; учити их да сматрају оно, што на први поглед одбија посматрача, као физиогномију целвине и да је то на свом месту исто тако потребно као и лепота на ма коме. Друго су средство музеји; али је на првом месту посматрање живих објеката т. ј. природних лепота и цртање карактеристичних облика. Упознавајући младе девојке са природним лепотама географија ће их придобити за путовања и развити у њих уживања у посматрању природних лепота. Ако пределу не доштаје лепота има карактеристичних црта, што и јест главно при посматрању предела.

Читање путописа је средство којим се буди географско интересовање код младих девојака. Већина младих девојака радо чита и ова је лектира најзгоднија за доба од 16—17 г., за доба када се

дечјим списима не могу задовољити а за лему књижевност још нису зреле. Задатак је наставе да развије укусе за ову лектуру. Читање треба почети са књигама у којима приповедачка страна надмашава географску или је са њом једнака. Доцније приповедачка страна треба да уступи описима а у најстаријим разредима да настане читање оригиналних списа. Наставник треба да пази на читање, да објашњава што је неразумљиво, да разговара на часу са ученицима о прочитаном и да захтева извештаје о ономе што су прочитале. Али пре свега школа треба да располаже потребном библиотеком. Тако је географија кадра као ни једна друга наука да утиче на образовање женскиња. Она им показује јунаке на том пољу, који су исто тако велики као и јуваци из светске историје и већи него многи од њих. Она им показује лепоте које им ни једна вештина не може показати; она их учи да чврсто корачају по земљи која их носи. С тога јој треба у вишим девојачким школама поклањати велику пажњу, и дужност је сваког тог који на том пољу ради, да богата блага ове науке учини приступачним и корисним за образовање женскиња. Задатак није лак, јер интересовање за ову науку настаје тек кад се човек јаче удуби у дух саме науке, али кад су љубав и воља једном пробуђени, онда се може све учинити.

Јелена Митровићева

ЛАТИНСКА КЛАСИЧНА ПРОЗА У СРПСКИМ ПРЕВОДИМА

ПРИЛОГ ЗА ХИСТОРИЈУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

НАПИСАО

† Мил. Р. Димитријевић

(НАСТАВАК)

При прелазу на прави део нашег рада, на преглед превода из класичне прозе латинске, а по оној подели по писцима, за коју рекосмо, да ће згоднија бити, јер ћемо на мах видети, како су наши преводиоци разумели известан засебан дух и стил, истиче нам се и множином превођених му ствари у нас, а и хронолошки први са својим једним делом највећи Романин

МАРКО ТУЛИЈЕ ЦИЦЕРОН

Le souffle de liberté, qui anime toutes les pages de ses livres, echauffait sa parole et circulait dans son auditoire.

Coutat.

То је човек, о ком мучно, да се и данас не би могло што оригинално написати. Небројена множина књижевних радова о њему исцрпила је огром-

не користи и изнела пред свет његове небројене заслуге, па ипак су оне толико неизбројне, ипак је извор његових користи за свет тако неисцрпан, да ће и последњи имати исто онако много новог у њему да пађу, као и први. То је човек, који је и у свог народа имао поред многобројних поштовалаца и доста нападача [да напоменемо само оба Азинија], али који у повије доба имаде само разумних оцењивача, поред великог броја обожавалаца. Само су се два човека ед познатих великих историка дрзнули, да у многом опореку вредност Цицеронову, од којих се први, Друман, и сâм плаши своје слободе, па му на мах уступа „вапредни таленат у адвокатској вештини“, а други је, Момзен, безочан у нападању. Не устежући се, да „глупостима“ назове сва писма овог великог стилисте, па чак и она „Атику“, да изјави е су беседе Целија, Полиона, Куриона много боље и духовитије но сав Цицерон, да каже е је „глупа компилација“ цео филозофски рад највећег Романина, он јавно излази с оваквим закључком: „да је Цицерон скроз и скроз био такав фушер, да је сасвим свеједно, којој се струци одао“ [Mommsen]. Овако штогод ми апсолутно не разумемо. Или се овим хтело ићи у крајност с оригиналношћу или... али боље да оставимо тог човека на страну, па да погледамо људе, чијим се светлим именима и стручној образованости мора и један Момзен поклонити, и који сви једнодушно признају: да је Цицерон највећи беседник у Романа, најбољи прозанста у њих и најобразованији човек међ њима с најизвежбапнијим осећањем за лепоту.

Ни о једном човеку из старог века нема тако много поузданих података, као о Цицерону, и ни један човек из доба јединске и латинске класичности не стоји пред нама са тако осветљеним и познатим духом и карактером, као он. Све оно, што је Цицерону својствено, јасно је као сунце, па ипак наши преводиоци нису то ни у најмањој мери знали.

Цео дух његов и сав карактер тако се огледа у свима делима његовим, да нам ничији подаци нису потребни — он нам се сâм показује. Његове погрешке политичке, које у осталом нису тако огромне, као што се има обичај да каже, и оног је он сам доцније увидео [што се показује из оног писма Атику: „non est credibile, quanta sit perfidia in istis principibus“ невероватно је, колико су вероломни ти велики људи“] као и његова таштина провирују из сваког његовог рада негде више, веде мање. Али не треба увек узимати оно за таштину, што је често оправдани понос или патриотизам. Међутим све то отпада пред часним и до-

стојанственим животом, који се исто тако јасно огледа у делима његовим. Поштен и частан Романин, идеалан отац и муж: мислимо, да му је тим живот довољно охарактерисан. И још једну врлину његова духа морамо споменути: толику примчивост за племените мисли и леп облик, колику ни један Романин није имао. Цезар и Ливије диве се и величају таке особине, али их ни сами нису у тој мери имали. Међутим оно, што је најглавније у Цицерона, то је његов несравњен дар у беседничком правцу, који је он потпомогао бесамртном вредноћом. Он је хтео да постане вештак у говорништву, као циљ свога живота поставио је: достићи Демостена и атенске беседнике — и постигао је. Необичан ток и лак пад дивотан је у обилној му беседи, он се ту креће тако слободно, а уз то имајући необичан приповедачки дар, доста чини огромне успехе и постизава свој циљ. Он сам каже, да је непрестаним читањем Платона, Демостена, и т. д. добио силовиту своју вештину, али је зато истина и оно, што каже Квинтилијан: „Јер ми се чини да је Марко Тулије, предавши се сасвим угледањем на Јелпне, постигао снагу Демостенову, обилност Платонову, љупкост Изократову“. Но постигавши толику, у латинској књижевности беспримерну, владу над језиком и слогом, а уз то уздигавши своје образовање, и онако огромно до дивне хармоније, којом је надмашао све Романине, могао је лако постати оно што поста и остаде, највећи беседник и најбољи прозанста свога народа. Цицерон је спојио коректност, симетрију и изобилје у језику, изнео је узор прорачуњене композиције и љупке фразеологије, а вешта управа и рашчлањавање периода, који утичу на нас љупкошћу својих стопа, његово је дело [Bernhardy]. И сам он каже, да се једва отреса хипонактеа и септенарија, који његовој прози дају толику умилност, колику нема ниједан Латин, а може се са свима лепотама јединске прозе упоређивати не очајавајући о исходу. У његовим је делима најлепши латински језик у свој својој дивоти и силини, и ма да је нешто блажи од Демостена и оскудева у оној величини са кратким и јасним изразима, има много лепшег ритма, богатије искићених реченица и дивније композиције. Стиг му је поред свих набројаних лепота јасан и округао, пробраним речма и фигурама украшен, измешан кадгод једрим и здравим хумором а често пута нун заједљиве сатире; и ма да нема fine провије и горког сарказма, ма да нема објективности и скромности Демостенове, препун је одрешите озбиљности и поноситости, а искићен изванредним патосом, најзад прожет таким истинитим и топлим осећањем, каквим се ретко ма који

Једин одликовао. Свим тим небројеним похвалама искићене беседе његове, од којих има неких, које су апсолутно без и једне махне, дигле су се у ред најлепших производа светске узвишене прозе, те отргле од Квинтилијана мисао, да би Цицерона могао ставити на супрот ма ком јелинском беседнику. Застајући мало код имена Демостенова, он неће да „замеће битку“ већ им даје заједничку величину и признавајући многе ствари за једнаке у обојице говори: „In eloquendo est aliqua diversitas: densior ille (Dem.) hic (Cic.) copiosior, ille concludit astrictius, hic latius, pugnat ille acumine semper hic frequenter et pondere, illi nihil detrahi potest huic nihil adici curae plus in illo, in ha natura“ [„У беседништву имаде неке различности: онај (Дем.) је пунији али овај (Циц.) обилнији, онај завршава збијеније а овај опширније, онај утиче увек смишљеним изразима а овај обилношћу и тежином, оном се не може ништа одузети, а овом ништа додати, у оног је више брижљивости у овог више природности“]. А две изреке двојице зацело позваних људи при оцењивању беседничке вредности нек нам дају тачна суда о величини Цицеронове. Хијероним каже: „*Demosthenes tibi (Cicroni) praeripuit ne esses primus orator, tu illi ne solus*“. [„Демостен ти уграби да не будеш први беседник, а ти њему да не буде сам!“] Квинтилијан: „*Quare non immerito ab omnibus aetatis suae regnare in iudiciis dictus est, apud posteros vero id consecutus, ut Cicero iam non hominis nomen, sed eloquentiae habeatur*“ [„С тога мислим да је с разлогом називан од свих својих вршњака краљем на суђењима, а код потомака то постигао, да се Цицерон не држи за име човека, већ беседништва“]. Такав је Цицерон као беседник а готово истом лепотом одликују му се и сва остала — реторска и филозофска дела, а у писмима где је „*sermo familiaris*“ (породични говор) у свом владању, ипак може Цицерон, нарочито у писмима Атику, да унесе толико лепоте и љупкости стилне, како је ретко наћи у ма којој епистографији ма које књижевности. У писмима, а од њих су најбоља: Атику, Сервију, Целију и својој породици, тако су му пробране речи и тако нежни и мили изрази, да треба највеће вештине преводилачке, па да се она ма и приближно преведу. У реторским списима осећа се нека поноситост и сила, коју човек добива уверен у своју снагу и у њима је Цицерон показао заиста ретку стилну јачину. Филозофију је обрађивао не као стручњак, већ као дилетант у доколици али снабдевен таквом хармонијом мисли и јаким практичним и еклектичним духом, да је далеко измакао од

многих и многих великих филозофа. У тим му је делима и језик богат и стил уређен дивним причама или песницама, које су изнесене с толиком вештином, да су његова филозофска дела увек више читана, но спекулације лаког јелинског филозофа, а Хербарт их јавно препоручује као најпрактичнији увод у историју филозофије јелинске. Сам Цицерон пишући свом сину у предговору једног свог класичног дела каже: „*Quamobrem magno opere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas, verum etiam hos de philosophia libros, qui illos iam fere aequarunt, studiose legas. Vis enim maior in illis dicendi; sed hoc quoque colaudum est aequabile et temperatum orationis genus*“. [„Зато те много опомињем, сине (мој Цицероне), да пажљиво читаш не само моје беседе, но и ове филозофске књиге, које се готово могу с њима сравнити; јер и ако је у онима јача снага беседничка ипак треба неговати и овај миран и умерени начин говора“]. А Цицерон је врло добро знао, шта му је колико вредно.

Наши преводиоци савршено нису били дорасли за превођење Цицероново. Сви, сем једнога али у неколико, или га нису никако разумевали, или нису имали толико могућности и вештине, да га у српском репродукују. Ми смо баш владаш и изнели пред овим прегледом дух и карактер Цицеронов, како се данас свуда узима и како смо га ми схватили, да би што јасније одскочила неумешност и невештина наших преводилаца. Има још један карактерни знак у том превођењу: само тројица од преводилаца усудили су се да преводе Цицерона беседника. — од њих је пак само један био приближно добар — сви остали преводили су Цицерона филозофа. Ваљда су мислили, да ће им превођење лакше испасти за руком, јер су ове ствари држали за лакше. Међутим ваља знати, да је Цицерон у многим својим реторским и филозофским делима лепотом стилном и владом над језиком савршено постигао висину својих најбољих беседа, а грађа и композиција периода спојена са звучношћу речи и мелодијом реченица подједнако је славна овде као и онамо. Па и што се тиче саме композиције радова он је увек на истој снази. Као што у беседама својим узоритим реторским питањима, призивањима или оповргавањима толико изнесе противничку беседу, да вам се чини е сте је читали, а неће међутим да вас заморава цитирањем и читањем, исто тако и у реторским и филозофским делима врло ретко цитира речи појединих филозофа — бравилаца или нападача — већ у говорима својих лица толико претресе и изнесе мисли јелинских филозофа, колко их је год

знао, а кад помислимо да је Цицерон владао готово целокупним знањем свога века, онда можемо слободно додати, и колико их је год уопште било у јединској философији. Кад смо, дакле, сасвим на чисто с тим, да је дух и карактер и стил Цицеронов готово исти у бесадама као у реторским и филозофским стварима, а поименце онакав, каког га ми изнесмо, и кад спојимо то с уверењем, да преводилац треба да нам у преводу поглавито изнесе и стилне особине самог оригинала; онда је јасно, да ћемо ми сасвим слободно одбацити оне преводе као савршено рђаве, који то нису изнели, на макар они, у погледу лексичком и граматичком, немали ниједне погрешке.

И у овом прегледу по писцима ми ћемо се држати хронолошког реда, јер ће нам он показати, да се лагано ипак прелази — у најновије доба — правилнијем познавању класика латинских, да им се добро појима класичност, јер се сад ако ништа друго, а оно не преводите зато, што нема вештака да их преводи.

Из познатог филозофског дела Цицероновог „О држави“ врло се често преводи у туђим књижевностима, а и чита радо у оригиналу, посебице само један део из шесте књиге под именом „Сципионовог сна“. То је омањи а леп панегирик другом животу, врло криво и класично изведен [на чему ће латинска књижевност и њени поштоваоци вечно остати благодарни Макробију, који га сачува], у ком се у збивеном слогу и пробраним речима износи сва садржина изгубљених књига истог филозофског дела. У том је делићу, за који се може рећи с прилично поузданости, е је и у самог Цицерона био само леп уметак а не део органске целине, тако лепо збијена сва Птоломејева теорија о свету са Платоновом о духу и држави, тако zgodно и вештачки унесена мисао, да је романска република онај идеал, који је поницао у глави великог Јелина — да већ боље бити не може. Сва је прилика, као што горе рекосмо, да је та епизодија у целом делу била чисто произвољан уметак, да би се постигли горе истакнути циљеви и показала класичност Цицеронове прозе, али је за нас свакојако један од алемова, који ће се вечно сијати у круни класичних створова латинске књижевности.

То делце угледало је у новијој српској књижевности од свих класичних радова прво свога превода. То је било 1811. године у преводу *Николаја Шимича* у преводној књижици, чији смо натпис изнели у хронолошком прегледу. Књижица има 21 страну осмине уз додатак неког предговора, у ком Шимич обећава, да ће и на даље преводити Цицерона, али колико је нама познато —

није одржао реч. [Као напомену овде додајемо да је исти рад изишао год. 1861. у „Магазинџ Сербско-далматински“ под уредништвом Георгија Николајевића под натписом „Сципионовоџ санџ“ (с француско-рускогџ) Ђорђе Срдић. Додато је затим под напоменом, да је превод из књиге „Pensées de Cicéron“ par Mons. l'Abbé d'Olivet. Овај рад не бисмо споменули, — као што не говоримо о Срдићевом преводу из исте књиге, Цицероновиџ „О законима“, од којих је један одломак превео у истом часопису г. 1865. — али га овде само грџдом напомињемо, јер је интересно, да је овај превод с превода много бољи по директан превод Шимича или још доцније Паула Стаматовича]. При прегледу овог рада, који ће уосталом бити кратак, ми нарочито обраћамо пажњу на време, у којем је рад изашао. Година 1811. у нашој је новијој књижевности у реду оних година, кад се све друго боље знало по свој рођени језик, кад се латински боље и правилније знао и говорио по наш српски матерњи, кад Вук није још ниједног ретка написао, а глас Доситијеџ једва се чуо, или ако се и чуо, није се могао послушати. Српски књижевници у оно време никако нису знали српскога језика, а Шимич, који долази у ред плоднијих, по општем њиховом правилу, све је горе писао, што је више писао. Тако је и овај цветак латинске класичне прозе дошавши у тако жалостан врт изашао у врло ружном и рђавом српском преводу, али у сасвим тачном, ропски тачном. Само из тог узрока ми и хоњемо да узгред у неколико прегледамо и *Срдићев* превод, који, ако, ништа друго, а оно бар није ништа примио од латинске конструкције реченица, а она је толико овладала Шимичем, да је, грешећи против свих закона свога језика, грешно и овде, где га баш овај радић сам по себи не би навео.

На пример. У X. cap. [јер *Sominum Scipionis* почиње у шестој књизи овако фрагментарно сачуваној са IX.] леу конструкцију латинског језика, која не би била противна српском језику, баш и кад би је сасвим од речи до речи превео, он по општем утицају латинског језика овако преводи:

I. „Cum senex nihil nisi de „Старцу ни о чџмџ дру-
Africano lequeretur гомџ, како о Африканџ гор-
рацу“.

II. „ad quam tu oppugnab- „каториј градџ за осво-
dam“ ити“ и т. д.

Оваких погрешака код Срдића нема. Ми нисмо имали Оливетову књигу, али с претпоставком, да је с „француско-рускогџ“ добро превеоњено виде се две знамените ствари [нарочито још ако је ово, као што много изгледа превод с руског превода баке француске књиге, која је опет превод Цицерона]: прво да се у таким преводима с превода

или чак преведених превода не само упрошћава дух и стил првог оригинала, него се чак накарано извитонере и главне мисли [на супрот теориским идеалисањима, да се може и у таком случају све надокнадити вештином преводночевома]; и друго, да се у таком раду и нехотице увлачи и дух са стилем самог првог преводноца на посредно и дух и карактер његовог народа тако, да најпосле у том другом или трећем преводу има врло мало или ни мало оних особина и оног духа, којима се првобитни оригинал одликовао.

Свој је рад Шимич, ваљда због „претолковања“, поделно на неке друге делове — членове —, но што су у латинском оригиналу: сомовољно, али признајемо сасвим тачно. Ево тог његовог дељења, које ми износимо и рад српскога језика, а срачунали смо њихов однос к оригиналној деоби. I членъ. Поводъ либо причина сега сна

II	„	Пророчество о последномъ Картагены уничтоженій подъ вождомъ Сципиономъ.	[IX. и X. caput.]
III и IV	„	Послѣ ове жизни онѣхъ о награжденіи, кои добро-заслужени сутъ о Отецествѣ или о Свободном-Народо-Правленіи, и по овой земной жизни о небесномъ животѣ.	[XI. и XII. caput.]
V	„	По величинѣ, свѣтлости, движенію и положенію небѣсныхъ тѣлесъ Описание.	[XIII. XIV. XV. и мало XVI.]
VI	„	О Сходногласности небѣсныхъ тѣлесъ.	[ост. XVI. и XVII.]
VII	„	Есть земли описание, гдѣ доводится людей на земли пребывающихъ различіе по положенію, даже небѣсныхъ поясовъ назначеніе	[без 1 реч. XVIII. cap.]
VIII	„	О великой либо Платонической годинѣ.	[XIX., XX., XXI. и мало XXII.]
IX	„	Увѣтаніе Африкана, да бы Сципионъ земнимъ вещимъ презренимъ сущимъ, къ до-	

бродѣтели и къ небѣснымъ награжденіямъ вољно обратио. [XXIII. и 1/2 XXIV.]
 X „ Сципиона во вго миѣниі утвѣрдитъ хотоо“. [1/2 XXIV., XXV. и XXXI.]

Овом поделом Шимич је већ у неку руку „толковао“ Цицерона, а да би тој жељи још више одговорио, он је или на неки, ваљда њему разумљив, начин српским преводом објашњавао речи и имена звања у романској републици, или додавао речи [које ћемо ми при давању примера ради разумевања метути у заграду] којих у оригиналу нема.

На пример. Consul — народо-началникъ; tribunus militum — военно-началникъ; respublica — Свободно-Народно (Народо-) Правленіе; dictator — Самовластно-Верховнейши Повелитель; censor — сокровищ Представникъ (Сципионовъ) племену (поколенію); — „ститворецъ“ Ениій; — „могго унук (сирѣчь Тиберија Гракха); — „а онъ (сирѣчь Африканъ); — [Индіе рѣку] Гангъ“ и још других додатака. — Пример у реченици: „Cum aetas tua septenos „Ербо гдѣ вѣкъ седамъ кратъ octiens solis aufractus re- по осамъ [7 X 8 = 56] ditusque converterit Солнца теченіе проживѣтъ; [сирѣчь когда будетъ старъ 56. лѣтъ]*. и т. д.

Таких његових објашњавања има премного: или се повраћа реченицом на казану мисао, или употребљује нове речи и т. д. О свима готово овим стварима има објашњавања и у Срдића, али под текстом, и не зна се чија су: али према трима напоменама: а) где објашњава мисли Цицеронове из гл. XVIII; б) где насељеност само двеју зона наводи као опште класично мишљење и за потврду доводи Вергилија, Овидија и Плинија; с) где рачуна платонску годину у 12854 година, што све није могао радити нико други, до зналац латинске [а и јелнске] књижевности, те мислимо, да су те мисли абата Оливета.

(Наставиће се)

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Басне народне и уметничке. За омладину приредио *Л. Зрнић*. Београд. Издање књижаре Вел. Валовића, 1899. Штампарија С. Хоровица. 8°, стр. 160.

Задатак и народне и средње школе и велики је и многострук. Да га школа свестрано задовољи, ваља јој доста и на више начина помагати. Најподесније и најоузданије се помаже школи у испуњавању њених задатака ваљаном лектиром, нарочито подешаваном за ученике. Ово се и код нас већ уочило, и почиње се овим путем помагати

школи, а олакшавати наставницима и васпитаницима.

И књига коју приказујемо, једна је од тих, које се спремају и издају с нарочитом наменом, да корисно послуже као помоћно средство школској настави: освежавајући, утврђујући и проширујући у својих младих читалаца многа и разнолика знања, добивена у школи.

Од ових књижевних облика, у којима је могу омладини упућивати потребне поуке, басне су међу најподеснијима, и овога ради њима се увек и уступа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

угледно место у школским читанкама. Али великога васпитнога значаја ради, који басне имају, потребно је омладини ставити на расположење већи избор басана, но што се то може учинити школским читанкама, у којима мора бити разновремена материјала за штиво. Овога ради се и мимо читанку спремају нарочити зборници басана, лепо пробраних, да и обликом и предметом буду подесне за младеж.

Ми се не можемо похвалити великим бројем оваквих зборника за омладину, али се не можемо ни потужити на оскудицу басана, подесних да послуже омладини као ваљано штиво. И ако растурене по многим књигама и листовима, опет је код нас у обиљу и народних и уметничких басана. Зрнићева је заслуга, што се тај растурени, а драгоцен материјал за штиво омладини ево почиње систематски прикупљати и сређивати.

Још пре две године Зрнић је био учинио срећан оглед: да у нарочитој књижици прикупи најодабраније басне и народне и уметничке, у прози и стиху, и да тако помогне омладини, да може врло лако доћи до најбољих басана, и наших и страних. Овај његов оглед био је врло предусретљиво примљен, чему је сведок поред осталог и то, што су за непуне две године растурене неколике хиљаде примерака ове збирке. Ова нова збирка басана Л. Зрнића још је и боља од прве: потпунија је и сређенија. У њој је нешто мање од сто педесет басана: народних, из збирке В. Врчевића, и уметничких: од Доситија, Љ. Ненадовића, Змаја, Крилова, Лафонтена, Лесинга и Езопа. Највише је унето Доситијевих басана — четрдесет и једна, и народних — тридесет и шест, а најмање Езопових — пет. Басне су сређене по писцима: прво су народне, па уметничке, и то овим редом: прво Доситијеве, па Љ. Ненадовића, Змајеве, Криловљеве, Лафонтенове, па Езопове. Пред сваким циклусом басана је лик дотичнога писца, односно скупљача, с кратким поменима о његову животу и раду. О В. Врчевићу и о нашим књижевницима, чије су басне ушле у ову збирку: Доситију, Ненадовићу и Змају, ови су помени нешто потпунији, а о странцима: Крилову, Лафонтену, Лесингу и Езопу они су сасвим кратки, — по неколико редака.

Избор басана доста је срећно извршен, нарочито при уношењу народних, Љ. Ненадовића и Доситијевих басана. Ове су махом такве, да ће их деца и лепо разумети и лако примити поуку која се у њима казује. Неке ће од њих, нарочито оне у стиху, и с великим уживањем читати и учити их на изуст. Али има их, и ако не у великоме броју,

које није ваљало уносити у ову збирку омладини намењену. То су нарочито оне од Лесинга. Оне су иначе без замерке, али су за младеж сувише нејасне, а и поука је тако изгасана, да је млади читаоци ових басана веће моћи учити и схватити без нарочитих објашњења кога старијега.

Не чини нам се на своме месту и то, што су овамо унете и некоје басне, које су већ употребљене у читанкама или другим којим књигама за младеж, па су тамо у лепшем и за младеж надеснијем облику по што су у овој књизи. Не мислимо да их није ваљало овамо уносити из разлога, што су већ познате омладини, јер би на тај начин ова збирка остала без најлепших басана, али нам се не чини да је на своме месту уносити их овамо у неподеснијем руху, по што је оно у коме су оне већ познате читаоцима ове збирке.

Указујемо, примера ради, на неке од њих. Тако Лафонтенова басна *Две козе*, знатно прерађена и упрошћена, употребљена је у читанци за други разред осн. школа. Тамо нема онога краткога и непотпунога, а и непотребнога, увода о козама у опште, већ је само представљен, кратко али живо у лепоме и за децу занимљивоме облику, сам сукоб коза на брвну и последице њихова тврдоглавства. Поука је тако лепа изведена, да тако рећи и нехотице припања за младе читаоце и ствара у њима уверење: да тврдоглави увек рђаво прођу кад год један на другог напђу. И ова лепа прерада Лафонтенове басне није унета, већ је место тога прилично сувопаран превод оригинала, те је басна у облику, који је у преводу добила, према ранијој преради, и доста тешка за децу и прилично нејасна. Исто тако и Езопова басна *Корњача и зец* већ је употребљена у Новаковићевој Српској читанци за ниже разреде гимназија и реалака, у лепој преради Ј. Јурковића. Она је тамо нешто већа но што је у овој збирци, али је много разумљивија и занимљивија, те је овога ради ваљало употребити је у оној лепој преради, у којој је већ знају многи читаоци ове збирке.

Некоје су басне у овој књизи илустроване. Ово ја за књигу ове врсте врло лепа и корисна новина у нас. На овај начин књига постаје још занимљивија, младежи много држа, но да је без слика, па се овога ради боље и лакше постигне оно, чему је књига намењена.

За похвалу је и сразмерно јевтина цена ове књиге. Она стаје један динар, а има десет штампаних табака.

Топло препоручујемо ову збирку басана као врло леп поклон ваљаним ученицима. Желимо да

наиђе на добар одзив и да већ идуће године добијемо друго издање, које би било нешто прерађено, те садржином још и боље, сликама богатије а техничком израдом угледније.

—нх

Мали пустињик. Морално-религиозна прича за младеж од *Хр. Шмида*. Превео *Мих. М. Станојевић*, учитељ. Београд. Издање књижаре Вел. Валожића, 1899. Штампарија С. Хоровица код „Просвете“. 8°, ст. 44.

Ни једна књига, намењена младежи, није до сада онако предусретљиво примљена код својих младих читалаца, нити се тако радо чита, као *Робинзон Крузе*. То је још и данас једна од најзанимљивијих и најподеснијих књига, која се може дати младежи на читање одмах после школске читанке. Тај необично редак успех, постигнут овом књигом, узроком је, што су се многи књижевни радници, пишући приче за младеж, више или мање угледали на срећнога писца Робинзона.

И прича *Хр. Шмида*, коју, у преводу *Мих. Станојевића*, овде приказујемо, рађена је угледањем на Робинзона. Богољуб, јунак ове приче, својим пустињаштвом подсећа на Робинзона и његово бављење на усамљену острву.

Ево кратке садржине Шмидове приче:

У близини куће Богољубова оца, која је на морској обали, лежи у мору Зелено острво, куда Богољубов отац, котаричар по занату, иде често ради лепа врбова прућа, кога је тамо у обиљу. Једнога дана он спреми, као и обично лађицу, и на Зелено острво поведе и Богољуба, коме је било тек дванаест година. На острву су дуже остали: насекли су прућа и снели у лађицу, па су почели купити орахе, којих је тамо доста било. Богољуб је носио орахе на лађицу. Једном таман он беше изручио котарицу ораха, а подиже се бура, за тренут ока отрже лађицу од острва и с Богољубом понесе је на морску пучину. Богољубов отац сав престрављен похита обали да помогне Богољубу, али је све било касно: ветар је био однео већ далеко на море лађицу и Богољуба на њој.

Богољубов отац је већ мислио да му је син пропао у морским валима и сутра дан оде ожалошћен кући на лађици, којом беше дошао да њега и Богољуба потражи сусед му рибар.

Сви су мислили, да се Богољуб удавио, али тако није било. Ветар је отерао лађицу до некога острвцета. Кад се бура стишала, Богољуб је изишао га суво, и сад почиње његово пустињаштво. Острво, на које се спасао, било је каменито и пусто: нигде

живе душе, нигде хлеба, па чак ни лишћа ни корења. Оно мало хране и воде, што је било у лађици, брзо је утрошио и крај највеће штедње, и отпоче трпети и глад и жеђ. Срећом наиђе у брзо па извор лепе воде, а у шеширу се беше задесила нека чнода, од које је направно удицу, и тако је у мору хватао рибу, те је утољавао глад (!!). На лађици је било случајно и кресиво његова оца с трудом, те Богољуб имаде и ватре.

Дуго је на острву остао. Обућа му попусти, одело се подера. Али Богољуб се и томе довио, па је од дашчица, које од лађице беху још остале, и кајиша направно себи као неке дрвене пануче; очев огртач, који је случајно заостао на лађици, направно је себи за хаљину; од сите је исплео себи шешир. И таман се био како тако привикао мучноме животу на пусту острву, а деси се нешто, што њега доведе у очајање, али што је помогло, да се он спасе Каменитога острва. Кад је једнога дана био ван колибице, која му је било једино склониште од мрза и жеге и од сваке друге непогоде, ватра, коју беше оставио на огњишту, разбукта се, дохвати суво грање, од чега је била колиба направљена, и за неколико тренутака пожар уништи све имање Богољубово. Он поче очајавати. Али добри Бог, коме се он увек усрдно молио, баш тада пошаље му спасиоце.

Богољубов отац био се задесио на Зеленом острву баш у онај мах, када се била упалила Богољубова колиба на Каменитоме острву. Видећи велике колутове дима на острву, које је било далеко на морској пучини, у њему се пробуди нека слутња, која га гонила да походи то удаљено, дотле њему непознато острво. Спреми се са својим суседима и на лепо опремљеној лађици оде Каменитоме острву. Његова се слутња испунила. Тамо је нашао свога Богољуба — малог пустињика.

Богољубовим повратком сви су били изненађени и обрадовани и захваљивали су Богу за то. Његово изненађење било је још веће, кад им је Богољуб показао велики завежљај бисерних зрна, која је собом донео с Каменитога острва а која је, не знамо како и кад, вадио из бисерних шкољака. Тако се он био и спасао пуста острва и постао богат.

На овоме је месту прича завршена.

Као што се види, прича није без интереса и доста радо ће је читати они којима је намењена. Али је у њој, сразмерно врло краткој, много неприродности а и недовољно јасних места, где ће млади читаоци застати и мучити се да нађу потребна им објашњења. Од многих оваквих места помињемо само оно, где Богољуб показује завежљај с бисером. Кад је он и како хватао бисерне шкољке?

Зар је умео и могао у оним годинама (12 година), а у најтежим приликама на пуну острву знати вредност бисера и помишљати на хватање шкољака и вађењу бисера из њих? Овај помен о бисеру много квари саму причу и иначе, јер самим тим она престаје бити и „религиозна прича“.

Тек на сваки начин Мали пустињик, и овакав какав је, моћи ће поднети ономе чему је намењен. Само нам се чини, да би и преводилац и издавач много боље урадили, да су места ове лоше иматације Рабинзону узели и спремили нов превод или

и какву прераду Робинзона, кога истина већ имамо у више прерада и превода, али који је још увек одлична лектира за децу. Јер ма како прерађен, Робинзон ће бити за младеж увек боља и подеснија књига но што ће то бити Мали пустињик.

По себи се разуме, да би и издање ваљало да буде много угледније, но што је издање Малога пустињика. Књига, намењена младежи, ваља да је више но и једна друга и с техничке стране угледна и ваљана.

—ић

К О В Ч Е Ж И Ц А

БЕРЛИНСКЕ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

нише

Д-р Лујо В. Адамовић

Заузимањем господина министра просвете и г. посланика Србије, дата ми је прилика, да се за време свога бављења у Берлину упознам са уређењем тамошњих гимназија и реалака. Пошто пруске школе у опште, а берлинске нарочито, уживају светски глас, то сам сматрао, да неће бити с горега, да изнесем овде своје утиске, што добих посећујући те заводе, тим пре, што, у колико је мени познато, нико до сада није упознао наш свет са живом и истинском сликом тих завода, *стеченом сопственим искуством*, него је све такво писање ограничено на превођење званичних одредаба или изводима из разних немачких дела, која третирају средње-школску организацију.

Берлин има тридесет и шест што класичних, што реалних гимназија, што реалака. Ја сам посетио скоро већину тих завода (ради упоређења зграда, збирака, итд.) а хоспитовао сам само у Хумболтовој класичној гимназији, у Асканској клас. гимназији, у Фридриховој клас. гимназији, у Фридр. Вердеровој клас. гимназији, у Кенигштетској реалној гимназији, у Бизмарковој реал. гимназији, у Доротејској реал. гимназији и у Лујизенштетској вишој реалци. Нарочито сам се у Доротејској реалној гимназији, која важи као угледна гимназија у сваком погледу, много користио упутствима врло предузетљивог директора, уваженог школског радника д-ра Швалбе. У питањима методике пак много ми је био при руци својим саветима чувени педагог д-р Фос, директор Фридрихове гимназије.

Сматрам за пријатну дужност, да на овом месту изјавим своју најтоплију захвалност не само помечутој господи, него нарочито господину Андри Борђевићу, министру просвете, и господину Милану Богђевићу, посланику Србије на берлинском двору, који су ми својим посредовањем и заузимањем израдили дозволу пруског министра просвете, да смем посећивати берлинске средње школе.

Ја овде нећу да изнесем извештај о сваком поједином заводу што посетих, јер би то сувише у дуго отишло а с друге стране и излишно било, пошто су *mutatis mutandis* сви ти заводи потпуно једнаки. Ја ћу дакле у разним одељцима изложити своје утиске за све заводе уопште, а само ћу код хоспитовања истакнути завод, разред и предмет.

1. Зграде.

Све берлинске школе у опште смештене су у подесним зградама, које су нарочито за ту цел зидане. Гимназије су махом у импозантним четвороспратним здањима (димензија наше Велике Школе) од црвених или жутих глеђосавних опека у стилу француске или талијанске ренесансе.

Положају зграда за гимназије није нигде обрађена она пажња, која се изискује нпр. за бонице, него су махом у улицама са живим саобраћајем, а то с тога, што су улице све асфалтоване и што су учионице већином из авлије, или ако су са улице, онда су им стакла на прозорима до половине висине замазана млечном бојом. Иначе тутњава и лупњава колска слабо утичу на великоварошина, који је у таким приликама никао и одрастао. Ни у одређивању растојања између једног завода од другог, није руководила никаква нарочита норма, него само потреба. Тако нпр. на северу вароши има 5 средњих школа на каквих 5—7 □ километара про-

стора, а доротејска реална гимназија има заједничку авлију са класичном гимназијом Фридр. Вердера.

Ступенице, коридори, врата, прозори, све је то велико, пространо и подесно. Уз ступенице и по ходницима могу се свуда четворица а и шесторица мимонђи без гурања. Улазна врата (а и она на дну ступеница и ходника) затварају се сама или су тако зване *Vindfangtüre*. Ходници и ступенице затрти су липолеумским простиркама, које потпуно угушују кораке.

Учионице су удешене само за десет ученика, јер је то максимални број, који може да буде у једном одељењу. Свакој учионици (изуевши салу за гимнастику и за пртање) дужина и ширина износи четири до пет метара. Зидови су до два метра висине постављени дрветом, обојеним сивом масном бојом, а од те висине до врха су зеленкасте, плафон је пак беле боје. Такав се распоред боја показао не само најпрактичнијим него и најподеснијим према правилима светлости. Свака учионица има по три врло велика прозора, који довољно осветљавају свако ђачко место; ну пошто настава почиње и зими у 8 сати из јутра, то се за време првог часа пали гас (*Auerlicht*), који је спроведен кроз четири двокрака носка изнад ученичких места и кроз два изнад катедре. Огрев је централан, те се паром пуњеним цевима постизава увек иста температура од 18° Ц. Вентилација је извршена, тако да увек струји нов и свеж ваздух. *Кључе су удешене за два ученика*. Имају широку и врло нагнуту горњу даску на којој је у средини дивит. Обојене су озго црном а са страна мрком бојом и, што је чудновато, немају никаквих резотина ни греботина ђачких. Такав облик клупа врло је практичан и не може довољно да се препоручи и нахвали. Тиме што су само по два ученика у клупи, омогућен је лакши преглед, надзор и одржавање реда, избегава се оно мучење свих ђака исте клупе, када хоћемо да изведемо оног који на крајњем месту до зида седи, и што је најглавније, те клупе не могу тако лако и брзо да се расклиматају, као оне дугачке, које после две, три године употребе шкрине и при најмањем покрету ученика, те дају, нарочито у нижим разрадима, довољно прилике ученицима да ремете ред. За вешање одела и шешира имају свуда наоколо на два зида (у самој учионици) чивилуци. Тако у клупама стоје само књиге и ништа друго. Катедра је на пространом подијуму мрке боје, а те је боје и под (патос). Црна табла не стоји на трonoшцу, него је уоквирена у зид за катедром (као на универсама), тако да сви ученици право могу да гледају у њу. Од осталог намештаја има један орман за привремено смештање

учила, један велики дрвени тропожац за географске карте и две столице. На зидовима нема никаквих украса ни слика, *а и учила не стоје кад није час за то*. Само сам у највишем разреду неких гимназија видео да висе нешто излишно. Тако у Хумбертовој гимназији грб немачке царице, у Доротејској бисте Шилера и Гете а у Бизмарковој попрсје „*гвозденог канцелара*“.

Професорска канцеларија, коју они зову „*соба за конференције*“ није нигде већа од учионица. На средини има велики сто, дуг 5—6 метара, затрт зеленом чохом. Свуда поред зида наоколо имају пултovi са фијокама, у којим наставници држе векбанке и своје књиге. Од осталог намештаја вредно је да се истакне један велики етажер са конверзационим лексиконом, педагошким енциклопедијом, речницима латинским, грчким, француским и енглеским и другим тако званим „ручним књигама“. Две најгорње полице преграђене су на десетак омањих преградаца, у којима су бројеви текуће године разних педагошких часописа немачких, француских и енглеских.

Директорова соба је свуда много мања од осталих. Нема никаквог украса (па ни царице слике!) ни луксузног намештаја. Свега три, четири столице, два писаћа стола, два ормана за школску архиву и један пулт. О фотељама, канабетима, ђимовима *et similia* нема нигде ни трага.

Директоров стан није свуда подједнак, али је увек довољно простран. У понеким гимназијама има директор засебну кућу у школском дворишту, а негде има у самој школској згради (и то обично с лица) свој стан.

Гимназијска дворашта су свуда доста пространа и засађена су дрвећем (увек украсним а не воћкама!), а одређена су само за шетање ђацима. Преграђених делова у културне или економне цели, па ни за цвеће, нема ни у једној средњој школи. Вишке, које требају за ботаничку наставу, лиферују управе разних јавних паркова, доносе ђаци сами по унутрству наставника, или их пак и сам наставник набавља.

Клосети су у самој згради, на сваком спрату по неколико, тако да сваки разред има своју засебну, нарочиту кабину са кључем, који висе у дотичном разреду. У њима је свуда спроведена вода и енглеске су конструкције. И ту су зидови са свим чисти, без икаквог шарања и пискарања. То треба приписати не само домаћем васпитању ученика, него и тој мери, да сваки разред има свој нарочити клосет, у који не може нико [други да уђе него ученик дотичног разреда, па и тај само са знањем којег наставника или редара; осем тога

видови клосета су обојени затворено-сивом масном бојом а врата и остали дрвени делови опет су масном мрком бојом превучени. На тај начин је просто онемогућено свако шарање и пискарање.

2. Збирка учила и књига.

У свакој средњој школи постоје засебни кабинети за јестаственицу, хемију, физику, географију (с историјом), збирка модела (гипсаших) и прегледа за цртање и справа за гимнастику.

Далеко би ме одвело, кад бих хтео поближе описивати те збирке и набрајати шта све садрже јер њихови инвентари износе читаве књиге приличне дебљине. Нарочито су им богати физикални а исто тако и хемијски кабинети. Примера ради, навешћу овде неколико справа, које сам видео у свима физикалним кабинетима посећених гимназија: телескоп (на високом тропошцу), спектроскоп, фотографски апарат, више микроскопа (нарочито демонстрационих), скиопткон, стаклених плоча у бојама за физиолошко-оптичне опите, пнеуматичних машина (Бијаншових и Шпренгелових), Фисов шмрк (вазд. притиска) са казаном и цеви, манометара разних (Хефнер-Алтенесков), Фортонов и Ге-Лисаков барометар (поред Торичелијевог и разних апероида), Моренов апарат, савдук за опите са Рентгеновим зрацима (Рентгенов фотограф, апарат, цеви, лонте итд.), Експеров електрометар (градуисан), сандук за сушење са регулисаном топлотом, великих модела за парну машину, телеграф, телефон, фонограф итд. Кад се рече да ти кабинети садрже све оно што се обично види у ценовницима свих радња научних средстава, мислим да се није ништа претерало.

До хемијских и физикалних кабинета реалних гимназија и реалака имају нарочите слушаонице са степенасто поређаним клупама. Ту се држе увек предавања и опити из тих предмета. Поред слушаонице и собе за апарате, постоји *нарочита хемијска лабораторија* за ученике виших разреда реалних гимназија и реалака, где се недељно по два часа практички ради. У реалкама постоји таква лабораторија за ученике и за физику, а само је у Доротејској реалној гимназији увео и из физике два часа недељно практичног рада директор, који је сам физичар (са дозволом старије власти) и посетивава врло повољне резултате.

Хемијски кабинети реалака и реалних гимназија имају много већу количину хемикалија и справа него они класичних гимназија (код којих нема практичног рада). Ну сви су обилато снабдевени свачим, што за опите треба. Хемијске лабораторије реалака и реалних гимназија одговарају потпуно

хемијским лабораторијама какве омање универсе. Сваки ученик има свој сто, снабдевен потребном стакларијом и хемикалијама за прављење анализа. Дивно је чудо, које практично знање изнесу ти ученици из тог предмета! Они знају сами да инсталирају телефоне по кућама, да пуше батерије, да чисте хемијским путем мрље са рубља, да познаду фалсификате и сурогате колонијалних производа, и толике друге операције, које су у животу од велике користи.

Дотација за кабинете износи годишње: 400 марака за физички, 300 м. за хемијски и по 90 м. за јестаственички и географски.

Услед тако малог буџета за јестаственицу метнуто је у дужност чуварима кабинета, да сами прикупљају разне објекте (у екскурзијама, разменом, да их набављају од ђака и пријатеља школе) и да их сами препаришу. У том погледу највише се одликује збирка ботаничког материјала Фалкове гимназије и она у асканској гимназији. Нарочито сам се дивно зоолошким препаратима кенигштетске реал. гимназије, Вердерове гимназије и Фридрихове гимназије. Ту сам наишао на врло индуктивне збирке свих врста птичјих ногу и кљунова, метаморфозу жабе, инсеката и др. и на врло богату колекцију микроскопских препарата.

Библиотека средњих школа дели се на наставничку (Lehrerbibliothek), педагошку (Seminarbibliothek) и ученичку (Schülerbibliothek). Свима рукује исти књижевничар и имају скупа годишњу дотацију од 300 марака. Ученичка библиотека има к томе у своју корист и ђачке улоге. Сваки ученик мора да улаже месечно по један пруски грош (13 пара динарских) за библиотеку. Постоји још к томе и збирка уџбеника, који се дају сиромашним и вредним ученицима на послугу.

За наставничку библиотеку набављају се књиге разних наука, за шире образовање наставника, а за семинарску само дидактично-педагошка дела. Ђачка се библиотека махом састоји из путописних, патриотских и поучних списа.

Све библиотеке нису подједнако богате. Број књига зависи од дужине времена откад дотични завод постоји. Рецентнији заводи имају по 2—3000 а старији по 10-так хиљада дела.

Књиге су не само набављене, *него су већином поклоњене* од наставника, ученика и разних лица (издавача, књижара, писаца итд.).

Што се ученичке библиотеке тиче, важно је да се истакне, да библиотекара (а то је, као што споменух увек један наставник) свагда пази, да *ли тражено дело одговара умном развићу дотичног ученика* и да ли ученик има коју слабу оцену. У

последњем случају не добива књига на читање. Док ученик не врати све књиге, не може добити никако школско уверење.

Наставник, који рукује којим кабинетом или библиотеком, непосредно је одговоран за тачно и уредно одржање и очување инвентарских нумера. Ако више наставника има приступа у исти кабинет, онда та обавеза одговорности терети у исто доба свакога од њих а не само чувара. Материјал, који се лако разбија (спрувете и остала стакларија) и који се брзо троши (алкохол и обичније хемикалије) не заводи се у инвентар, него се сваке године купује извесна количина, која може сва да се потроши у току године, без икакве одговорности.

Набавке за библиотеке и кабинете врши директор по претходном споразуму и саслушању жеља и потребе разних наставника, а без нарочите ауторизације од стране више власти.

(Наставиће се)

ЧЕШКИ СВ. ПРОКОП

и

САЗАВО-ЕМАУСКО ЈЕВАНЂЕЉЕ

(СВРШЕТАК)

Много је година прошло по разгоњењу сазавских монаха. Претргао се ред владалаца у мушкој лози старих Премиславића 1306. И ако су се многи од њих огрешили о свој народ и отуђили, како кажу чешки повесничари, и опет су остали мили у успомени као давнашњи први господари чешкога племена. Настало је време изборних владара, туђега порекла. Први беше изабран *Рудолф*, син Албрехта цара немачкога, који се ожени Јелисаветом удовицом Вацлава II, последњега Премиславића. После 9 месеца премину он (1307.) у борби против властеле, која га није признавала за владаноца и не крунисавши се за чешкога краља.

На чешки престо требало је да дође по ранијем уговору Албрехтову са чешким сталежима његов други син *Фридрих Леи*, војвода аустријски, али га један одељак племства не хтеде већ позва *Хенрика Корушког*, мужа Ане Премисловне, ћерке Вацвала II, који најзад би изабран за чешкога краља 15. августа 1307. Али у овом избору преварише се Чеси. Хенрик не беше подобан за владу и због тога створише се нереди у земљи, којима се користио цар Албрехт да нахуди Чешкој. Због тога јави се незадовољство. Властела хтеде да се ослободи таквога краља. На томе је нарочито радила седамнаестогодишња лена *Јелица* (Eliška),

последња ћерка Вацвала II. Она је необично воледа отаџбину своју и није могла да подноси злу управу неуметнога зета, краља. Наговарала је Конрада, збраславског опата, и друге очеве пријатеље да траже новог владара. Они потражише од Хенрика VII, цара немачког, његовог сина *Јована* (Јана) и да се ожени Јелицом. Овај споразум најзад се и сврши по вољи чешкој, али је зато Јелица имала да прође кроз много искушења и незгода.

Разабравши шта се ради, Хенрик Корушки хтеде да предупреди дело. Он и жена му Ана наговараху Јелицу да пође за једнога чешког властелина, а кад она не хтеде, почеше с њом зло поступати, најзад је и затворише. Сазнавши за то, ослободи је вештим начином као прерушену сиромашну жену племић *Јан од Вартенберга*, одведе је у Нимбург, где је људи милостиво дочекаше као последњу потомкињу Премиславића и чуваше је.

Међу тим чешки сталежи вођаху војну против краља Хенрика и његових најамника, туђина. Они доспеше до прашких зидина 29. јуна 1310. скупи се сабор чешкога племства и одлучи да пошаље посланство у Франкфурт на Мајни немачком цару, Хенрику VII, да га замоли: да испуни своју реч и пошаље сина Јана за краља Чешке; да се ожени Јелицом Премиславном, која у томе тренутку такође беше у Прагу.

Молба је њихва примљена. Пражани, велеленно оправивше Јелицу у и величанственом спроводу допратише до Шпајера, где тада беше цар, који овако поздрави своју снаху: „Добро нам дошло, краљевско дете из Чешке! До сада си била спротица, а сада си моја кћи, а ја твој отац. Ево где: ово је Јан, син мој јединац, твој будући муж!! Заборави на све невоље које си претрпела дома и радуј се с нама“. Краљица је гласно немачки говорила како је Јелица лена.

31. августа 1310. краљ Јан у присутности многобројних кнежева примио је из очевих руку, као васал, земљу Чешку. На заставама беше бели чешки лав. Још тога дана венчали су се Јелица и краљ Јан.

Дошав у Чешку, уз припомоћ најамне очеве војске, краљ Јан заузео 3. децембра град Праг. Краљ Хенрик Корушки са женом Аном и неколицином верних оде из земље. Тако се у Чешкој утврди на престолу лоза *Луксембуршка*. Али први владалац из те династије својим неуредним животом као човек и владар изазва прекор породице, мрзост народа и грађански рат. Јан Луксембуршки, муж Јеличин, беше човек витешких особина, небрига, научен на големо расипање, владалац коме не беше на срцу напредак и интерес државе. Пражани позваше

Јелицу против мужа и створише буну. Обе се стране сукобише и опет помирише, али само за кратко време. Краљ Јан принуди жену да одбегне у Баварску. Сина јој Вацлава одузе у седмој години и посла у Париз на краљевски двор, да се васпитава. Одатле је позван пре времена на краљевски престо, на велику срећу народа.

Ове кратке редове политичког живота правог краља чешког од луксембуршке лозе поменућу у намери да представим као претечу честитој владавини најбољег чешког краља *Вацлава III.*, кога Французи назваше Карлом и који је под тим именом, као карактерним знаком свога доброг васпитања, познат у повесници чешког и немачког народа (чешког као *Карло I.*, немачког као *Карло IV.*). За наш посао његова је личност важна и с тога, што је везана за јеванђеље Св. Прокопа, што ће се одмах видети.

Брижљиво васпитање на француском двору, познавши се са научарима тадашњим првог реда, Карло је у раној младости, у 17. години, похитао отаџбини да предузме тешко бреме државне управе.

Прекрочив границу, прво је похитао да потражи гроб преминуле честите своје матере и да му се поклони. 30. септембра 1333. он дође у збраславски манастир и одаде достојни спомен незаборављеној родитељици, па тек онда похита у Праг. Да чујемо како сам описује јадно стање своје отаџбине и престонице: „Дођох у Чешку, а не нађох ни оца ни мајке, ни браће ни сестара, никога познатога. Чешки говорити заборавио сам, и тек доцније научио сам се матерњему језику. Краљевину сам нашао тако осиромашелу, да није било ни једнога града, ни једнога имања слободнога. Већина чешке властеле чинила је највећа насиља и грабеж, не поштујући и не бојећи се краља. Краљевска имања беху поотимана и раздана. Славни некада Отокаров град у Прагу био је у развалинама, и ја сам морао да живим у вароши као прост грађанин“.

Разумејући из основе све узроке који су рушили живу снагу његовога негда напредног народа, Карло (тако ћемо од сада да зовемо Вацлава) уложио је свега себе да препороди отаџбину. И ако је био и цар немачки, Карло је остао душом и срцем Чех и вазда Чех, то се може видети и из оне његове изреке, као одговор на прекор немачког посланства 1370.: што не остави Чешку сину Вацлаву, а он не дође у Немачку као цар римско-немачки: „да му је пријатно и мило живети у рођеној отаџбини са пријатељима и сродницима“. А кад га они прекореше: што највиша државна достојанства поверава само Чесима, одговорио је: „да ради по при-

меру својих саксонских и баварских претходника, који су на та места доводили само земљаке своје“.

Карло је необично унапредио целу Чешку, особито своје родно место Праг, о ком он сам каже: „да је најмилији и највеселији“, а посланик папин *Рудолф*: „Ни Ниреберг, ни Беч или Вратислава, ни освећени Кели над Рајном, па ни Рим, Млечи, Флоренција, у опште никакво друго место под сунцом не може се с Прагом поредити“.

Да поменем неколике главније промене и установе, које је Праг доживео за владавине Карла IV. По његовој жељи 26. јануара 1347. год. папа Климента VII. својем булом дозволио је да се у Прагу подигне универзитет, који је народна чешка скупштина одобрила и Карло златном листином 7. априла 1348. основао, у којој између осталог стоји: „да универзитет подиже пре свега за напредак чешкога краљевства, тако да становници Прага, који су жудни научнога блага не морају просити у туђини милостиње, но да у краљевини својој имају спремљени сто“. За професоре узимао је прво спремне научаре домаће, па тек онда странце. У исто време Карло је проширио Праг оснивањем *новога моста прашког* и он му је својом руком поставио камен темељац 26. марта 1348. у зиду који је полазио од Вишеграда к Поречју. Између старог и новог места прашког остао је само један прокоп, данас улица „Прокопи“. Ново место постало је засебна општина. У њему се подигоше величанствене зграде и многобројне цркве, од којих особито треба да поменем *Емауски храм*, или манастир „На Slovaneh“, словенски, са словенском службом св. Кирила и Метода, Војтјеха и Прокопа. Па онда величанствени *Карлов мост* у Прагу, о коме вели један француски књижевник, да је и данас јединствен у Јевропи; *Карлов Тин* или *Карлштајн*, градић у близини Прага за смештај драгоцености државних царевине Немачке и краљевине Чешке, које је ту сместио. На овоме послу радио је први грађевинар светски Петар Пард итд.

Нарочити је доказ велике Карлове љубави према словенској богослужби и црквено-словенском језику његова задужбина већ поменути Емауски храм, који подиже у маломе месту. Још 1346. године писао је Карло папи и тражио дозволу да може основати такав храм и кад је добио 21. октобра 1347. отпочео га зидати и дао му златопечатну листину. То је био манастир бенедиктинских монаха обреда словенско-католичког, позваних по одобрењу папе Клименте из Далмације, Хрватске и Босне, који се служачу при служби језиком словенским писаним глаголицом. Храм беше најпре посвећен св. Козми

и Дамњану. Доцније постаде уз манастир и прква св. Јеронина, Кирила, Метода, Војтјеха и Прокопа.

Манастир је довршен 1372. и освећен 29. марта, кад се чита у понедеоник страсне недеље јеванђеље о ученицима на Емаусу, зато је и прозван *Емауски*. Овој својој задужбини Карло је поклатио знаменити остатак некадашњих црквених обреда у Чешкој, одломак јеванђеља, писан руком св. Прокопа.

Ова богомоља са словенским браством имала је још задатак да послужи зближењу и удружењу источне и западне цркве, на чему је почео радити Карло, али је тај посао после њега настављен тек после 100 година. Карло је уложио све, да успе. У то време владао је у Србији *Силни Душан*, који беше превладао већином Балканскога Полуострва. Кад је он изјавио да је вољан сам ступити у намишљену заједницу једне и друге цркве, Карло полазећи у Рим писа му из Пизе 19. фебруара 1355. како се „радује, што они као два словенска владара управљају један римском, други грчком државом. Радује се срећи драгога брата Душана који као и он говори језиком словенским и пореклом је од те исте важне родбине, као и он“. Али по несрећи Душан нагло премину у свом спремању против Цариграда, можда на велику штету црквеног и културног јединства српског и словенског. То исто може се рећи и о Карду, највећем чешком владару, који умре 29. октобра 1378.

* * *

Под владом Карловога наследника, Краља *Вацлава IV*, отпочеше први религиозни немири у Чешкој, познати под именом *хуситских ратова*. Велика већина народа чешког устала је, после мученичке и неправдне смрти великога свог учитеља *Јана Хуса*, против предрасуде католичке цркве и насилничког господарења царева немачких, који иза Вацлава IV, управљаху Чешком. Подељени на неколике странке, они сви заједнички тражаху самосталност вере по начелима које је заступао њихов велики учитељ. Због тога цареви римски и римски папа поведоше крсташке војне, против „побуњених јеретика“, како говораху они, те се земља чешка оми крвљу својих синова и туђина, разбратише се деца једног истога народа и место питомине духа, као карактерне црте напредна народа, јавише се призори варварства и обести и на једној и на другој страни. Противници су узајмице спаљивали људе, своју браћу, њихове цркве и имања, убијали њихне жене и децу.

У томе крвагом времену није поштеђена ни Карлова обитељ, Емауски манастир. 16. јуна 1419. године маса озлојеђених Хусита, осим других цркава, напала је и на Емауски храм и опљачкала га. Тада је јеванђеље св. Прокопа допало њихних руку и однето у Цариград патријарху 1451. када Хусити, ражљућени на флорентински сабор и римскога папу што их назваше јеретицима, послаше посланике своје цариградском патријарху, с киме хтедоше преговарати о црквеној заједници, и понеше му на дар јеванђеље св. Прокопа.

У Цариграду ову је ретку старину и друге ствари купио *Карло кардинал Логриншки* и 1574. год. поклатио чувеној *Ремској Цркви*. На крају рукописа ове књиге забележено је, да је део ћирилски писао сам својом руком св. Прокоп Сазавски, а глаголски да је написан у Емауском манастиру 1395. То обоје чинило је једну књигу, која беше у дивном златном повезу, искићеном драгим каменом и моћима светитељским.

На овој књизи полагаху заклетве при крунисању краљеви француски. Године 1712. походећи Француску, *Петар Велики* видео је Емауско јеванђеље и први изјавио, да је ћирилски део словенско јеванђеље; глаголски рукопис није познавао. Други путник беше Инглеz *Тома Форд Хил* (Thoma Ford Hill), што је 1789. године разматрао ову старину и кад је у Бечу видео штампане глаголске књиге изјавио, да је други део рукописа тако исто писан.

У време револуције овој старини би суђено да претрпи већу невољу, но у Хуситској војни. Корице су биле скинуте са јеванђеља и однесене, а књига бачена са другим црквеним стварима на ђубре. Кад је терор минуо и Наполеон као консул заповедио да се рукописи врате месним књижницама, нађен је и сазавски рукопис у онако бедном стању и остављен у јенску библиотеку. Ту га најпре откри А. Ј. и о њему пусти први глас *Тургењев*, после *Стројев* и *Јастремски* преписаше га. Француски летописац *Силвестар* удесио је факсимиле целог рукописа, који би штампан у Паризу 1843. трошком руског цара Николе. Како беше врло мало примерака, постарао се Ханка за друго издање 1846. с уводом, двама снимцима и штампаним слов. ћирилским и латинским.

Такве је чудновате историјске судбине било драгоцено дело св. Прокопа.

Дим. С. Јовановић

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА У 1898. ГОДИНИ.

Седам је година већ, како Српска Књижевна Задруга успешно ради на ширењу лепе српске књиге у народ. Из године у годину ова установа хвата све више корена у народу, њен је рад све напреднији и обилатији. У прошлој, 1898. години, сасвим природно према овоме сталноме напредовању њену, рад је Задругин, према дојакошњим годинама, био најуспешнији.

Као што је већ познато нашим читаоцима, Управа Српске Књижевне Задруге спремила је за прошлу годину и већ предала Задругарима редовно годишње коло, у коме је седам књига у 105³/₄ шт. табака, — све у лепоме повезу. Задругари, су дакле, и у тој години добили у књигама редовнога кола скоро два пута више од онога што им ујемчују правила, и то књиге све у лепоме повезу. Ми смо о овим књигама Задругиним већ у два маха говорили: објављујући их, у јануарској свесци (стр. 52) и приказујући их, у априлској свесци (стр. 228—230). Ове су књиге приказане и у осталим листовима нашим, и свуда су само с хвалом говорили о њима, што најбоље сведочи о њиховој ваљаности.

Управа Задругина у прошлој години покренула је и издавала и *Забавник*, са смером: да и мимо редовна издања шири у народ јевтину а корисну књигу, дајући задругарима по врло ниску цену најодабраније приповетке и романа из страних књижевности, све у лепоме и верноме преводу. Сав рад око издавања *Забавника* био је поверен нарочитоме одбору, у коме су били од чланова Управе г. г. Љ. Стојановић и Љ. Јовановић, и изван Управе: г. г. Милутин К. Драгутиновић, Радован Кошуткић, Слободан Јовановић, Светозар Јакшић и Хенрих Лилер. Одбор је поверени му посао успешно радио, спремивши за прву годину шест књига *Забавника* у 75¹/₂ штампаних табака. У *Забавнику* су за ту годину изашли ови списи: И. А. Гончарова *Обломов*, оба дела, превод Милована Ђ. Глишића; В. Ига *Богородичина црква у Паризу*, у преводу Душана Л. Ђокића (довршена је у овој години), и повећа свеска краћих одабраних приповедака. За сарадњу на *Забавнику* придобивени су сви признатији преводници наши. Што се тиче самога избора приповедака и романа, који ће ући у *Забавник*, одбор се старао и успео је да му избор буде што свестранији, те је до сада у њему изишло радова из три словенске и четири несловенске књижевности. Исто тако при овоме одабирању одбор се није везивао ни за који књижевни или друштвени нарочити правац, већ је обраћао поглавито пажњу

на значај појединога писца у његовој књижевности, на вредност изабранога списа и подесност његову за српске читаоце.

Захваљујући оваквоме Управину раду на спремању Задругиних издања, у 1898. години био је знатан број задругара за редовно коло, а леп је број и оних, који су платили и за *Забавник*. До сада се за последње коло Задругиних књига пријавило 6918 задругара и то 251 добротвор, 1840 оснивача и 4427 улагача, а поред овога благајници је положен новац још за 400 задругара, још непријављених. Тако ће ово коло Задругиних књига бити растурено у народу у скоро осам хиљада комплета. За једну српску књигу пријављује се дакле и купује је скоро осам хиљада претилатника. И ако је према другим већим и од нас напреднијим народима овај број доста незнатан, нас у истини врло пријатно изненађује, јер је до скоро у нас било мало примера, да се која књига растури и у 2000 примерака. Установи и раду Српске Књижевне Задруге ваља, дакле, захвалити, што се и у нас добра књига почиње тражити и читати по свима српским крајевима, и што ћемо у скоро моћи забележити, да се српска књига редовно растура и у преко десет хиљада примерака. Једно је само, што пада у очи при разгледању броја задругара, који су платили за последње коло књига Српске Књижевне Задруге. Сразмерно је врло мали број оснивача, који плаћају по 10 динара за коло, према улагачима, који плаћају само шест динара. Од свих задругара за последње је коло било оснивача 36% од свих задругара у Србији, и 18% од задругара ван Србије. Како Српска Књижевна Задруга враћа у књигама својим задругарима улагачима потпуно онолико, колико јој претплатом дају, то јој остаје само онај вишак до десет динара од улога оснивача на расположењу за администрацију и растурање Задругиних књига у оне наше крајеве, куда је врло тешко без осетних материјалних жртава доставити ваљану, тамо тако потребну, српску књигу. Овога ради стављамо на срце члановима Српске Књижевне Задруге, да ако је икако могуће уплаћују, као оснивачи, по десет динара годишње, чиме ће помоћи овој нашој просветној установи, да све боље напредује, све више хвата корена у свима нашим крајевима и претече сличне установе у наших најближих суседа.

Са *Забавником* је такођер у прошлој години постигнут леп успех. За њ је добивено 13.897·70 динара, а издато 14.135·55 динара; — издато је, дакле, више 247·85 динара, али је у Задругину магацину још остало по 900 примерака *Обломова* и *Богородичине цркве*, што представља вредност од неколико хиљада динара.

У прошлој години је Управа Задругина предузела нешто, што ће у скорој будућности доносити велике користи Задрузи и у знатној мери помагати њеној Управи у извршавању онога великога задатка, који Задруга има. Управа је закључила погодбу са Српском Штампаријом у Загребу о штампању и разашивању Задругиних књига ван Србије. Према закљученој погодби очекивати је, да ће се од сада књиге Задругине у српским крајевима ван Србије тражити у много већем броју, но што је до сада било, и да ће допрети и у она места, куда до сада нису долазиле.

У Управи Задругиној било је у прошлој години знатних промена: Премештајем г. Св. Симића, одласком г. Змаја Ј. Јовановића и оставком г. Љ. Ковачевића и г. У. Благојевића у Управи су у тој години била четири упражњена места, и Управа се сама попунила, изабравши за чланове у Управи: г.г. др. Светлика Радовановића и Богдана Поповића, проф. Велике Школе; др. Милвана Миловановића, пређ. министра и члана добротвора, и Живана Живановића, државног саветника у пензији и пређ. члана Задругине Управе.

Што Срп. Књижевна Задруга све више стално напредује, као и за сав успех у 1898. години, припада заслуга члановима Управе Задругине, вредним и заузмљивим повереницима, министру просвете и цркв. послова и митрополиту, пређ. председнику пор. управе Љ. Марковићу и свима другим пријатељима ове установе, који су са своје стране помагали, да Задругине књиге буду што угледније и да се у што већем броју растуре у српскоме народу. Сам народ појмно је значај, који има Српска Књижевна Задруга и обилато је помаже својим одзивом. У будуће, с правом се можемо надати, овај ће одзив бити још и већи, и наша Књижевна Задруга биће све јача и напреднија.

—ч—

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Квалификације ученика, који желе ступити у Учитељску Школу. — Према објашњењу г. министра просвете и црквених послова, а у вези чл. 47. закона о средњим школама, ученици, који желе ступити у Учитељску Школу, ваља да су свршили четврти разред средње школе и да *положе нижи течајни испит*.

*

Гимназија војводе Милана Обреновића. — Скупштина округа ужичког у редовном сазиву ове године, у пуној својој седници, једногласним решењем донела је одлуку: да се окружна гимназија у вароши

Ужицу од сада назива: „Гимназија Милана Обреновића, војводе српског“.

Ову одлуку окружне скупштине начелство је спровело господину министру просвете с молбом, да се ова одлука усвоји, и г. министар решењем својим од 9. априла ове године ШБр. 3437 одобрио је: „да се приватна шесторазредна гимназија у Ужицу од сада назива: „Гимназија Војводе Милана Обреновића“. О овоме одобрењу извештено је и начелство а и Управа гимназије ради знања.

*

Нове школске зграде у Београду. — У Београду још немају све јавне школе подесне, нарочито за школу подигнуте зграде. Али наша престоница и у овоме правцу почиње напредовати. Поред врло угледних зграда за основне школе у Дунавском крају и у Палилули и врло лепе зграде за једно одељење Гимназије Краља Александра I, чине се припреме да се за најкраће време подигну још две угледне школске зграде: једна за основну школу у савском крају, на простору званом „Топцијска пијаца“ и друга за гимназију на месту званом „Берманова башта“.

*

Програм и правила за учитељске курсеве из ручнога рада у мушкој народној школи. — За припреме курсеве из ручнога рада у мушкој народној школи прописана су два правила и програм:

Нижи курс има припремни и главни део.

У припремном делу учи се: резање дрваца и картона; прерада дрвета и шарене хартије и радови пожем. У главном делу учи се: основи картонаже, плетарства и дрводељства; цртање дотичних модела; основи из теорије и методике ручнога рада и из познавања употребе градива и алата.

Нижи курс траје месец дана и по свршетку курса полаже се испит.

На нижи курс примају се учитељи и учитељице народних школа. Наставници, који сврше овај курс, имају право да предају ручни рад, у разредима основне мушке школе.

Виши курс се дели на практички и теоријски део.

У практичном делу учи се: столарство и плетарство, као главни, картонажа, металан слојд, као споредни предмети, и цртање модела и њихових делова, уза сва четири предмета.

У теоријском делу учи се: теорија, методика и историја ручнога рада у народној школи и познавање и употреба градива и алата.

Виши курс траје 6 недеља и то тако, да на изучавање главних предмета и теоријскога дела дођу четири недеље. Према томе сваки курсиста може на једном курсу изучити само један главни и један споредни предмет, по избору.

На виши курс примају се учитељи и учитељице народних школа, који су свршили нижи курс.

Досадашњи курсисти, које су походили курсеве, примиће се првенствено на виши курс. Они ће по свршетом вишем курсу имати првенство на предавање изучених радова у грађанским школама и право, да могу бити наставници на окружним курсевима.

По свршетом вишем курсу суделовачи на њему дужни су полагати усмени и практични испит из онога

што је на курсу предавано. Усмени испит полагаће се по правилима за полагање учитељскога испита у Учитељској Школи. Практични испити држе се на два дана пред свршетак курса; курзисти ће извлачити питања, која ће бити исписана на листићима, и израђиваће према питању дотични предмет самостално.

Који положи испит бар с добрим успехом, добива сведоџбу о томе, а само уверење, да је курс походно, ако не положи испит. Ови последњи могу поново положити испит на курсу који буде на реду.

Испитни одбор састоји се из управитеља курсева, који је председник, и помоћника — учитеља — на курсевима, који воде старешинство по реду постављења; но ако је на испиту присутан изасланик министра просвете онда је он председник испитноме одбору. Сведоџбе пописују сви који буду испитивали, и изасланици министра просвете и привреде, ако их буде.

Испитне моделе и цртеже задржава Удружење за увођење ручнога рада и по могућству чува их, а све радове са курса уступа у властитост курзистима, који су их израдили.

Наставници који сврше овај курс имаће право да предају ручни рад у свима разредима мушких народних школа, сваки према струци, коју је изучио, као и да могу бити наставници на окружним курсевима.

На *информациономе курсу* спремају се учитељи за учитељске курсеве из ручнога рада и њихови помоћници.

На информациономе курсу ради се практички и теоријски. Практички се ради поглавито оно што до сада није учиено на учитељским курсевима, а што ће се од сада предавати. У теоријскоме делу поучаваће се поглавито метод и друго што је потребно за завођење ручнога рада у мушким народним школама.

Информациони курс траје месец дана.

На информациони курс примају се првенствено они, који су већ до сада били учитељи или помоћници на учитељским курсевима за ручни рад, а свршили су учитељски курс ручнога рада с одличним или врло добрим успехом и радили у ђачкој радионици, и најпосле они, који су свршили учитељски курс, с одличним или врло добрим успехом а нису радили у ђачкој радионици.

По свршетку информационога курса полагају се испити, којих има писмених и усмених. Писмени се испити полагају на један дан пред свршетак курса. Кандидати извлаче питања, која су исписана на листићима, и имају највише четири часа времена за обраду добивенога питања, и могу се служити потребним књигама. Практични испити полагају се на два дана раније од писмених испита, на начин као што је то прописано за испите вишега курса. Ко не положи практички не пушта се на писмени испит.

О положеноме испиту курзисти добивају сведоџбе.

*

Ученици народних школа на Љубићу. — 21. маја су наставници чачанско-трнавског и љубићског збора, са својим ученицима, направили излет до Љубића, овековечена у нашој новијој историји, и ту су и наставници и ученици учинили помен српским јунацима који изгубише 1815. године, борећи се с Великим Милошем за ослобођење Србије. После помена два

су наставника држала пригодне говоре о значају Љубића у историји и о херојској борби наших прадедова за слободу: један је говор био намењен ученицима, а други искупленоме народу, који је тога дана у знатноме броју био на историјскоме Љубићу. За тим су ученици певали родољубиве песме. После овога сви су сишли у долину и ту су провели цели дан, певајући и веселећи се.

Овај поступак наставника чачанско-трнавскога и љубићскога збора за похвалу је и углед. Наша лепа отаџбина препуна је историјских места, за која су везане тако миле пам успомене за толике наше великани, чијем ретком пожртвовању морамо захвалити за многе благодети, које уживамо. Школску омладину треба често изводити на та наша света места, упознавати их с њима и с личностима и догађајима, везаним за та места. Само тако наша ће се омладина како ваља спремити, да под заставом свога Краља настави и оконча велико дело Милоша Великога.

*

Помен Стевану Синђелићу. — 19. маја ове године навршило се равно *деведесет* година, како је јуначки ресавски војвода *Стеван Синђелић* славно са својим врлим друговима пао, бранећи своју отаџбину од непријатељске навале.

Омладина свих нишких школа, одушевљавајући се великим делима неумрлих великана свога дичнога народа, учинила је тога дана свечани помен Синђелићу и његовим друговима. И ученици Учитељске Школе у Алексинцу, желећи као будући васпитачи српске омладине што видљивије показати своје поштовање према великанима свога народа, још у очи тога дана су отишли, са својим наставницима, у Ниш и 19. маја, као на дан трагичне а славне смрти неумрлога Синђелића и његових другова, изишли су на Чегар, и ту учинили свечани помен онима, који се умедоше смрћу обесмртити. После су отишли и Теле-Кули, те и тамо учинили помен јуначким синовима српским, који су пали бранећи своју отаџбину.

Школе у Русији

Васпитање сеоскога женскиња. — У Русији су у последње доба почели обраћати озбиљну пажњу васпитању сеоских девојака, и желе га у томе правцу упутити, да се сеоско женскиње што боље спреми за домаћице, мајке и раднице. Овога ради се по многим местима отварају школе за сеоско женскиње, у којима ово учи веронауку, домаће женске радове, градинарство, сточарство и др. Женска друштва, народни учитељи и свештенство такмиче се, ко ће више и боље помоћи васпитању сеоскога женскиња. Епископи предњаче свештенству у овоме племенитом раду на народноме просвећивању, а нарочито се у томе истакао одушевљењем и неуморним радом полтавски епископ *Иларијон*. Њему је цар Никола упутно писмо, у коме износи своје погледе на васпитање сеоскога женскиња. То је писмо штампано у Правитељственоме Вјестнику и гласи:

„Добро васпитање сеоскога женскиња за породични живот вазда сам сматрао за једну од главних задата основне наставе. Биће велика корист за народни живот, кад будуће жене и мајке унесу из школе у своју

породицу чврста начела вере и наравствености, навику на рад и ред, знање црквенога богослужења и љубав к појању. Оне које постану учитељице, васпитаће у овоме духу нова покољења. Драго ми је изјавити вам признање на личном старању, које указујете у полтавској епархији овоме великоме и за Русију важном раду“.

*

Шегртске школе. — Из статистичких извештаја о стању шегртских школа у Хрватској и Славонији при крају 1897-8 школ. године узимамо следеће податке: Таквих школа било је концем 1897-8. год. 35. У самој Загребу биле су 3 школе. Трговачки шегрти поучавани су и трговачким дисциплинама. У свима школама било је 4665 ђака — шегрта. На сваку шегртеку школу долази просечно око 138, на сваки разред по 28, а на једнога учитеља по 14 шегрта. По струци било је највише оних који су шегрти по трговинама, таквих је било 509, за тим столарских 365, браварских 339, кројачких 313, берберских 231, пекарских 211, зидарских 211, ковачких 203, онарчарских 170, штампарских 136, чизмарских 125 и т. д. Похођење ових школа било је врло повољно, а понајбоље у Инђији и Земуну. На овим школама радило је 306 учитељских снага. Од ових је било: 15 учитеља и професора средњих школа; 6 директора и 33 учитеља виших народних школа; 165 народних учитеља; 7 учитеља стручних школа; 34 вероучитеља; 1 приватни учитељ и т. д. На једну школу долази просечно по 8, а на сваки разред по 2 учитеља. На сваког учитеља потрошено је око 145⁰⁸ форината. Највећи број учитеља био је у Загребу: 47, за тим у Осеку 31, у Земуну 15, у Вараждину 11, и т. д.

Корист од оваких школа је несумњива. Најбољи доказ о томе даје Недељно-празнична Школа Београдске Трговачке Омладине, која већ од више година постиже одличне успехе и резултате. Похвална и успешна је појава што се и по другим местима у нашој отаџбини оснивају Недељно-празничне Школе, у којима ће се шегрти трговачки и занатлијски поучавати знањима која ће им као будућим трговцима и занатлијама бити од неизмерне користи и потребе.

Школе у Немачкој

Летњи течаји у Јени. — И овога лета држаће професори Јенског Университета и други неки научници предавања за господу и госпође ради њихова усавршења у неким наукама. Предавања ће почети 21. јула, а завршиће се 10. августа (2.—22 августа по нов. кал.). — *Општи продужени течај* обухватиће: Ботанику, Геологију, Физиолошку психологију, Историју немачке културе, Религијске струје садашњости, Немачку литературу. — *У педагошком продуженом курсу* биће предавања нарочито из: Опште дидактике, Посебне дидактике, Школске хигијене, Дечје психологије, Фребелове педагогике, Теорије ручнога рада. — За странце биће нарочити курсови за немачки језик и литературу. — Најпосле, биће засебних курсова за наставнике приrodnih наука на вишим заводима.*)

*) Опширан програм предавања може се добити, бесплатно, код г. д-ра В. Бакића, професора Велике Школе.

Школе у Данској

Основне школе. — Пошто сам обишао неколико најважнијих вароши и места у Шведској у којима су основне школе најбоље уређене, те се у главном упознао са основном наставом у Шведској, намеран сам био, да проведем неко време и у Данској и Норвешкој, да би се упознао са школским приликама и у тим двома скандинавским земљама, које као и Шведска, стоје у ред првих држава у Европи у погледу старања за основну наставу. Раније се нисам усудио поћи на пут у коју од двеју земаља, држећи, да је моје скромно знање из шведскога језика недовољно за бављење и проучавање основне наставе и у тим земљама. Шта више, ја сам се бојао, да нећу моћу разумети ни сконски дијалекат у јужној Шведској, који се разликује од правога шведског језика у изговору неких вокала, а особито гласа „р“ и у многоме личи на дански језик. Но за ово десетак дана које сам провео у Скопи¹⁾ уверио сам се, да ми језик не само није правно никаквих тешкоћа, но сам шта више разумео како ученике-це тако и учитеље-це и друге особе с којима сам у додир долазио исто онако добро, као и оне у Штокхолму и Упсали.

А многи учитељи из Скопе такође ме увераваху да ми језик не ће задавати великих тешкоћа при проучавању основних школа у Данској, јер многи учитељи и школски инспектори разумеју и шведски. То ме окуражи и још више утврди у мојој ранијој намери, и ја се најзад реших да проведем бар 1 недељу дана у Данској. И заиста се нисам преварио. Моје и ако овако кратко бављење у Данској ипак није бескорисно било, јер сам се у главном упознао са школским приликама и у тој земљи, разуме се, у колико се то могло па брзу руку и за овако кратко време. Мени је жао, што ми време и друге неке околности и прилике нису дозволиле, да детаљније проучим како саму наставу, тако и мени интересантне „школске новине“, као и пр. „Слојд“, школске кујне, школска купатила, ђачке колоније, ђачке библиотеке итд. Но ја Вам саопштавам овде и ово мало интересантних података о основној настави у Данској, које сам прибавио за ово кратко време, држећи да ће бити од особита интереса и за наше учитељство.

Према препоруци неких мојих пријатеља — учитеља у Малме-у, ја сам се прво обратио г. Јоакиму Ларсену, школ. директору у Tredriksberg-у²⁾, који ме је веома љубазно примио, и дао готово највише података и објашњења, а сем тога посаветовао и упутно шта и где могу што интересантно наћи и видети.

И у Данској као и у Норвешкој и у неким местима у Шведској основна школа има 7 разреда. Прва разред учи се 1½ годину дана, да би се положила добра основа за сва доцнија знања. Остали разреди уче се по 1 годину. Према томе основна школа траје 7½ година. Последњи разред зове се „отпустни разред.“

У I и II разреду не употребљују се *никакви уџбеници*. Веронаука се у I разреду предаје од прилике

¹⁾ „Skone“ је најплоднија и најлепша провинција у јужној Шведској, која је 5—600 година била у данским рукама, те је у њој заостало много од данскога елемента у језику и обичајима.

²⁾ Tredriksberg је једно предграђе Копенхагена са 60.000 становника.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

као и код нас, у малим простим причама поглавито из старог завета. Поред тих причаца у I разр. учи се још само вечерња и јутрења молитва и Божићна песма.

Овде ће бити вредно да напоменем да се у Копенхагену разреди рачунају обратво, т. ј. I-ви разред је најстарији разред а VI најнижи, но ја овде узимам овако како ми рачунамо разреде.

У II разреду продужава се веронаука са старим заветом и са неким одабраним причама из новог завета. Поред тога уче се и 10 божјих заповести и „оче наш“, као и неколико псалмова.

У III и IV разреду продужава се како са старим тако и са новим заветом, тако да се веронаука свршава већ у IV разреду. И библијска историја и Католицизам предају се дакле у тако званим „концентричним круговима“. Тек пошто се сврши III разр. у Копенхагену (односно IV у Trediksberg-у) учи се напамет опширније катахизисе и око 300 изрека из Библије и то у Копенхагену кроз 3 а у Trediksberg-у кроз 2 године тако да деца буде „све јасно“ (!) из катахизиса по свршетку основне школе. Но на многим местима на селу уче се напамет као што ми причаху неки учитељи само голе библијске изреке на што највећу пажњу полажу свештеници, који су овде као и у Шведској први и непосредни школски надзорници. Свештенство има великог утицаја на школу и власт над учитељима као што је то случај и у неким католичким земљама а донекле и у Шведској.

У последњем отпустном разреду предаје се и тумачи I Јеванђеље у вези са „делима апостолским“ а тако исто кратак преглед из црквене историје н. пр. ово: стање хришћ. цркве у првим столећима, свети оци, калуђерство, папство, крсташки ратови, одвајање католичке цркве, предходници реформације (Петар Валдус, Виклиф, Хус), реформација (Лутер, Цвингли, Калвин, дански реформатори), Хугеноти, реформација у Енглеској, Шкотланду, најважније протестанске секте новијег доба и мисионари у новом добу.

И овде као и у Штохолму и другим варошима у Шведској постоји тако звани „минимум курс“, т. ј. ученици који су слабо духовно обдарени или из других оправданих узрока могу се отпустити из школе по свршетку „минимум курса“ 3—4 разреда основ. школе.

Земљопис и Историја. Настава из ових предмета почиње 1—2 године раније но у Шведској. Већ у II разреду (као и код нас) црта се школа и школско двориште, а одатле се после настава шири на село и околину ит. д. до појма о целом свету. На многим местима земљопис се предаје у 2 курса. Први је курс краћи и обично траје I—IV разреда, а други је потпунији и траје од IV разреда па до свршетка основ. школе.

Имао сам прилике да будем на једном угледном предавању из Земљописа у VI (т. ј. I) разреду у коме се већ почиње са Земљописом. Предавање је било удешено на тако згодан очигледан и занимљив начин, да су малишани били просто усхићени. При предавању наставник показа и више различитих предмета са Јитланда и са острва, а поред тога ученици отпеваше 2 мале песмице, које имаху прикладну садржину за ово предавање, и нацрташе оно о чему је предавано. У

Данској се много више обраћа пажња на цртање мапа но у Шведској. Ученици цртају на својим таблицама за време самог предавања а доцније и на хартији.

Настава из Историје такође заслужује сваку пажњу. Ја сам био на једном предавању из Историје и понео сам најлепшу успомену о њему. Предавање беше у једном од нижих разреда и тако згодно и лепо удешено, да настава беше допста потпуно очигледна и за децу интересантна, која беху просто као електрисана. У предавању је било и згодних лепих причаца из митолошког доба, а сем тога предавач показа деци и неколико предмета и пртежа из каменог, бронзаног и гвозденог доба. Мени оста жао што не имадох времена да што детаљније разберем о предавању овога предмета.

У основној школи не учи се само отаџаствена историја но и најважније из опште историје н. пр. о Египћанима, Асирцима, Вавилоњанима, Персијанцима, о Дикургу и Солону, Персијским ратовима, Александру Великом, Ромулу, Луцију, Ханибалу, Цезару, Нерону, Атили, Мухамеду, Карлу Великом, Хенрику IV, папи Грегору VII, Крсташким ратовима, Виљему Телу, Јованци Орлеанци итд. све до најновијег доба.

Као што још у почетку напоменух време и неке друге околности нису ми допуштале, да се распитам и о другим предметима, али према предавањима које сам чуо из рачуна и матерњег језика, изгледа ми да Данци и у тим предметима нису заостали.

У шведским школама су *питања* чешћа и кратка, повеће су пак и сувише кратка, док на против у данским школама *питања* су и *сувише дугачка*. Код нас има обадвога овога. Неки и сувише питају, тако да ученици одговарају само са „јесте“ и „није“, а негде се пак постављају и сувише општа и тешка питања. И зарад самог одржавања пажње, добро је радити развојном методом и питањима, али је потребно овда овда управити и по које питање целоме разреду. Али свакако је и у овој прилици најбоље држати са „златне средине“ и употребљавати у истој мери онај први као и приповедни метод.

Овде да напоменем још и то, да Данци имају то преимућство да се могу лакше и згодније изражавати од своје северније браће, јер им је и језик богатији вокалима.

Све основ. школе у Копенхагену можемо поделити на 4 врсте, на: 1) јавне или *комуналне* школе; 2) школе које се издржавају од сопствених средстава (завештања, фондова итд.) и у којима нема „школарине“; 3) Школе које се делимично издржавају од својих средстава а делимично имају помоћ од појединих хуманих удружења, и 4) Приватне школе које се издржавају једино од школарине.

Комуналне школе деле се поново на школе са и без „школарине“. У првим (са школарином) комуналним школама обучавано је прошле године 11.727 деце са 168 учитеља и 201 учитељицом и са просечно 32 ученика у разреду. Школарина је у овим школама 1 круна месечно за свакога ученика. У комуналним школама без школарине обучавано је у истој години 24.780 деце са 330 учитеља и 403 уч-ца, а у сваком разреду долазило је просечно 33 ученика. Како сам наставни програм тако и школски локали и све остало уређење исто је као и у првим школама.

У приватним школама које су поменуте под бројем 2 настављано је 4.575 деце са 83 учитеља и 34 у-ца, а у школама поменутим под бројем 3 било је 1903 деце са 83 учитеља и 93 у-ца. Закључно дакле у 50 приватних школа било је 6478 деце са 140 учитеља и 389 уч-ца. У овим приватним школама су саме школске зграде а и остали намештај и наставна средства боље и лепше уређено но у „комуналним“. Школарица је различна према разредима и имовном стању а варира од 2—20 круна месечно за сваког ученика. У свима школама у опште влада велика чистоћа и ред. Овоме највише доприносе и изванредно чиста и лепо уређена школска дворшита, која су често патосана једном врстом цемента, па одозго посута крупнијим песком. Ова се дворшита поливају свакога јутра кад су топлији дани, да не би било прашине, а кад је киша онда ова дворшита нису прљава, јер су удешена са косим нагибом ка средини, те се вода слива у један резервоар, који је у вези са одводним каналом за нечистоту.

А и сами ученици како у нижој тако и у вишој основној и вечерњој школи изгледају веома уредни и чисти. У погледу чистоте приметиле су се у опште многе знатне промене на боље у комуналним школама од како су заведена школска купатила.

Главни школски одбор у Копенхагену зове се школска дирекција и састоји се из 5 чланова. Но сем школске дирекције постоји још за сваку јавну (комуналну) школу још по 1 школска комисија. Школски надзорник под чијим су надзором све комуналне школе носи назив „школски директор“ (К. V. Rheisen). Он је такође био веома љубазан и услужан према мени, и дао ми је многа потребна објашњења и удутства. Школски инспектор (у Шведској „први учитељ“) назива се у Данској школ. управитељ.

Учитељи у Данској су у много бољим материјалним приликама но њихове сродне колеге у обема другим скандинавским земљама Шведској и Норвешкој. У Копенхагену је највећа учитељска плата (после извесног броја година) 3000 кр. (4200 дин.) а на Шеланду и другим острвима као и у опште на селу учитељи имају 2000 кр. годишње плате, а на неким местима и више. Сем тога у Копенхагену и другим варошима као и свуда у Шведској учитељи имају и споредну зараду као органисте у цркви, агенти, књиговође итд.

У Данској се учитељи постављају на са свим други начин но у Шведској. Молилац се пријављује општинском школском одбору („Songnerådet“), овај има само да да своје мишљење о молиоцу и да достави његову молбу школској дирекцији која доноси одлуку по поднетој молби и шаље епископу на потврду. Дакле према досадањем закону владике су управо постављале учитеље. Сам акт, којим се учитељ поставља, прочита се свечано у цркви после службе, при чему такође мора да присуствује и сам учитељ обучен у свечаном оделу. При томе свечаном увођењу у дужност чита се учитељу и по која „буквица“ од стране владике или месног свештеника.

Учитељско образовање. — Новим законом о учитељским школама од 30. марта 1894. год. учитељско образовање знатно је измењено и побољшано у многом погледу. Сада се учитељски испит полаже једино у учит. школама а извршују га сами наставници учитељ. школа која у договору са државним иза-

славником (цензором) дају оцену кандидату. Тему за писмени испит одређује сам изасланик и она је обично заједничка за све учит. школе у земљи. Ова одредба о полагању учит. испита у новом школском закону сматра се као велики добитак за учитељство. А и занста је то тако, кад се сравни са оним како се раније радило, кад је једна нарочита „испитна комисија“ ценила знање и способност пријављених кандидата и кад се је уз приложену испитну таксу (10 кр.) могао пријавити ко му драго за полагање учитељског испита. Многи од ових приватних пријавника нису имали ни најмање воље и љубави према учитељском позиву, и лађали су се тога позива или из привремене нужде, или спекулације и других узрока. Наравно да су такви учитељи били само на штету осталих учитеља и саме наставе.

Учитељска Школа траје 3 године. За пријем у најнижи разред учитељ. школе захтева се поред полагања пријемног испита према прописима законским, још и сведоџба о уредном владању као и то да је кандидат већ руковао једном школом најмање 1 годину или да је бар толико исто времена хоспитирао у једној основној школи а под ваљаним унутством. Учитељских испита има управо 2. Први учитељ. испит полаже се по свршетку најнижега разреда учитељ. школе а последњи по свршетку учитељ. школе. Право на полагање I испита имају само они који су свршили I раз. учитељ. школе а право на полагање последњег испита има сваки који је свршио коју учитељ. школу. Овај доцнији испит не полаже се одмах по свршетку школе као код нас и у Шведској но 3 године после положеног I учитељ. испита. У томе међувремену од 3 година између I и II испита дозвољено је кандидату да може 2 године пробавити изван семинарије било у приватној или јавној учитељској служби.

Пре ових правила о учитељ. школама било је много несугласница о полагању овога учитељство испита и о практичној и педагошкој страни његовој. Неки су захтевали да се овај испит полаже 2—3 године после пошто је кандидат добио учитељство. Други опет, а њих је била већина, тражили су да се учитељски практични испит полаже одмах при завршетку школе и то у вежбаоници Учитељске Школе.

У Данској као и у Норвешкој и Шведској има државних и приватних учитељских школа, које конкуришу једне другима. Готово све приватне учитељ. школе признате су и од државе, т. ј. њихове сведоџбе важе као и сведоџбе државних учитељских школа, шта више држава даје свакој и неку извесну годишњу новчану помоћ. Но у последње време држава ставља велике захтеве овим приватним учитељ. школама, да би могле добити државну помоћ, тако н. пр, да имају угледне и удесне локале, намештај и сва потребна учила као и потребно и спремно наставно особље. Све се готово учитељ. школе налик једна на другу и не разликују се ни по времену трајања, ни по наставном програму. У свима се полаже пријамни испит при ступању у школу. За сада Данска има само 4 државне учитељ. школе, али за то не мање од 11 приватних учитељских школа, од којих су 4 само у Копенхагену, и то 1 мушка и 3 женске. Чудновато је да Данска нема ни једну државну женску учитељ. школу за образовање учитељица основ. школа но има само један омањи жен-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ски семинар за спремање учитељица у нижој основној школи (små-skoli) који траје 1—1½ годину.

О школском музеју. — Познато је, од колике су важности школски музеји за саму наставу и напредак школи. У њима је сабрано и у извесном реду изнесено, све оно што се је у ранија времена употребљавало у школи, а и све оно, до чега се у најновије доба дошло науком и искуством на пољу васпитања и образовања народног. Кратко речено, у њима се огледа прошлост и садашњост школина код појединих народа. Они чине велике услуге како самој школи и васпитачима тако и целој нацији. Мени је мило, што могу овде поменути, да се важност једног школског музеја и код нас схватила, и да се од неколико последњих година озбиљно ради на томе, да се ова лепа установа и код нас пресади и да се наше учитељство са њом боље упозна. У других богатијих и образованијих народа постоје одавно такви школски музеји. Ја сам такође у Шведској имао прилике да посетим један такав школски музеј, који је смештен у једној женској учитељској школи у Штокхолму, али он није ни издалека онако богат леним збиркама, нити онако лепо уређен, као овај у Копенхагену. Сад се у Шведској покреће и претреса у штампи и у учитељским круговима питање о оснивању и уређењу једног општег педагошког музеја.

Да би се што јасније видело колике се и какве користи имају од једног педагошког музеја, ја ћу овде као пример у кратко изнети шта све има за задатак овај школски музеј у Копенхагену:

1. Да изложи на углед најбољи потребни школски материјал из земље и иностранства.

2. Да прибира и чува једну историјску збирку наставних средстава, која су се употребљавала у Данској јеш од почетка установљења сталних основ. школа (пре 200 год.).

3. Да служи као углед са својим наставним збиркама и даје потребна објашњења школским одборима инспекторима или учитељима, кад је потребно, да се набаве таква очигледна наставна средства, која не могу да се набаве у земљи, но морају да се купе у иностранству.

4. Да даје савета и упутства при уређивању и устројавању нових школа итд. итд.

Музеј је смештен у једној великој и угледној згради, захвата 11 соба и садржи у главном ове збирке: Слике и моделе за прву очигледну наставу, слике из библијске историје, карте, атласе и преко 100 мапа за вид, како за историју тако и за земљописну наставу, глобова, телуриума итд., моделе „руског камена“ и надгробних споменика итд., колорисане велике слике за вид за наставу из: физике, зоологије и ботанике као и велику збирку препарисаних различитих животиња, једну потпуно уређену гимнастичку салу са свима справама, намештај и учила за наставу у: цртању, певању, женским ручним радовима, слојду и домаћој економији (школским кујнама), једну историјску збирку школских књига и уџбеника из пређашњег доба, моделе неких угледних школских зграда. Сем тога у музеју се налази у једном одељењу и једна потпуна и већа збирка целокупног школског намештаја различитих система и облика: школских столова, табала, катедара, ормана итд., скупљених како из Данске тако и из иностранства. У музеју је још и једна већа књижица са преко

1600 свезака и састоји се поглавито из законских зборника, лексикона, ручних књига за различите научне предмете, педагошких списа, и једне знатне збирке школских уџбеника из земље и иностранства.

Пошто сам обишао неколико школа у Копенхагену и Tredriksberg-у посетити сам и једну данску вишу основну школу на селу. Интересантно је било видети лепо школску зграду, учионице, спаваће собе итд. но од највећег интереса за мене био је школски врт. Земљорадња је у Данској веома развијена и служи као пример Шведима. По себи се разуме да се у једној таквој земљи поклања и особита пажња школским баштама. Ова школска башта коју сам ја имао прилике да видим беше дивно уређена. Она захвата повећи простор земље и окружује школску зграду са свију страна. У самој башти а мало подаље од главне школске зграде беше уређена и тако звана „försökskola“ (покушајна школа, т. ј. ако се може тако превести) у којој су се ученици учили да сеју и обделавају: све врсте жита, поврћа, лековитих и корисних биљака итд. Ова школа у исто време служила је у целој околини као пример, како се и на који начин може лакше добити боља врста поврћа и жита, сточна храна итд., кад и на којој и каквој земљи ваља коју од поменутих биљака сејати па да да жељени резултат.

Са овим сам завршио моје кратко бављење у Данској, повевши отуда најлепше усмене о овоме доброћудном и за причу вредном народу, који је истина бројем мали али је својом вредноћом и истрајношћу учинио такав успех у индустрији и науци, да се с правом може убрајати у најобразованије народе у Европи.

Копенхаген
30|18-IV-99.

Јован Милијевић,
учитељ

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Универзитет Краља Александра I. — Комисија, којој је министар просвете и црквених послова поверио спремање и израду пројекта закона о претварању Велике Школе у универзитет, који ће носити име Њег. Вел. Краља Александра I, до сада је имала осам састанака, на којима је један део овога посла урађен.

Први, претходни, састанак ове комисије био је 16. марта. На овоме су састанку чланови комисије измењали међу собом мисли о организацији виших школа и о питањима више стручне наставе.

Већ на другоме састанку, који је био 23. марта, приступило се одређивању: који одсеци ваља, да буду заступљени у првоме српском универзитету, са обзиром на прилике и потребе. На овоме састанку су били и ректор Богословије, архимандрит Кирило и наставници: Стеван Веселиновић, Петар Протић, др. Чedomиљ Митровић и Стеван Димитријевић, које је председник позвао, у споразуму с митрополитом и министром просвете, ради ближега обавештења о потреби, да се теолошки факултет установи на нашем универзитету. Приликом обавештавања, мишљења су била подељена. *Архимандрит Кирило* је мишљења,

да нам још није потребан теолошки факултет, пошто би у тај факултет долазили само свршени богослови, који према новоме закону о Богословији, ваља да проведу девет година у Богословији, а по новоме закону још се није почело са примањем ученика у Богословију, те ће тако за теолошки факултет бити потреба тек после десет и више година. Поред тога мисли, да не би било довољно места код нас за оне који сврше тај факултет, те мисли, да би место тога за наше прилике била потребнија Духовна Академија. *Петар Протић* не мисли да не би код нас било довољно места за све који би свршавали теолошки факултет, јер су нам потребни свештеници са јачом, па и факултетском спремом, за то мисли да би ваљало установити и теолошки факултет. *Стеван Веселиновић* је за Духовну Академију, налазећи поред осталог разлога овоме и у тешкоћама које би настале, кад би се установио теолошки факултет, јер би он морао стајати под надзором Архијерејскога Сабора и митрополита.

Трећи је састанак био 30. марта, и на њему је продужено обавештавање о теолошкоме факултету. Архимандрит Кирило пристаје да се установи теолошки факултет, али под погодбом; да се у тај факултет примају само свршени богослови; да надзор над факултетом води црквена власт; професори да се постављају у договору с црквеном влашћу; декан да буде свештено лице; да ученици живе интернатски и то заједно са ученицима Богословије, уз цркву. Председник *Ст. Бошковић* допуњује говор архимандрита Кирила у том смислу, да се кандидати за професорска места у богословскоме факултету предлажу споразумом између министра просвете и највише црквене власти, а избор да се врши у факултету. *Ст. Веселиновић* у опште није противан богословскоме факултету, али мисли да од њега неће бити велике користи. И он је да философски факултет стоји под контролом црквене власти и да у њему буду заступљене све богословске науке. *Ст. Димитријевић* је у опште за факултет, и желео би да се наставници не постављају без знања цркв. власти и да факултет и у другим односима буде под надзором цркв. власти. *Др. Војислав Бакић* мисли, да би у богословски факултет ваљало примати и свршене гимназисте, а од богослова само оне који су бар с врло добрим успехом свршили Богословију. Надзор црквене власти над овим факултетом да буде само у религиозном погледу. Избор професора да буде у споразуму с митрополитом, али професор да не мора бити свештено лице. *Ст. Веселиновић* није за то да се у богословски факултет примају свршени гимназисти, због неједнакости у образовању свршених гимназиста и свршених богослова. *Др. Милан Јовановић-Батућ* мисли, да без испита зрелости нико не може бити примљен на универзитет, па према томе ни у богословски факултет. *Ст. Бошковић* слаже се с Бакићем, да се у богословски факултет примају и свршених гимназиста. *Др. В. Бакић* не налази да би неједнакост у образовању свршених гимназиста и свршених богослова била каква сметња примању свршених гимназиста у философски факултет, пошто се по новоме закону о средњим школама и у гимназијама учи веронаука до VI разреда закључно. Он је за слободу наставе. Ко се од свршених гимназиста одлучи да оде у богословски факултет, сâм ће накнадити што му

буде недостајало спреме из чисто богословских предмета.

На четвртоме састанку, који је био 6. априла, после кратких обавештења, приступило се одлучивању о богословскоме факултету. *Андре Николић* је за богословски факултет, али мисли да би ваљало водити рачуна и о практичној страни при осивању тога факултета и представити влади потребу поправке свештеничкога стања и Архијерејскоме Сабору потребу слободне наставе. *Ст. Бошковић* претпоставља, да ће практична страна бити повољна за кандидате теолошкога факултета. *Др. М. Јовановић-Батућ* објашњава, да неслатање чланова комисије с наставницима Богословије у питању о богословскоме факултету долази отуда, што су наставници Богословије у својим говорима непрестано заступали практичну теологију, о којој не може бити говора у универзитетској установи. Што се практичне стране тиче, он мисли, да ће се она сама собом решити, пошто су нам бар по варошима потребни свештеници са јачом богословском спремом. *Др. Богдан Гавриловић* признаје значај богословскоме факултету али не мисли да би га ваљало још сада установити. *Ст. Бошковић* не слаже се с мишљењем, да не треба још установљавати богословски факултет, јер налази да опадање религиозности код нас долази поглавито од недовољне богословске спреме наших свештеника. После овога комисија је одлучила у начелу: *да се установи богословски факултет.*

Пети је састанак био 13. априла. На њему је било обавештавање о питању: хоће ли у састав Универзитета Краља Александра ући и технички факултет. *Никола И. Стаменковић* мисли да технички факултет не би требало издвајати од осталих факултета на универзитету, пошто техничке науке имају великих веза са многим наукама философскога факултета, те може бити позајмице између факултета, нарочито у лабораторијама. *Љубомир Клеркић* такође је зато, да технички факултет уђе у састав универзитета. *Др. Богдан Гавриловић* је мишљења, да би технички факултет ваљало одвојити од универзитета, као што је то по многим местима на страни већ извршено, пошто су техничке науке одвојене од наука осталих факултета. *Др. Драг. Мијушковић* мисли, да техничкоме факултету не би било места у саставу универзитета, пошто су техничке науке примењене; али усваја разлоге Н. Стаменковића и пристаје да код нас и технички факултет уђе у састав универзитета. *А. Николић* сматра да је немачка дефиниција о универзитету застарела и да се техничке науке не могу уврстити у вештине, износи корисну позајмицу између техничкога и философскога факултета, кад су и један и други у саставу универзитета. *Др. М. Јовановић-Батућ* налази да би се сâм технички факултет боље развијао, кад не би ушао у састав универзитета већ имао засебну самосталну управу. Захтеви техничкога факултета разликују се од захтева осталих факултета, који улазе у састав универзитета. Али опет мисли да би технички факултет могао са осталим факултетима ући у састав универзитета, јер се са практичнога гледишта боји, да се због финансијских тешкоћа ово издвајање техничкога факултета не би могло успешно да изведе. *П. Борђевић* мисли да се при одлучивању о техничкоме факултету не би смело гледати поглавито на

финансијске разлоге, те према томе ако би иначе у интересу наставе ваљало технички факултет издвојити, то би ваљало урадити без обзира на финансијска средства. *Ст. Бошковић* је у начелу за издвајање техничкога факултета; али из разлога, што се у опште код нас нове установе тешко примају, налази да би технички факултет могао ући у састав универзитета. *Ђ. Станојевић* мисли да би и технички факултет ваљало да уђе у састав универзитета, кад је већ то право признато медицинском факултету, чије науке имају доста сличности с техничким наукама. При одлучивању Комисија се већином гласова изјаснила: *да технички факултет буде у саставу универзитета.*

На шестоме састанку, држану 4. маја, већало се о медицинском факултету *Др. М. Јовановић-Батућ* прочитао је свој опширан реферат о медицинском факултету. Он налази да је медицински факултет врло потребан и користан не само са научнога, већ и са национално-политичкога и практичнога гледишта, како у опште, тако и специјално за наше прилике. У своме је реферату утврдио и то, да би медицински факултет био код нас могућан и без нарочитога повећавања материјалних средстава. *Др. Богдан Гавриловић и Ђока Станојевић* такође су за медицински факултет, с тим да се подигну и нарочите болнице за клинику. Комисија је реферат *др. М. Јовановића-Батућа* примила као потпуну и довољну основу за одлуку: да се на универзитету оснује и медицински факултет.

На седмоме састанку, држану 11. маја, одлучивало се о философскоме и правничком факултету. По предлогу *др. Драгише Мијушковића*, а после изјављивања осталих чланова, Комисија је одлучила: да се у погледу како философскога тако и правничкога факултета усвоји јединство факултета, остављајући могућност стручнога цепања на одсеке нарочитим одредбама, а по нахођењу факултета. *Ст. Бошковић* мисли да би уз правнички или технички факултет ваљало отворити и курс за Пољску Привреду, а уз правнички факултет курс за дипломатску и консуларну службу. Овоме је противан *др. Д. Мијушковић*, по чијем мишљењу организовање појединих одсека правничкога факултета у засебно сручне школе не би одговарало универзитетскоме задатку правничкога факултета. То су практичне потребе, које ваља подмиривати установама и школама ван универзитета.

На осмоме састанку, који је држан 18. маја, *др. Богдан Гавриловић* прочитао је свој извештај о слободној настави, на основу кога је комисија одлучила: да се начела о слободи наставе и учења, исказана у овоме извештају, унесу у закон приликом претреса закона о универзитету у појединостима.

Овим је у комисији за универзитет свршено обавештавање и одлучивање о начелним питањима. На даљим састанцима приступиће се спремању самога законскога пројекта.

*

Ректор и декон Велике Школе за 1899/1900. школску годину. — Академијски Савет Велике Школе, у својој седници од 26. маја ове године, изабрао је за 1899—1900. школску годину: за ректора *Николу Стаменковића*, професора и садашњег ректора, и за декана *Ђоку М. Станојевића*, професора и садашњег декана Велике Школе.

просветни гласник 1899. г.

Стецај за упражњене катедре у Великој Школи. — Расписан је стецај за попуњење катедара *Ботанике и Грчког језика и књижевности* у Великој Школи. Сви који желе компетовати за коју од ових катедара ваља да се са својим сведоџбама пријаве министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца јуна ове године. У својим пријавама ваља да се, према члану X закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе од 22. октобра 1896. године, изјасне за коју се врсту наставника јављају.

*

Управитељ ботаничкога врта „Јевремовац“. — По предлогу философскога факултета Велике Школе министар просвете и црквених послова поверио је привремено Управу ботаничкога врта „Јевремовац“ *Живојину Јуришићу*, досадашњем кустосу тога врта.

*

Народна библиотека у Београду. — У месецу мају позајмљено је из београдске Народне Библиотеке на читање 239 дела, од којих су била научне садржине: на страним језицима 86, на српском 94, и забавне садржине: на страним језицима 16 и на српском 43 дела. У току тога месеца читано је у Библиотеци 368 дела: на страним језицима 212, на српском 136; разгледано је и читано 18 старих српских рукописа и 50 разних старијих политичких листова.

*

Скупштина Српске Књижевне Задруге. — 21. маја ове године одржана је у Београду годишња редовна Скупштина Српске Књижевне Задруге. Скупштина је била у дворани Грађанске Касине.

Председник Задругине Управе *П. П. Ђорђевић*, отворивши Скупштину, поздравио је задругаре и захвалио им, што су у лепоме броју дошли на Скупштину, па је у прикладном говору у најкраћим потезима изнео значај Српске Књижевне Задруге и рад Задругине Управе у последњој години. После овога тајник Задругин прочитао је исцрпан извештај о раду Управину за прошлу годину, из кога се види целокупан рад њен и свеколико напредовање Задругино од последње редовне Скупштине. Благајник је прочитао извештај и стању Задругине благајнице и о свима примањима и издавањима Задругиним за прошлу годину.

И говор председников и извештај тајников задругари су саслушали с великом пажњом и интересовањем.

Пре но што се почело говорити о прочитаним извештајима, Скупштина је, на предлог Управин, а према Задругиним правилима, изјавила јавно признање узимљивим повереницима; тако је Скупштина изабрала за чланове добротворе: *Велка Радојевића*, трговца у Херцег-Новоме, који је за пет година скупио 227 задругара; *Владимира Ђорђевића*, професора ратарске школе у Крајеву (за четири године скупио је 239 задругара); *Косту Поповића*, судскога писара у Пироту (за пет година скупио је 264 задругара); *Панту Ђукића*, питомца Војне Академије (за четири године скупио је 310 задругара); *Славка Филиповића*, учитеља у Миоковцима (за пет година скупио је 256 задругара). Изјављено је признање повереницима, који већ више година раде успешно на прикупљању задругара Српске Књижевне Задруге: *Јовану Варкачићу*, капетану у

Петрињи (за пет година скупио 151 задругара), *Љуби Јанковићу*, поштару у Ђважевцу, (за 3 године 147 задругара); *Љубомиру Јајићу*, учитељу у Широту (за 3 године 147 задругара); *Милану Мишићу*, среском писару у Варварину (за 3 године 138 задругара); *Михајлу Јаголовићу*, проту у Земену (за 5 година 152 задругара); *Петру Бојовићу*, потпуковнику у Зајечару (за једну годину 246 задругара); *Светозару Томићу*, железн. чиновнику у Нишу (за 3 године 140 задругара); *Светолику Нешићу*, среском писару у Јагодини (за 3 године 164 задругара) и *Стевану Камелберу*, трговцу у Каменици (за 7 година 192 члана). Проглашени су за добротворе ови повереници, који су већ седам година Задругини повереници, а раде у мањим местима или иначе у тежим приликама: Васа Николајевић, прота у Иригу (за 7 година 231 задругара); Васа Симић, учитељ у Паланци (262); Веља Павловић, учитељ у Јагодини (273); Душан Поповић, учитељ у Руми (278); Тадија Костић, свештеник у Г. Милановцу (226); Стеван Благојевић у Шиду (221). Скупштина је изјавила захвалност и оним Задругиним повереницима, који су већ проглашени за добротворе са њихова заузимања око прикупљања задругара, па су и даље остали заузимањив у прикупљању чланских улога.

Да би Задругине књиге могле доирети и у сасвим сиромашне крајеве, Скупштина је овластила Управу, да може у тим случајевима давати Задругине књиге, по своје нахођењу, и испод одређене им цене.

После овога прешло се на претрес Задругина рада у прошлој години. Чињене су Управи неке ситне замерке, од којих се за све не би могло рећи да су биле и оправдане. Замерало се: што је у седмоме колу Задругиних књига уступљена једна књига и путописима др. Милава Јовановића, чијим су радovima у ранајим колима већ биле уступљене три књиге; што је писање предговора за ове путописе уступљено проф. А. Гавриловићу, који није никуда даље путовао; што Управа још није спремила програм свога рада; што се уз поједине књиге пишу сасвим кратки предговори; што су у прошлој години била у Управи изражљена онолика чланска места(?); што није настављено штампање Српске Историје; што су у Задругиним књигама штампане *сиске* песме Јована Суботића а нису штампани *драмски* списи Стеријини.

Ових и оваквих ситних замерака, нема сумње, у будуће неће бити, или ће их бити у знатно мањој мери, ако код појединих задругара буде више искрене жеље да Задруги помогну делом у остварењу њених задатака; кад број задругара наше Књижевне Задруге буде нарастао бар толико, колики је сада број задругара Матице Хрватске, наша ће Задруга, уверени смо, бити слободна и од најситнијих замерака, које би јој се зар и могле где што учинити. Али да број задругара нарасте толико, потребно је, да се на Задругиним Скупштинама не износе и претресају лични односи и лична нерасположења појединаца, већ да сви Задругари и творе и говоре само оно, што у истини потиче из жеље за напретком Задругиним. А да ће можда већ на првој годишњој Задругиној Скупштини овако и бити, закључујемо и по овогодишњој Скупштини, која је, саслушавши одговоре и објашњења појединих чланова Управних о замеракама, учињеним Управину раду, је-

дногласно примила извештаје о Управину раду за прошлу годину и дала Управи разрешницу.

Према Задругиним правилима иступили су из Управе чланови Богдан Поповић и др. Светолик Радовановић. Скупштина их је једногласно опет изабрала у Управу.

За прегледаче Задругиних рачуна изабрани су Милутин Марковић и Урош Благојевић.

Овогодишња Задругина Скупштина била је боље посећена, но и једна ранија. Али је опет желети, да у будуће буде још веће интересовање за рад Српске Књижевне Задруге, те да Задругина Скупштина буде још и боље посећена.

*

Осмо коло књига Српске Књижевне Задруге.

— Отворен је упис на осмо редовно коло књига Српске Књижевне Задруге, у коме ће бити ови списи: *Житије Герасима Зелића*, трећа и последња књига; *Лирске песме* Симе Милутиновића — Сарајлије; *Приповетке* Лазе К. Лазаревића, друга књига; *Слике из сеоскога живота* Јанка М. Веселиновића, друга књига; *Ивкова слава*, приповетка Стевана Сремца; *Мртве душе*, Гогољев роман, у преводу Милована Ђ. Глишића, и *Вокне*, од Благоја Тодоровића. Ако буде повољан одзив задругара, Управа ће у овоме колу дати и осму књигу. *Порекло народности* од Бецота, у преводу др. Драгише Мијушковића, проф. Велике Школе.

Задругара има тројаких: добротвора, оснивача и улагача. Добротвори плаћају једном за свагда 150 динара, или по 50 динара годишње за три године; оснивачи плаћају десет динара годишње, а улагачи шест динара; ови последњи само добивају књиге редовнога кола, а немају права узимати учешћа на Задругиној Скупштини. У свима српским већим местима Задруга већ има своје поверенике, и они прикупљају улоге. У местима где нема повереника, ко жели постати повереником и помагати ширењу ваљане српске књиге, ваља да се пријави Управи Задругиној, да му ова пошље потребна упутства и образце.

Од учитеља народних школа се очекује, да ће сваки у своје месту настати, да Српска Књижевна Задруга добије што више чланова, те да буде у могућности да што потпуније извршује задатке, које има као просветна и културна установа целога српскога народа.

*

Књижевни фонд игумана Филарета Петровића. — Игуман манастира Врагве (у окр. крајинскоме) Филарет Петровић предао је Управи Српске Књижевне Задруге *једну хиљаду динара* у акцијама Српскога Бродарскога Друштва, с тим да се од дивиденде ових акција сваке пете године награђује по један спис историјско-филозофске или друге поучне и трајне садржине. Нека је хвала овоме пресветном добротвору, који на овако видљив начин даје израза својој великој љубави према просветном напретку свога народа.

*

Наши сликари и вајари на Париској изложби. — Као што већ једном јависмо читаоцима, на париској светској изложби, која ће бити 1900. године, биће представљена и наша уметност, нарочито сликарска и вајарска. Готово сви наши сликари и вајари спремају се да учествују својим радovima на изложби.

Тако Паја Јовановић спрема велику групу, која представља *крунисање цара Душана у Скопљу*; Степа Тодоровић ради *слике из српске прошлости*; Ђорђе Крстић спрема велику слику, која ће представљати *смрт Тодора од Сталаћа*; Марко Мурат ради лепу слику *долазак цара Душана у Дубровник*; Риста Вукановић ради *прве жртве*; Михајло Раносовић ради две слике, које представљају два најлепша приказа из песме Женидба Јанковић Стојана; Бета Вукановићка спрема портрете и пределне слике из Србије. Од наших вајара спремају радове за изложбу: Ђока Јовановић, Петар Убавкић и Симеун Роксандић; Јовановић ради Косовски споменик, Убавкић алегоријску групу *Тачковски устанак* и С. Роксандић спрема групу, која представља како башибозук краде српску девојку.

*

„Узданица“, друштво ученика мушке Учитељске Школе у Јагодини. — „У намери да се што боље умно развију, како би успешније вршили одређени им задатак на просвећивању свога народа и ширењу његове мисли“ ученици Мушке Учитељске Школе у Јагодини основали су, под заштитом и надзором своје школске управе, друштво које ће се звати *Узданица*. Друштво ће набављати одабране књиге и листове; приређиваће друштвене састанке, на којима ће поједини чланови читати мање саставе или одељке из дела наших признатих књижевника, а и своје радове, које ће претходно подносити друштвеној Управи на преглед; гајиће и шириће српску мисао, на начин какав се нађе да је најподеснији; по могућности штампаће радове својих редовних чланова. Друштву ће председавати један од наставника, кога избере проф. савет.

Узданица ће наследити књижицу и сву другу имовину дружине ученика пређ. нишке Учитељске Школе *Помагач*.

*

Србин члан Мађарске Академије Наука. — Мађарска Академија Наука у Будимпешти изабрала је за свога дописнога члана др. Стевана Бугарскога, хемичара и професора у Ветеринарској Академији у Будимпешти. Др. Бугарски је витوماц Матице Српске, и до сада је објавио више научних радова својих, које су стручњаци врло похвално оценили.

*

Пушкинова стогодишњица. — Као што смо и раније били јавили, 26. маја ове године навршило се сто година од рођења највећег рускога песника, *Александра С. Пушкина*. Тај је дан у целој Русији најсвечаније прослављен, као прави народни празник. И у Београду је тога дана у Саборној цркви био свечани помен великоме рускоме песнику. Помену су присуствовали министар председник г. др. Владан Ђорђевић, министар просвете и црквених послова г. Андра Ђорђевић и многи други државни великодостојници и одлични престонички грађани.

Пушкин је по оцу племићкога рода. Рођен је 26. маја 1799. године. Дететом Пушкин не само што се није ничим особитим одликовао од својих вршњака, већ је са своје повучености и тврдоглавости задавао много бриге својим родитељима. У седмој години се од једном промени: поста живљи и окретнији и поче учити. У деветој години већ се у њему била развила силна жеља за читање, и за кратко време био је про-

читао већ готово све књиге, којих је било у књижици његова оца. У 12. година написао је једну комедијцу, али су то били још необзбиљни песнички огледи. Тек кад је био у лицеју, у петнаестој години, он откри свој велики песнички таленат, и већ својим првим песмама привуче на се пажњу својих другова и професора.

Од тада је певао све до смрти, 1837. године.

Пушкинов је живот био врло буран. Он је био и прогањен и одликован. Свршио је трагично. Смртно рањен у двобоју преминуо је 29. јануара 1837. године.

За свога доста краткога живота Пушкин је много урадио. Много су његове песме познате и код нас у разним препевима. Од већих песама, знатне су му: стиховани роман *Евђевије Огњен*, трагедија *Борис Годунов*, спев *Цигани* и др. Са великим успехом радио је и на историји.

Највећа је заслуга великога Пушкина за руску књижевност, што му је појезија провикнута чистим народним духом, те је он с правом прозван народним песником.

„Руска је књижевност изгубила у Пушкину, — вели један старији савременик Пушкинов и одличан књижевни руски радник, народног песника. Она га је изгубила у тренутку, када је већ био доспео до савршенства, престало га, у доба, када стиже оној тачци, на којој се душа наша, праштајући се са бурном, кад кад и неуредном снагом младости коју је геније обујмио, — предаје некој тихој моћи зрелога мушкога доба, свежој као и младалачка снага, и ако може бити не тако бујној, али више творачкој.“

Слава великоме песнику, слава Пушкину!

*

Мала библиотека. — Српска књижарница Пахер и Кисића у Мостару отпочиње издавати Малу библиотеку, сличну Рекламовој Универзалној библиотеци немачкој. Мала библиотека излазиће у свешчицама од 5—6 штампаних табака на шеснаестина, којима ће бити цена 25 пара динарских. Ова Мала библиотека доносиће радове свих, а нарочито даровитијих млађих српских књижевника и најодабранije преводе из светске лепе књижевности. У овој ће Библиотеци изићи читава серија свезака под насловом *Албум српских књижевника*, у коме ће бити заступљени најлепши радови у везаноме и невезаном слогу стотине српских приповедака и песника. Уз сваки рад биће и укусно израђен лик дотичнога писца. Од страних књижевника биће у Малој библиотеци заступљени најзнатнији, као што су: Шекспир, Виктор Иго, Бајрон, Потопенко, Ђејкин, Гаршин, Мопасан, Зола, Копе, Киплинг, Серас. d' Ануцио, d' Амичис, Сенкјевић, Мискат, Шилхаген и толики други.

*

Награда за најбољу приповетку. — Као што је познато и нашим читаоцима, у прошлој години је Мирослав Спајић из Сремске Митровице био расписао стечај за најбољу приповетку из трговачкога живота, са наградом од двадесет дуката. Како према оцени одређених референата није за награду препоручена ни једна од приповедака, које су на ранији стечај биле стигле, Спајић поново расписује овај стечај. Он жели да приповетка има овај смер: „да буде вољу код трговачке омладине за рад; да истакне вредност по тр-

говину и по народност честитог а спремног трговца; да подстиче на слог и споразум Срба трговаца међу собом; да учи штедњи и скромноме начину живота.“ Од писца се тражи, да у својој приповетци, не само опише „све способности и особине које красе честитог трговца, него ваља и да покаже, како се оне развијају, како постају, како се образују, треба, дакле, да изнесе развитак трговачког духа, да читаоцу даде прилике, да види пред својим очима, како се развија ваљан трговац, да га види у раду међу приликама нашим, из којег ће се видети велика важност трговине по наш привредни напредак, везе, утицаји њени на народни живот и утицај народног живота на њу, место и значај њен у општем народном напретку, корист њена не само по трговца, него и по народ наш у којем и за кога ради. Главни јунак такве приповетке треба, тако рећи, да развија читав програм српског рада у трговини и да га изврши, савлађујући у истрајној борби препреке и сметње, на које трговац наилази и из којих као победилац излази. А све то ваља изнети у занимљивој приповетци, пуној живота, да читалац и не осети како му се корисна поука улија у душу. Приповетка ове врсте треба, дакле, да је управо студија о погодбама за напредовање Србина трговца и корисног утицаја рада његова на народни живот, али студија у којој сасвим преовлађује приповедачки елемент, у којем се као језгро у љусци крије поука.“

Рукопис ваља послати у Загреб, уредништву Србобрана, најдаље до 15. маја 1900. године.

*

Удружена словенска универзитетска омладина у Бечу у спомен Пушкину. — Управе друштва универзитетске словенске омладине у Бечу: „Зора“, „Akademický spolek“, „Балканц“, „Буковина“, „Ognisko“, „Cir“, „Slovenija“, „Zvonimir“, и „Крушокъ любителей русскаго языка“ одлучиле су, да у будуће сва словенска универзитетска омладина у Бечу, уједињена као „Словенија“ прославља признате и прослављене словенске великане.

Овако удружена словенска омладина прославила је заједнички ове године, 26. маја, помен стогодишњице великог руског песника Александра Сергјевића Пушкина. Тога дана, у 8 часова у вече, приредила је село са играњком. У првоме, концертноме, делу поред осталих учествовали су и словенско певачко друштво, тамбурашки оркестар акад. друштва „Zvonimir“ и мушки хор академског друштва „Зора“.

ВЕДЕШКЕ ИЗ НАУКЕ

Телеграфски цртежи. — Познати проналазач Thomas Edison радећи неколико месеца заједно с Patrik-ом Kenney-ом, конструисао је две машине, које омогућавају, да се цртежи телеграфом преносе на стотине миља истом тачношћу, као што је то већ одавна случај с вестима. Према досадашњем искуству од годину две, Едисонов апарат може да послужу за телеграфско преношење цртежа на 500 енгл. миља лако, а на 1000 миља још с довољном тачношћу (енгл. миља мало је већа од километ.). Опитне машине су комбиноване за формат 5 : 3, али се овај може свести и на

тако незнатну величину, да се апарат може у цену носити и поставити на сваки телеграфски сто и употребити.

Пренашање цртежа или слика помоћу телеграфске жице врши се аутоматски и у главном овако :

Цртач узме мекану хартију и на њој брзо направи скицу у „оштрим“ контурама, при чему по могућству треба употребити тврду оловку и контуре на хартији довести тако, да линије буду на цик-цак. После свршеног цртања, лист се обвие око једног малог цилиндра на врху оне машине, која је за отпавничку станицу. Притисне се на једно дугме, и пренашање електричном струјом почиње само собом. Цилиндар, око кога је обвијена оригинална скица, лагано се обрће, при чему једна метална игла вози по хартији, и сваки пут, када ова игла додирне на цртежу једну од дубље уписаних линија, она утоне у исту, а у истом тренутку слична игла на опредељеном месту додирне хартију, пренарирану веома осетљивим раствором, на ротационом цилиндру оне друге машине у другој станици; од финих плавих тачкица појави се ту тачна копија оригинала. Од прилике само 4 мин. требало је за репродукцију једног портрета.

М. М. Томић

*

Да ли је бакар отрован и за савршеније биљке. — Зна се, колико су бакарне соли отровне за

ниже биље, а нарочито за гљиве; у овом њихову својству и лежи разлог, што су бакарне соли најоштитије средство у борби против болести, које криптогамски паразити све чешће производе на културним биљкама.

Тако Raulin, у својим испитивањима о Sterigmatocystis nigra, доказао је, да је плави камен (Cu SO₄ + 5 H₂O) отрован за ову гљиву још у дози 1 : 240 од целокупне течности у вештачкој храни; а Millardet је констатовао, да су споре од Mildion убивене већ раствором плавог камена 3 : 10,000,000.

Ну пошто се плави камен много употребљава при обрадавању неких савршенијих биљака, било је важно знати, да ли и саме ове биљке не трпе штогод од убитачног дејства ове супстанце. Ово је узео да утврди Н. Courpin, и његови опити, чињени на младој пшеници, показали су му, да плави камен није баш тако невин за ову биљку, чије је клијаве сачењено већ растворима са 0,005% плавог камена. А међу тим у новије време предлагало се да се уништи коров у житу прскањем плавог камена у раствору 5 и чак 10%.

Купенова опажања указују да треба бити веома обазрив у овој пракси, јер се бакарни раствор инфилтрује у земљу и може сасвим убити у исто време како коров тако и пшенични корен, или бар угрозити и овој културној биљци. Зато се и винова лоза због пероноспоре фино прека само по лишћу, када нема кише.

М. М. Т.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

Књиге

Глас Српске Краљевске Академије LV. Други разред 36. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 125.

У овоме гласу Српске Краљевске Академије, на који се толико ишчекивало, ови су прилози :

Вук Стеф. Караџић, његов рад на српском језику и правопису, од проф. Љуб. Стојановића; *Питане о склопу Немањине биографије од Стевана Првовенчаног*, прилог историји српске књижевности, од А. Гавриловића; *Трагови народног певана у XVI веку*, од А. Гавриловића; *Покрет Срба у околини Клице 1603.*, од Јов. Н. Томића.

Прилоге А. Гавриловића и Јов. Н. Томића приказасмо у свесци пред овом, а прилог Љубе Стојановића приказаћемо у јулској свесци.

*

Забавник Српске Књижевне Задруге. Београд. Штампано у Државној Штампарији 1899.

Изишла је осма свеска, друга у овој години. У њој је завршен роман В. Ига *Богородичина Црква* у Паризу, започет је роман Ч. Дикенса *Давид Коферфилд* и настављена приповетка Ј. Зејера *Стратоника*.

У даљој, деветој, свесци почеће излазити у Забавнику роман чувенога рускога приповедача Л. Н. Толстога *Војна и мир*, у преводу Милована Ђ. Глишића.

*

Сеоска учитељица, роман. Написао *Светозар П. Ранковић*. (Наградила Матица Српска са 100 форината). 94. издање Задужбине Илије М. Коларца. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 209.

Доста се често у нас чује, како наш друштвени живот није још у толикој мери развијен, да може дати градива за роман. Нико очитје и боље није утврдио неоснованост тога тврђења од рано преминулога даровитог приповедача нашега Св. Ранковића. Његов Горски Цар а још више Сеоска учитељица очито казују, како и у нашем друштву има пуно градива за роман и приповетку, само ваља да се нађе уметник, који ће умети то градиво да нађе и употреби.

Сеоска учитељица је по реду други, а на жалост и последњи, роман пок. Ранковића. Овај роман свој пок. Ранковић је израдио у времену, кад је већ био обхрван тешком болетицом, кад је био свестан тога да што уради, то само граби од смрти, која му се већ спремила у походе. У њему се приказује учитељски живот. Главни је јунак Љубица — сеоска учитељица. Одрасла у сиромашној кући, једва је чекала да сврши школу и добије учитељство, да својим радом помогне себи и својима. И она са највећим одушевљењем почиње тако мучан а тако племенит учитељски посао, и читаоци већ очекују да ће она, вредна, одушевљена радом, истрајати на трновитој стази, којом је почела ићи у животу. На жалост, она се није могла одржати у оним многобројним незгодама, којима је изложена свака сеоска учитељица, нарочито почетница и она која је сама, која нема кога старијега уза се. И мушкине у тешким приликама лако склизне у грех; слабо женскиње још теже се може уздржати од греха. И зар је чудо што је и Љубица, врло млада и без искуства, у тренутку подлегла искушењу и заборавила на свој свети позив. А склизне ли само једном с права пута, за грехом грех се ваља. Љубица је све дубље газила у грех и завршила је

самоубиством. Па опет ми Љубицу не осуђујемо. Ми је жалимо, а кривимо њену околину, оне који су злоупотребили њено непознавање живота.

Учитељи народних школа ваља да прочитају овај роман, у коме се црта њихов живот. У њему ће наћи доста познатих слика и личности. И Љубица, и Гојко, и Веља, и Влајко, — све су то њихови добри знанци, с којима се они тако често среташу. А писар Пера мало да у свакоме срезу нема по кога себи сличнога друга.

О ваљаности овога романа нећемо говорити. То се само казује тим, што му је Матица Српска досудила новчану награду, а Задужбина Коларчева штампала га као своје издање.

Цена је овоме роману два динара.

*

Корисне поуке за децу. Од *Е. Дими*. Преведено са двадесет шестог француског издања. 92 слике. Београд. Нова трговачка штампарија, пређе Петра К. Танасковића, 1899. 12^о, стр. 149.

У овој лепој књижици износи се низ поука за децу. Почиње се упознавањем деце с Богом, душом и телом, па се постепено деца упознају са готово свима стварима, које су у непосредној близини децој или с којима ће се она касније у животу често сретати. Поуке су рађене за француску децу према тамошњим приликама, те бисмо овога ради ову ваљану књижицу радије поздравили лепо прерађену према нашим приликама, јер тада не би у њој било појединих поука, неотпуних и мало нејасних за нашу децу, а других, које су сувишне, према приликама у којима расту наша деца. На овај би се начин избегло и то, да у књигу уђу и оне поуке, које су већ раније нашој деци познате из читанака и других децјих књига, само у још лепшем а кад што и потпунијем облику.

Књига је украшена са великим бројем лепих слика и то је нарочито препоручује као књигу деци намењену.

За поклањање ученицима варошких народних школа Корисне поуке најтоплије препоручујемо.

*

Загоркиња или живот наш у шуми и без шума. Са сликом „Српског сељака“ и „Српске сељанке“. Написао *Ј. Миодраговић*. Треће поправљено и попуњено издање. У Београду. Штампано у Краљ. Срп. Државној Штампарији, 1899. Мала 8^о, стр. 155.

Загоркиња је већ позната нашим читаоцима. Она је, као мало која српска књига, до сада већ растурена у два издања, и ево се јавља у трећем, поправљеном и попуњеном издању. Загоркиња и овим својим издањем хтела би „да нам изнесе и каже једно највеће економско добро, које се види у злу. Она би срећна била кад би учинила, да се ово добро боље види и оцени. Она хоће само да обрати пажњу на ово природно благо, те да сви мислимо о њему“. Намењена је омладини, јер је „њена будућност, па о њој треба више да мисли“. Ово треће издање знатно се одликује од првога и другог поправкама и допунама. Нарочито помињемо читава два одељка: „Шуме и болести“ и „Шуме и будућност народна“.

Цена је књизи у обичну повезу један динар, а у лenu платнену повезу динар и по.

Зорица. Књига за младеж. Удесили *Мих. Јовић* и *Д. Ј. Путниковић*, учитељи. Београд. Издање књижаре Вел. Валожића, 1899. Штампарија С. Хоровица код „Просвете“, 8°, стр. 80.

Пре три године штампали су Јовић и Путниковић књигу за децу под горњим насловом, и њихова је књига била врло лено примљена. Сведоком је томе и то, што је прво издање, у неколико хиљада примерака, већ сасвим распродато. У нас је непрестано велика потреба у ваљаним књигама за децу и они добро учинише, што су спремили ново, и ако знатно скраћено, издање своје Зорице. Као што се с правом могло очекивати, ово ново издање Зорице ваљало је да буде боље и угледније од првога, нарочито и тога ради, што су за њ пробрали само бољи прилози из прве Зорице. На жалост није тако. Не знамо кад ће се код нас једном увидети, да ваља пазити и на техничку израду књиге, нарочито књиге, која се младежи намењује.

Ластавичић. Књига за Српчад. Удесио *Мил. Марковић*. Београд. Штампарија С. Хоровица код „Просвете“, 1899. 8°, стр. 96.

И Ластавичић је својом садржином већ познат нашим читаоцима. У њему су прикупљене лепе слике из децјега листа Ласте са потребним текстом, као што је то урађено у Босиљку са сликама из Српчета. Тако је Ластавичић лена књига за децу, уређена великим бројем лепих слика. Ми га препоручујемо за поклањање ученицима основних школа, нарочито онима из млађих разреда.

Л и с т о в и

Летопис Матице Српске. — Уређује *Милан Савић*.

Изишла друга књига за ову годину, 198. по реду, са овом садржином: Књижевни и научни рад Павла Ј. Шафарика, литерарно-историјски преглед од Симе Н. Томића (наставак); Успомена из нашег црквено-народног живота, II. од 1861.—1867. године, од др. Теодора Мандића (наставак); Прилози за историју архиепископа и епископа у митрополији карловачкој, припошито Димитрије Руварац; Гусле и гуслари, прилог уз културно историјску расправу „Музичка уметност у Срба“, написао Владимир Каракашевић (наставак); Устројство ц. кр. тителског крајишког шајкашког батаљона за доба народног покрета 1848.—49. год., од А. Ђукића (наставак); Писма Буре Даничића Јовану Бошковићу, са допунама, за штампу приредио Ђорђе Магарашевић (наставак); Књижевност: Српски рјечник Вука Ст. Караџића, приказ и оцена Радивоја Врховца; Опет српске народне песме на мађарском језику, приказ Јована Грчића; Биједни људи Милана Будисављевића, приказ М. С-ћа.

Босанска Вила, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Никола Т. Кашиковић-Сарајлија*.

Изишао је 7. број са овом садржином: песме Домовини из Петрограда, од Драгослава; Облаци, од Јакова Р. Шантића; Приповетке: Часлав, од Сећанина; Луди Арса, од Мих. Милановића; Бајадера, од Ник. Д. Илића; Поука: Гавран у Почитељу и Хаџи-бег на Хутову, од В. В. Вукасовића; Српско-православни св. успенски манастир Режевић у Паштровићима у Боци Которској, од Д. Миковића; Српске народне умотворине; Листак.

Бранково Коло за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов*.

У мају су изишли бројеви 17., 18., 19., 20. и 21. са овом садржином: Тренуци, песме Боже С. Николајевића; Кнез Градоје од Орлова града, приповетка из времена боја на Косову, од Чече Мијатовића; Пред Косовом, белешке из доба 1874—1878 године, од Зар. Р. Поповића; Васкрсеније, роман грофа Л. Н. Толстога, преводи Јован Максимовић; Педесетогодишњица Змаја Јована Јовановића; Балада VII, од Јована А. Дуџића; Гел на руку, песма Османа А. Ђикића; Данте и Тасо у српскоме преводу, предлог др. Драгине Станојевића; Стогодишњица А. Пушкина, од Федора М. Достојевскога, превео др. Лаза Ненадовић; Суза, песма А. С. Пушкина, превод од Вере; Анџар, песма А. С. Пушкина, превод Д. Ј. Димитријевића; Путник, песма Алексе Р. Шантића; Пред вече и Вече, песме М. Радовића; Пулољку у зиму, песма од Владислава; Из автобиографије др. Јована Суботића; О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти, од проф. Милутина Јакшића; Ковчежић.

Дело, лист за поуку, књижевност и друштвени живот. Уредник *Љуб. М. Давидовић*, професор.

Изишла је свеска за мај са овом садржином: Била једном ружа једна, песма Милорада Ј. Митровића; Десет година у Мавританији, (1880—1890), успомене Шима Цака, средно С. Матавуљ; Прометеј, песма Р. Ј. Одавића; Фридрих Ниче, немачки филозоф од Владислава Рибникара; Збогом, из збирке песама под насловом „Мој свет“, од Светислава Ст. Оканова; Капетаница, прича из паланачког живота, написао Свет. П. Ранковић; Двадесетогодишња окупација Босне и Херцеговине, путописне црте од Јозефа Холечека, преводи К. С. Таушановић; Мигто, од А. Луговог; Чарлс Роберт Дарвин; Један популаран филолог, од Шарла Лоазо; Тржиште људских таптина, роман без јунака, написао Вилем Мексис Текере; Воље икад него никад, критичка опажања Ив. Гончарова; Позоришни преглед: Гордана др. Лазе Костића, од Богдана Поповића; Друштвена хроника: Стари и нови трговински уговор наш; Научна хроника: Геологија, Зоологија, Ботаника; Критика и Библиографија: Рјесме Mihovila Nikoića, реферат Ј. С. Микова; Доброловски учитељ Мих. Сретеновића, реферат од С.; Материјали за флората на Търновския округ, реферат од др. Л. В. А.; Прилози за грађу Етимологије Краљевине Србије, реферат од Л. М. Д.; Белешке.

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Јован Дуџић*.

Изишла је свеска за април са овом садржином: Пред Пушкинову стогодишњицу, од Ј. Максимовића; Прича, песма Алексе Шантића; На храсту Ђуте . . . , песма Милете Јакшића; Зимње сунце, песма С. Д. Мијалковића; Поред стазе . . . , песма од Сокољанина. Из пошљедњих прјесама Лејили, песме Јована Дучића; На стражи, приповетка † Илије Вукићевића; Јесен, од Пере С. Талетова; Ђерзелез Алија, од Миленка М. Вукићевића; Филомена од Андреа Терија. с францускога превео Liseron; Оцене и прикази: Гордана Лазе Костића, од Ј. М. Јов.; Писма: из Берлина, од Ђорђа Миловановића; Преглед листова; Кроника: Књижевност, Разно.

*

Нова Искра, власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Изишли су бројеви 9. и 10. са овом садржином: Лаза полицај, приповетка Д. Ђ. Омчикуса; Поменак, песма Влад. Станимировића; У жупноме припору, новела Хенриха Сенкјевича, превео с полскога Л. Кнежевић; Судбина, песма Аде Негри, слободно препевао на српски др. Драгиша Станојевић (наставак); Мајушни светови, астрономска скица с једне шетње на пределима небеских светова, написао проф. Јеленко Михајловић; Мир души, песма од Цветка; Српски комади у С. К. Народном Позоришту, од Павла Поповића; Вече на селу, песма од Сокољанина; Док у миру тихом, песма Љубомира Н. Симића; † Илија Вукићевић, од Милана Шевића; Наша писма: из Љубљане, од проф. Р. Перушека; Уз наше слике; Кроника; Библиографија.

У овим бројевима слике су: † Илија Вукићевић, књижевник; Козак певач; Цар Никола II, пароброд Српског Бродарског Друштва; Бурађ Бранковић; Водопад код Јајца; Александријска играчица; Јов. Ст. Поповић, српски књижевник; Мода, изглед са Кади-Кеја; У мају; Илија Станојевић, члан срп. кр. Нар. Позоришта; Цариградски пиљар и Извор буне у Херцеговини.

*

Луча, књижевни лист Друштва „Горски Вијенац“. Уредник проф. Лазар Т. Перовић.

Изишле су уједно свеске за март и април са овом садржином: Пригодица о веридби прпогорског престолонаследника Данила, песма Јована Сундечића; Љето, песма од Војислава; Ноћ, песма Јована Дучића; Књаз Никола I, српски песник, пише Херцеговац; Сликар и његова породица, написала Милка Гргурова; Поменци, песме Влад. Станимировића; Уметникова гордост, од Еме Кониљани, превео М. П.; Листићи, песме Драгомира Брзака; У лугу, песма од Д.; Једна жеља, песма од Сокољанина; Несуђена, од † Јевтана Р. Шантића; Потова жеља, песма Ник. Ст. Љубише; Мој ујак, од Церома Церома, превео Максим; Браћа разбојници, пренев Д. В. Бакића; Зашто није казао? сонет, од Максима; Маштања старога зекана, од Б.; Народне умотворене: Марко Краљевић и његов сестрић, нар. песма; српске народне женске прјесме; народне заговетке; народне пословице; народне приче; Афоризми, од М. Калуђеровића — Сарана; Читуља.

Женски Свет, лист Добротворних Задруга Српскиња. Издаје и уређује Аркадије Варађанин.

Изишао је 5. број са овом садржином: Мајчин сап, посвећено Змају, песма од Данице; Моје успомене, од С. С.; Песма селу, од Маринковићеве, учитељице; Услужност, ћеретања Олге Волрикове; слободно по немачкоме превела Олга Стефановић; Братска писма: VIII. здравље, од Родољуба; Из медених дана, песме од Илије Белеслијана; Радња Добротворних Задруга Српскиња. У славу педесетогодишњег књижевног рада Змај-Јован Јовановића, песма Богдана Крајишника; Белешке; Листак; Маћеха, из живота једне младе жене, од Зоја Рајса; Ковчежић.

*

Домаћица, орган Женског Друштва и његових подружина. Издавалац Женско Друштво, одг. уредник Душан Л. Бокић.

У 4. броју ови су прилози: * * *, песма од И; Ко је вивовник унижења жениног, од Александра Круглова, с рускога превела Даница П. Протића; Марија Терезија Шарлота Бурбонска; Рад Женског Друштва и његових подружина.

*

Учитељ, педагошко-књижевни лист. Уредник Дим. Ј. Соколовић, учитељ у Београду.

Изишле су свеске за април и мај са овим прилозима: Фрагменти из Методике, лекције једног хонорарног професора, од Миленка Марковића; Учитељев рад у школи и ван ње, од Ђ. С. Којића, учитеља (свршетак); Ручни рад и пољска привреда у основној школи, неколико мисли и напомена Чедомиља М. Тодоровића, учитеља (свршетак); Школски буџет и окружни школски одбор, од М. П. Милошевића; Из народне педагогије: „ваља се“ и „не ваља се“ у домаћем васпитању, од Ст. Мих. Мијатовића, учитеља (свршетак); Како се изводи данас, а како би требало изводити партију о главосива у „уводним ведбањима за читање“ или основа за Нови Буквар, од Ј. Петровића; Обучавање слабо обдарене деце, с рускога превео Свет. С. Поповић, учитељ; О важности метеорологије и метеоролошких стација, од Светислава Обрадовића; Психолошко развиће појма „ја“ од Х. Хефдинга, превео М. Павловић, професор; Школско кретање у свету; Погрешан рачун, приповетка из учитељскога живота, од З.; Предавања о израчунавању површина код четвороуглова, од М. В., учитеља; Упуство за куцљење речи у народу; Просветни записи; Књижевност; Учитељско Удружење.

*

Учитељски Весник, илустровани лист за учитеље и родитеље. Уређује и издаје Јов. Максимовић, учитељ у Београду.

Изишли су бројеви 7., 8., 9. и 10. са овом садржином: Емануел Кант (са сликом), превела К. П. Ш., учитељица; Учитељ и виши државни интјереси, од Гр.; Савети матере својем сину, написала госпођа Ламбертова, превео с француског Васа Голубовић, учитељ у Крушевцу; Извод из Дијстервегова „Упутника“ за образовање учитеља; Јован Фихте, превела К. П. Ш., учитељица; Цртице из психологије детета, преводи Мил. М. Ковачевић; Пра-

вилник за полагање испита средњих школа, надзорника у Бугарској; Програм за полагање испита средњих школских надзорника у Бугарској; Рад школских надзорника; Књижевност; Афоризми, прикупио Сима Милојевић, учитељ у миру; Листак: Белешнице из моје школе, од Рајка Ст. Мићића, и Јунак учитељица, сличица из учитељскога живота, од Мил. Срегеновића; Кратке вести; Поуке родитељима: Мајке као васпитачи своје деце.

Школски Лист. Издаје и уређује *Никола Ђ. Вукићевић*.

Изишао је четврти број са овим прилозима: Бог дечји пријатељ: Мисли Спаситељеве о дечјој смирености, као својству неопходно потребном] васпитачу, од Милутина Гавриловића, свештеника; Наредба, којом се установљавају Правила о полагању испита за оспособљења учитељскога звања у срп. нар. основним школама у српској учитељској школи сомборској; О наградама и казнама: Правила при кажњењу; О душевним болестима: Врсте душевне болести; Некролог; Школске вести; Разно.

Nastavni Vjesnik, časopis za srednje škole. Na svijet izdaju: glavni urednik dr. A. Musić, kr. sveuč. profesor, i suurednik O. Kučera, kr. realno-gimn. prof. Naklada kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske Zem. Vlade. U Zagrebu 1899. Kralj. zemaljska tiskara.

Изишла је трећа, претпоследња, књига за ову годину са овим прилозима: Пабирци по „Зринијади“ Петра Зринскога, од К. Павлетића; Три Периклова говора у Тукидидовој повјести, од Ј. Саркотића; Бакилид, од В. Дуката; Грађа за народну номенклатуру и терминологију животиња: Сисари, од Д. Хирца; Разматрање о тумачењу брзине: Средња брзина, моментана брзина, од М. Опачића; Прилози за наук о капиларности, од др. В. Дворњака; Просторије за кемистичку обуку у новој кр. реалној гимназији загребачкој, од Фр. Шандора; Књижевне обзнање: Ботаника за више разреде средњих школа, приредно друго издање др. М. Кишпатић, реферат М. Медића; Српски речник Вука Ст. Карадића, реферат др. Т. Маретића; О Гундулићевој Просперини од У. Галије, реферат др. М. Шренела; Српска читанка за средње школе Сретена Пашића и Милана Шевића, књига прва, и Српска читанка Милана Шевића, књига друга, реферат В. Рожића; Одвраћак на одговор г. др. Трошша, од др. Ј. Флоршица; Школске вијести.

Школски Вјесник, стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник *Љубоје Длуштуш*.

Изишла је 11.—12. свеска, последње за прошлу годину, са овом садржином: Ave Caesar!; О верским разломцима и њихову примјешивању, од Едуарда Долежала; Дјечија психологија данашњег времена, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Теорија просторуког цртања на основу геометријског обликословља, од Алојзија Студничкога; Географска

имена, од Милана Марека; С ђацима кроз Босну-Херцеговину, Црну Гору, Далмацију, Јадранско море, Истру и западну Хрватску, од Драгутина Франића, Примјери практичне наставе: Братска љубав, чланак у Другој читанци; Философија у древних Хемена, од Љубоје Длуштуша; Педагошка смотра; Педагошке мрвице; Листак.

Napredak, časopis za učitelje, uzgajatelje i sve prijatelje mladeži. Uredjuje *Stjepan Basariček*.

У мају су изишли бројеви 18., 19., 20. и 21. са овом садржином: Прије свега и нада све дужност; од Даворина Трстењака; Паидологија, од Оскара Хрисмана, превела Јелица Беловић-Бернадзиковске; Школске болести, написао В. Сигерт, превео и допунио М. Боројевић; Учитељска савјест, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Обука и умор; Биолошки моменат у природописној обуци, од Даворина Трстењака; Наше жене, од В. Б.; Примјер практичне поуке: Видра, од Даворина Трстењака; Занос у раду од Даворина Трстењака; Обзор по педагошком свијету; Књижевна смотра; Рад хрв. учит. друштва; Вјесник.

Ручни Рад, илустровани педагошки лист. Издаје и уређује *Јов. С. Јовановић*, учитељ.

У априлској свесци ови су прилози: Чланци и расправе: Како ћемо..., од Ј.; Ручни рад у Русији; Самарјанско друштво у служби ручнога рада, превео с немачкога М. Косановић, учитељ; Практична упуства: Припремни курс, прави курс (столарство), од Ст. М. М., учитеља; Школске радионице, од Ђ. С. Ј.; Просветни записи; Белешке: Обзнава.

Српски Пчелар, илустровани орган „Српске пчеларске задруге“. Главни уредник *Јован Живановић*.

Изишао је 9. број са овом садржином: Немој трпети слабица на пчелињаку, од Ђ. Коларовића; Право о пчели, од др. Жарка Миладиновића; Пчеларење линебуршких пчелара о плетарама; Моја американка (свршетак); Путници учитељи пчеларства у Угарској; Пчеларство у Русији; Пабирци.

Глас, службени црквено-књижевни лист нишке епархије, за хришћанску поуку и црквену књижевност. Одговорни уредник *Милош С. Анђелковић*. Ниш. Штампарија Ђорђа Мунца.

Глас је почео излазити од маја месеца, два пута месечно, свакога 1. и 15., на 1½ табаку велике осмине. „На челу листа доносиће се званичне ствари а за тим разни научни и популарни чланци, који ће бити корисни народу и свештеницима. Преимућство ће имати чланци, који ће давати практично упуство свештеницима за добро вршење свештеничке службе.“

Цена је листу дванаест динара на годину.

СТЕВАН ЈАКШИЋ

4. маја ове године залепршала се црна застава на дому нашега највишега просветнога завода, објављујући тужно, да је преминуо *Стеван Јакшић*, професор Ботанике у Великој Школи и управитељ ботаничкога врта Јевремовца.

Пок. Јакшић син је сиротних родитеља. Рођен је 2. априла 1862. године у Новоме Саду, и у томе је месту остао до 1877. године, свршивши основну школу и нижу гимназију. Те му се године преселише родитељи у Србију, у Београд, и Стеван ту настави школовање, свршивши гимназију и природно-математички одсек философскога факултета Велике Школе. За све време школовања сиротовао је; учио је друге, да би сâм могао учити, и опет је увек био први међу својим друговима.

Са своје природне даровитости и велике предноће увек је привлачно на се нажњу својих наставника, те одмах по свршетку Велике Школе би послат о државноме трошку у Париз, да на тамошњем универзитету што боље проучи јестаственицу, како би се спремио да на Великој Школи одмени свога великога учитеља Панчића, коме је већ требало мира.

Свестан свега онога, што се од њега очекује, Јакшић је и у Паризу неуморно радио, и већ крајем 1888. године положио је лисане и вратио се у Србију. Одмах по повратку у Србију би му поверена катедра Ботанике у Великој Школи. Прво је постао суплентом, 7. фебруара 1889. године, па је 14. марта 1890. године наименован за редовнога професора те катедре.

Јакшић је био ваљан последник великога учитеља свога. Упознат са најновијим резултатима јестаственичке науке, почео је Ботанику предавати у савременом духу те науке, проучавајући са својим слушаоцима нарочито анатомију и физиологију биљака, уредивши овога ради још и боље ботанички кабинет Велике Школе и снабдевши га справама, потребнима за обрађивање Ботанике у томе савременоме духу.

После смрти Панчићеве Јакшић му је био последник и у ботаничкоме врту, као управитељ тога врта. Његова је поглавито заслуга, што је стари врт, који је био засновао и уредио пок. Панчић, знатно оштећен Дунавом, измештен на данашње своје место и знатно проширен и уређен. Његовим настојавањем и неуморним радом Јевремовац се данас може мерити са многим страним вртovima ове врсте.

Служећи науци Јакшић је са успехом огледао да послужи и привреди своје домовине. Он је поред врло великога броја разноликих биљака, потребних му за предавање Ботанике, у ботаничкоме врту поклањао особиту нажњу гајењу и култивирању многих економских и техничких биљака, и после је радио на одомаћивању свих тих биљака, за које би личним искуством стегао уверења, да су подесне и корисне за наше прилике.

Јакшић је био редован члан Српскога Пољопривреднога Друштва, коме је у последњој години био и члан Управе; био је члан Главнога Просветнога Савета и изасланик министра просвете при испитима зрелости, бивао је члан сталне Испитне Комисије за полагање проф. испита и члан одбора за подизање Јестаственичкога Музеја Српске Земље.

За свој јавни рад одликован је орденом Св. Саве, четвртим редом.

Свој је посао пок. Јакшић врло волео и на њему је истрајно радио, све док није, већ са свим обхрван тешком бољком, пао у постељу.

За Јакшићем жале поред неутешне му породице, и сви другови његови, ученици и сви који су га познавали.

Нека му је вечан помен!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ЈЕВРЕМ А. ИЛИЈЋ

9. маја преминуо је у Београду протојереј *Јеврем А. Илијћ*, ректор и професор Богословије у пенсији, пређ. начелник министарства просвете и цркв. послова.

Пок. Јеврем рођен је 28. јануара 1852. године у Ореовници, среза моравског окр. пожаревачкога у угледној свештеничкој кући. Ту, у Ореовници изучио је основну школу, нижу гимназију је свршио у Пожаревцу, а Богословију у Београду. По свршеној Богословији постао је учитељ основних школа, и служио је у томе звању у Кладову и у Крагујевцу, од 1. августа 1870. до 1. новембра 1872. године, када је дао оставку на учитељство и као државни питомац отишао у Русију ради продужења богословских наука. Свршио је Духовну Академију у Кијеву и по повратку у Србију би постављен 1. септембра 1887. године за предавача Учитељске Школе; 1. априла 1878. године постао је суспенат, а 26. марта 1880. год. професор у истој школи. 4. септембра 1881. г. премештен је за професора у Богословију. Касније је премештен у Неготин за професора и директора там. гимназије, па је отуда враћен у Београд за професора у II гимназији, где је остао до 12. августа 1892. године, када је постао начелник министарства просвете и црквених послова. 1. фебруара 1893. године враћен је за професора у Богословију, али је по своме пристанку и даље вршио дужност начелника министарства просв. и цркв. послова до 1. априла те године. 8. априла 1894. године постављен је за управитеља Учитељске Школе, а кад је 1896. године та школа премештена у Алексинац, он је 18. септембра враћен за професора Богословије. 25. марта 1898. године рукоположен је за ђакона, 28. истог месеца за свештеника, и сутра дан је произведен у чин протојереја и постављен за ректора Богословије, у коме је звању остао до 25. јануара ове године, када је због болести пензионисан.

1882. године пок. Илијћ је положио одлично професорски испит из историје хришћанске цркве са историјом српске цркве, канонскога права и рускога језика.

И поред својих редовних службених дужности пок. Јеврем је вршио и друге дужности у нашим хуманитарним, просветним и патриотским удружењима. Тако био је члан Главнога Одбора Друштва Св. Саве и члан одбора Светосавске Вечерње Школе; годинама је бивао члан Главнога Просветнога Савета и референт о списима и разним молбама, упућиваним Савету; преко десет година био је секретар Друштва Црвенога Крста.

Са лепим успехом радио је и на црквеној и школској књижевности. Израдио је за основне школе уџбенике из науке хришћанске; штампао је Руску граматичу; штампао је за средње школе Православни Хришћански Катихизис. Поред тога написао је доста расправа и чланака религиозне садржине растурених по разним листовима.

Целокупним својим јавним радом пок. Јеврем је стекао себи доста признања.

Нека му је лака земља!

СЛУЖБЕНЕ ОБЪЈАВЕ

---

1. Пошто по новом Закону о народним школама нема премештаја по потреби, то од сад неће бити ни тако званогa „Учитељског распореда.“

Оним наставницима пак, који би желели премештај по молби у празна места где их и колико их буде, препоручује се, да за ово поднесу своје молбе најдаље до 20. Јула, па ће се тада коме се могне учинити по молби, како би и ови до 16. Августа могли да буду на својој дужности у новом месту.

Молбе, које стигну после овога времена, биће немогућно задовољити.

Из министарства просвете и црквених послова 27. Јуна 1899. године.

2. Упутством које је на основи Члана 86 Закона о народним школама издано ове године надзорницима основних школа о прегледању школа и оцењивању наставника, наређено је, да надзорници не казују сами оцене наставницима повереног им округа, него да ови то могу дозволити само из министарства. Ово је учињено с тога, да се избегну могући спорови и непријатности између појединих наставника и њихових надзорника. Међу тим ово је дало повода мишљењу, да ће се оцене држати у тајности и да за њих могу сазнати само тако, ако плате два динара таксе за решење.

Да ово неправилно мишљење не би и даље владало и да би наставници били на чисто с овим, министарство ставља на знање, да ће се све оцене објавити у овоме листу, те, по томе, не само што неће бити потребно никако решење и такса, која за то није ни прописана, него ни извештавање у министарству, ни усмено а камо ли писмено.

Из министарства просвете и црквених послова 27. Јуна 1899.
